

Г. О. СОРОКІНА

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Державний заклад
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”

Г. О. СОРОКІНА

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ

Навчальний посібник

Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2013

УДК [502/504:338.48] (075.8)

ББК 75.81я7

С65

Рецензенти:

Савченко С. В. – доктор педагогічних наук, професор.

Харченко С. Я. – доктор педагогічних наук, професор.

Трегубенко О. М. – доктор педагогічних наук, доцент.

Сорокіна Г. О.

С65 Екологічний туризм : навч. посіб. /
Г. О. Сорокіна ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т цмені
Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ
імені Тараса Шевченка», 2013. – 206 с.

У посібнику подано модульний курс „Екологічний туризм”, який представлено робочою програмою курсу, стислим конспектом лекцій, розробленими завданнями до практичних занять, завданнями для самостійної роботи та питаннями до двох модульних контрольних робіт. У посібнику коротко описано теоретико-методологічні підходи до визначення сутності екологічного туризму, його історичні та гносеологічні основи; розглянуто принципи, функції, завдання, види та об’єкти екотуризму; охарактеризовано регіони й центри екологічного туризму, розглянуто технологію розробки, організації та проведення екологічних маршрутів, особливості розвитку екологічного туризму в Україні та в Луганській області, обґрунтовано необхідність екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей, розроблено маршрути екологічних турів для Луганської області.

Видання адресовано природознавцям, працівникам туристичної галузі, викладачам туристичних спеціальностей, туристам, а також аспірантам та студентам вищих навчальних закладів.

УДК [502/504:338.48] (075.8)

ББК 75.81я7

*Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 7 від 28 лютого 2013 року)*

© Сорокіна Г. О., 2013

© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013

Зміст

Вступ	5
I. Стислий конспект лекцій	15
Лекція 1. Поняття „екологічний туризм”, мета та основні завдання курсу. Історичні та гносеологічні основи екотуризму.....	15
Лекція 2. Екологічний туризм: основні завдання, принципи, види, ознаки та функції.....	25
Лекція 3, 4, 5. Характеристика об’єктів й основних регіонів екологічного туризму, особливості їх розміщення.....	31
Лекція 6. Технологія розробки, організації та проведення туристичних маршрутів.....	44
Лекція 7. Етика й безпека екологічних маршрутів.....	54
Лекція 8, 9. Особливості розвитку екологічного туризму в Україні та Луганській області.....	62
Лекція 10. Екологічне виховання й екологічна просвіта туристів у процесі туристичних подорожей як обов’язкова умова туристичної діяльності. Технології мінімізації забруднення навколишнього середовища в екологічному туризмі.....	70
II. Плани практичних занять	79
Заняття 1. Основні теоретично-методичні підходи до визначення сутності екологічного туризму.....	79
Заняття 2. Екологічний туризм як глобальна стратегія стійкого розвитку суспільства.....	82

Заняття 3, 4, 5. Основні об'єкти екологічного туризму та їхня характеристика. Світові регіони й центри екологічного туризму.....	85
Заняття 6. Методика й технологія розробки екологічних турів.....	88
Заняття 7. Моделювання екологічних маршрутів на території Луганщини.....	91
Заняття 8. Екологічне виховання та екологічна просвіта туристів у процесі туристських подорожей як обов'язкова умова туристичної діяльності. Технології мінімізації забруднення природного середовища в екологічному туризмі	93
Завдання для самостійної роботи.....	96
Питання до модульних робіт.....	98
Додатки.....	101

ВСТУП

Останнім часом спостерігається підвищений інтерес до такої форми туристичної діяльності, як екологічний туризм, який має зайняти відповідну нішу в туристичній індустрії України. Екологічний туризм (англ. ecotour, ecotourism) – порівняно нове поняття в туристичній діяльності. Основна причина виникнення екологічного туризму полягає в невідрегульованості відносин у системі „суспільство – природа”. Сьогодні все більше туристів прагне відпочивати в екологічно комфортних умовах, спілкуватися з природою в процесі туристичних подорожей, тим самим знімаючи стрес повсякденного міського життя. Головна цінність екотуризму – унікальна можливість пережити почуття єдності з природою. Організація екологічних турів вимагає професійної підготовки туристських кадрів до цього виду діяльності. Сучасні фахівці з туризму, які організують екотур, повинні не лише мати спеціальну туристичну підготовку, екологічну компетентність, але й бути професійно підготовленими до екологічної просвіти та здійснення екологічного виховання туристів, особливо молодого покоління. У цьому зв'язку вивчення майбутніми фахівцями з туризму дисципліни „Екологічний туризм” є необхідною умовою професійної підготовки.

У навчальному посібнику представлено авторську програму цього курсу, стислий конспект лекцій, завдання до практичних занять та для самостійної роботи, питання до двох модульних контрольних робіт; у додатках запропоновано маршрути екологічних турів.

Не претендуючи на повну новизну розробленої програми, відзначаємо, що вона має кілька відмінностей від наявних програм з цього предмета, які полягають у посиленні краєзнавчого аспекту цієї дисципліни, а також у тому, що в програмі детально розглянуто проблему

екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей.

Мета курсу полягає в ознайомленні студентів зі специфікою екологічного туризму; формуванні базових знань щодо принципів, функцій, завдань, видів та об'єктів екотуризму; формуванні екологічного стилю мислення та екологічної культури студентів на основі краєзнавчого підходу; усвідомленні студентами необхідності екологічного виховання туристів у процесі подорожей з метою гармонізації та оптимізації відносин людини та природи в процесі туристичної діяльності; формуванні вмінь та навичок щодо технології розробки, організації та проведення екологічних маршрутів; вихованні любові до свого рідного краю.

Завданням вивчення дисципліни «Екологічний туризм» є ознайомлення студентів з принципами, функціями, завданнями та видами екологічного туризму; дослідження світових регіонів та центрів екологічного туризму, прищеплення студентам умінь самостійно розробляти маршрути екологічних турів; розвиток екологічного мислення, визначення ролі екологічного виховання та екологічної просвіти туристів в екологічному турі.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати: передумови виникнення екотуризму, як суспільного явища; принципи, функції, завдання, види, об'єкти, світові регіони та центри екологічного туризму, методика розробки екологічних турів, особливості розвитку екологічного туризму в Україні та Луганщині, форми та засоби екологічного виховання в процесі екологічних турів.

вміти: давати визначення основним поняттям дисципліни; виявляти специфіку природоорієнтованих

видів туризму, зокрема екологічного; розробляти маршрути екологічних турів, використовувати на практиці знання щодо екологічної просвіти та екологічного виховання туристів.

Програма навчальної дисципліни

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи екологічного туризму, основні регіони та центри екотуризму.

Тема 1. Поняття „екологічний туризм”, мета та основні завдання курсу. Історичні та гносеологічні основи екотуризму.

Тема 2. Екологічний туризм: принципи, функції, завдання, види.

Тема 3,4,5 Характеристика основних об’єктів, світових регіонів та центрів екологічного туризму.

Модуль 2

Змістовий модуль 2. Технологія розробки, організації та проведення екологічних турів.

Тема 6. Технологія розробки, організації та проведення екологічних маршрутів.

Тема 7. Етика та безпека екологічних маршрутів.

Тема 8. Особливості розвитку екологічного туризму в Україні та в Луганській області.

Тема 9. Екологічне виховання та екологічна просвіта туристів у процесі туристських подорожей як обов’язкова умова туристичної діяльності. Технології мінімізації забруднення природного середовища в екологічному туризмі.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи екологічного туризму, основні регіони та центри екотуризму.												
Тема 1. Поняття „екологічний туризм”, мета та основні завдання курсу. Історичні та гносеологічні основи екотуризму.	9	2	2			5	5					5
Тема 2. Екологічний туризм: принципи, функції, завдання, види	14	2	2			10	12	2				10
Тема 3,4 Характеристика основних об’єктів, світових регіонів та центрів екологічного туризму.	32	6	6			20	36	2	4			30
Разом за змістовим модулем 1	55	10	10			35	53	4	4			45

Модуль 2

Змістовий модуль 2. Технологія розробки, організації та проведення екологічних турів.

Тема 5. Технологія розробки, організації та проведення екологічних маршрутів.	21	2	4			15	25	2				23
Тема 6. Етика та безпека екологічних маршрутів	2	2										
Тема 7. Особливості розвитку екологічного туризму в Україні та в Луганській області.	16	4	2			10	15					15
Тема 8,9. Екологічне виховання та екологічна просвіта туристів у процесі туристських подорожей як обов'язкова умова туристичної діяльності. Технології мінімізації забруднення природного середовища в екологічному туризмі.	14	2	2			10	15					15
Разом за змістовим модулем 2	53	10	8			35	55	2				53
Усього годин	108	20	18			70	108	6	4			98

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Основні теоретично-методичні підходи до визначення сутності екологічного туризму	2
2	Екологічний туризм як глобальна стратегія стійкого розвитку суспільства	2
3	Основні об'єкти екологічного туризму та їхня характеристика. Світові регіони й центри екологічного туризму	6
4	Методика й технологія розробки екологічних турів	2
5	Моделювання екологічних маршрутів по території Луганщини	2
6	Екологічне виховання та екологічна просвіта туристів у процесі туристських подорожей як обов'язкова умова туристичної діяльності.	2
7	Технології мінімізації забруднення природного середовища в екологічному туризмі	2

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Географія регіонів екологічного туризму світу.	10
2	Географія центрів екологічного туризму світу.	10
3	Географія центрів екологічного туризму України.	5

4	Розробка екологічних турів територією України	15
5	Розробка екологічних турів територією Луганщини	10
6	Розробка заходів з екологічного виховання туристів в процесі екотурів	10
7	Розробка програми роботи літнього екологічного табору	5
	Разом	70

Методи навчання

- слухання лекцій;
- виступ з повідомленням на семінарі;
- виголошення доповіді на семінарі;
- участь у дискусії на семінарі;
- самостійне конспектування першоджерел та їх аналіз;
- виконання практичних завдань.

Методи контролю

Поточний контроль: дві письмові модульні роботи.

Форма семестрового контролю: залік.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		Для екзамену, курсового проекту(роботи), практики	Для заліку
90 - 100	A	відмінно	зараховано
83 - 89	B	добре	
75 - 82	C	задовільно	
63 - 74	D		
50 - 62	E		
21 - 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 - 20	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Рекомендована література

Базова

1. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу : навч. посіб. – 2-е вид., перероб. і доп. / О. Ю. Дмитрук. – К. : Альтерпрес, 2004. – 192 с.
2. Косолапов А. Б. Теория и практика экологического туризма : учеб. пособие /А.Б. Косолапов. – М. : КНОРУС, 2005. – 240 с.
3. Русев И. Т. Основы экотуризма / И.Т. Русев. – Одесса : КПОГТ, 2004. – 294 с.

4. Самойленко А. А. География туризма : учеб. пособие / А.А. Самойленко – Ростов н/Д. : Феникс, 2005. – 368 с.
5. Сергеева Т. К. Экологический туризм / Т.К. Сергеева. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 360 с.
6. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб.-метод. пособие / В.В. Храбовченко. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 208 с.

Допоміжна

1. Бейдик О. О. Українсько-російський словник термінів і понять з географії туризму і рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К. : Київ. ун-т, 1997. – 300 с.
2. Барышева Ю. А. Формирование эколого-краеведческих знаний в школе / Ю.А. Барышева. – М., 1997.
3. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм у системі суспільно-економічних відносин // Економічна та соціальна географія : наук. зб. – К., 2001. – С.85 – 95.
4. Географічна енциклопедія України : в 3 т. / ред. кол. О.М. Маринич та ін. – К. : УРЕ, 1990.
5. Квартальнов В. А. Туризм: теория и практика: избр. тр.: в 5 т. / В.А. Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 1998.
6. Любіцева О.О., Сташук К. Розвиток екологічного туризму в Україні // Економічна та соціальна географія : наук. зб. / ред. кол. : С.І. Іщук (відп. ред) та ін. – К, 2002. – Вип. 53. – С. 189.
7. Сенин В. С. Организация международного туризма / В.С. Сенин. – М.: Финансы и статистика, 2000.
8. Чижова В. П. Учебные тропы природы / В.П. Чижова, А.В. Добров, А.Н. Захлебный. – М., 1989.
9. Штюрмер Ю. А. Охрана природы и туризм / Ю.А. Штюрмер. – М. : Физкультура и спорт, 1974.
10. Шищенко П. Г., Сорокіна Г. О. Геосайти Луганської області: їх раціональне використання і охорона : монографія / Петро Григорович Шищенко, Галина Олександрівна Сорокіна. – Луганськ : Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”, 2008. – 184 с.

13. Інформаційні ресурси.

1. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу : навчальний посібник / О.Ю. Дмитрук – К.: Альтерпрес, 2004. – 192 с.9.
2. Закон ВР України «Про туризм». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.asinfo.com.ua/relax_law.htm. – Загол. с титул. екрана.
3. Природно-заповідний фонд Луганської області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [ecolugansk.in.ua>files/jUlfTTleDMN1axS.pdf](http://ecolugansk.in.ua/files/jUlfTTleDMN1axS.pdf) Луганск. – Загол. с титул. екрана.

СТИСЛИЙ (ТЕЗОВИЙ) КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Лекція 1 (2 год.)

Тема: Поняття „екологічний туризм”, мета та основні завдання курсу. Історичні та гносеологічні основи екотуризму

Мета: ознайомитися з основними поняттями екологічного туризму та співвідношенням цієї галузі знань з іншими професійноорієнтованими дисциплінами; розглянути мету, завдання, та структуру навчального курсу „Екологічний туризм”; вивчити наявні концепції та моделі екологічного туризму; розглянути сутність поняття „екологічний туризм”, його історичні та гносеологічні основи.

План

1. Мета й основні завдання курсу „Екологічний туризм”, його структура.
2. Основні концепції та моделі екологічного туризму.
3. Сутність поняття „екологічний туризм”, його відмінність від інших природоорієнтованих видів туризму.
4. Історичні та гносеологічні основи екологічного туризму.

Ключові слова: екологічний туризм, природоорієнтований туризм, біотуризм, природний туризм, пригодницький туризм, сільський туризм, агро-екологічний туризм, історико-краєзнавчий туризм, етно-екологічний туризм, історичні та гносеологічні основи екологічного туризму.

1. Мета, завдання та структура навчального курсу „Екологічний туризм”

Туризм – одна із галузей світової економіки, що найбільш динамічно розвиваються. В епоху екологічної кризи особливої актуальності набуває розвиток екологічного туризму.

Мета курсу – ознайомлення студентів з теоретико-методологічними підходами до визначення сутності екологічного туризму, з його історичними та гносеологічними основами; оволодіння теоретичними (базовими) знаннями щодо принципів, функцій, завдань, видів та об’єктів екотуризму; формування екологічного стилю мислення та екологічної культури студентів на основі краєзнавчого підходу; усвідомлення студентами необхідності екологічного виховання туристів у процесі туристичних подорожей з метою гармонізації та оптимізації відносин людини та природи в процесі туристичної діяльності; формування вмій і навичок щодо технологій розробки, організації й проведення екологічних маршрутів; виховання любові до рідного краю.

Основні завдання курсу:

- формування понятійного апарату курсу „Екологічний туризм”;
- ознайомлення з передумовами появи екотуризму, з його історичними та гносеологічними основами;
- вивчення принципів, функцій, завдань, видів та ознак екологічного туризму;
- характеристика об’єктів екологічного туризму;
- ознайомлення зі світовими регіонами й центрами екологічного туризму;
- вивчення методики й технології розробки екологічних маршрутів, ознайомлення з їх етикою та безпекою;

- розгляд особливостей розвитку екологічного туризму та моделювання екологічних маршрутів на території України й Луганщини;
- вивчення проблеми екологічного виховання мандрівників у процесі туристичної діяльності, розгляд її як необхідної умови екологічно безпечної туристичної діяльності;
- формування екологічного стилю мислення та екологічної культури студентів на основі краєзнавчого підходу.

Курс „Екологічний туризм” передбачає 20 годин лекцій, 18 годин практичних робіт та 70 годин самостійної роботи, дві письмові модульні роботи; форма підсумкового контролю – залік.

2. Основні концепції та моделі екологічного туризму

Термін „екологічний туризм” – порівняно нове поняття в туристичній галузі. Уперше його запропонував у 1980 р. мексиканський економіст Гектор Цебаллос-Ласкурейн (Ceballos Lascurain). На його думку, екологічний туризм означає поєднання подорожі з дбайливим ставленням до природи й дозволяє поєднати радість знайомства з нею та вивчення зразків флори й фауни з можливістю сприяти їх захисту. Найпростіша форма екологічного туризму – подорож „серед природи”. Більш розвинена форма екотуризму охоплює такі сфери, як світ тварин, рослини, різноманітність життєвих форм, стабільні види економіки, охорона навколишнього середовища, культурна спадщина, суспільство й людина. Тобто екологічний туризм являє собою важливий інструмент сталого розвитку території.

Початком формування концепції екологічного туризму вважають 80-ті роки. Найбільш ранньою

концепцією екологічно безпечного туризму є німецька концепція „м'якого туризму”, яку використовували в Німеччині, Швейцарії, Австрії. У контексті цієї концепції „м'який туризм” передбачає не лише успішний туристичний бізнес, а й дбайливе ставлення до природи, культури й традицій місцевого населення, суть цього виду туризму – гуманізація традиційного туризму. Ще однією популярною моделлю екотуризму є „австралійська модель”, назва якої відображає географію її поширення. Ця модель передбачає розвиток екотуризму в малозмінній, слабопорушній природі, а також на територіях, які особливо охороняються. Цілі екомандрівок полягають у пізнанні природи, а також у відпочинку на природі з метою отримання емоційної та естетичної насолоди. Існує ще одна, „західноєвропейська модель екотуризму”, яка передбачає розвиток форм екотуризму в культурному ландшафті й робить акцент на принципах стійкого розвитку туризму, на збереженні тих природних ресурсів, які ще залишилися в Європі.

Виходячи з відомих концепцій і моделей екологічного туризму, сьогодні розроблено два основні підходи до виділення екологічного сектора туризму.

У першому випадку екотуризмом називають туризм, головним об'єктом якого є дика природа. При цьому більшість авторів відзначають складність проведення межі між природою та традиційною культурою, де поряд з природою об'єкти традиційної культури розглядаються як об'єкти екотуризму. Але навіть у цьому випадку зміст поняття „екотуризм” цілком не вичерпано. Значного поширення набуває туризм з метою відпочинку на природі на територіях, змінених людиною. Це особливо характерно для США та країн Західної Європи (західноєвропейська й американська моделі екотуристської діяльності), де корінних ландшафтів практично не збереглося, а високу

потребу в спілкуванні з природою населення задовольняє на територіях із вторинною квазіприродою. Такий туризм часто відносять до розряду екологічного, а його значення для охорони й відновлення середовища, народних традицій і екологізації економічного розвитку стає в деяких регіонах вирішальним.

Прихильники другого підходу пропонують розглядати екологічний туризм як приклад (вид) сталого туризму. Такий підхід є більш виправданим, оскільки цей вид туризму ґрунтується й успішно реалізує на практиці головні принципи концепції сталого розвитку, як-то: природокористування, яке не призводить до деградації ресурсів, оскільки для відновлення й охорони останніх використовують частину вигод від його розвитку. При такому підході об'єкти туризму можуть бути як природного, так і штучного походження.

Вигідно відрізняються своєю різноманітністю підходів до аналізу екотуристичної діяльності зарубіжні наукові школи екотуризму. Виділяють чотири школи: американську, австралійську, німецьку, мексиканську.

Разом з тим, незважаючи на значну кількість науково-дослідних і навчально-методичних робіт, до сьогодні не існує єдиного універсального визначення поняття „екологічний туризм”. Вітчизняні й зарубіжні фахівці не можуть дійти згоди з приводу концептуального визначення екотуристичної діяльності.

3. Сутність поняття „екологічний туризм”, його відмінність від інших природоорієнтованих видів туризму

На сьогодні існує значна кількість визначень поняття „екологічний туризм”. У зв'язку з розходженням у трактуванні поняття екотуризму СOT та інші міжнародні організації прийняли рішення використовувати концепцію

екологічного туризму, що має на увазі такі форми туризму, при яких головною мотивацією туристів є спостереження та спілкування з природою, що сприяє збереженню довкілля й культурної спадщини з мінімальним впливом на них.

Від традиційного туризму екотуризм відрізняється такими ознаками:

- переважання природних об'єктів туризму;
- менша ресурсо- та енергоємність;
- безпосередня участь у соціально-економічному розвитку територій;
- екологічна просвіта туристів.

У науковій літературі використовують кілька термінів, які стосуються проблематики екологічного туризму, але не є синонімічними з ним поняттями:

- біотуризм – туризм, об'єктами якого є будь-які прояви живої природи, як окремі види, так і біоценози;
- природний туризм – туризм, об'єктом якого є будь-яка природа, як жива, так і нежива (наприклад, печери, гори, водойми та ін.). Одним із тематичних напрямків природного туризму є біотуризм. Іноді природний туризм називають еколого-географічним.

Всесвітня туристична організація (ВТО) використовує термін пригодницький туризм як ширше поняття, частиною якого є екологічний туризм. Однак екологічний туризм не завжди містить пригодницький компонент, так само як не всі пригодницькі тури містять екологічний складник. До екологічних турів не відносять спортивні сафари, орієнтовані на здобування трофеїв, або подолання перешкод шляхом знищення заростей чагарнику, або рубку дерев для наведення переправ. Тому справедливо вважати, що поняття „пригодницький туризм” і „екологічний туризм” багато в чому перетинаються, але перше не поглинає друге.

Дедалі більшого поширення набуває агротуризм, або агро-екологічний туризм. Це туризм у сільській місцевості, туристи під час відпочинку ведуть сільський спосіб життя на фермах і в хуторах.

Історико-краєзнавчий туризм сприяє пізнанню історії взаємодії людини й природного середовища.

Етно-екологічний туризм спрямований на вивчення конкретних етносів, їхнього життя у сформованих природних умовах, у взаємодії з навколишнім природним середовищем. Тут ідеться передусім про малі народності, що живуть в гармонії з навколишнім світом природи.

Поширені у використанні синонімічні терміни сталий, або підтримуючий туризм і „зелений” туризм передбачають туризм із застосуванням технологій, що мінімально впливають на навколишнє середовище. Однак не всякий сталий туризм можна вважати екологічним, оскільки екологічні технології можуть бути використані й в організації пляжного туризму, і в готельній справі у великих містах, і навіть в авіаперевезеннях.

4. Історичні та гносеологічні основи екологічного туризму

Пізнавальні (гносеологічні) першооснови екологічного туризму сягають своїм корінням часів античності. Ще в IV столітті древні греки та римляни подорожували Єгиптом, де їхню увагу привертала історія, культура, архітектура. Такі мислителі як Геродот, Аристотель, Демокрит у своїх трактатах рекомендували пізнавати природу в безпосередньому спілкуванні з нею. Наступний крок у розвитку екотуризму було здійснено в епоху Відродження (XV – XVI ст.). Представники цієї епохи М. Монтель, Т. Мор, Ф. Рабле, Е. Роттердамський підкреслювали необхідність уведення організованого процесу фізичного виховання молоді шляхом піших

походів. Вітторіно Фельтре (1425 р.) організував школу, де викладали різноманітні туристичні справи й здійснювали багатоденні турпоходи з учнями.

В епоху Просвітництва (XVII ст.) Ж.-Ж. Руссо і Г. Ліблі вперше відзначили роль туристичних походів як способу патріотичного виховання.

Наприкінці XVII – на початку XVIII ст. в європейських країнах учителі починають здійснювати одноденні подорожі, відвідуючи пам'ятки, широко використовують екскурсії на природу.

На початку XIX ст. в країнах Західної Європи поширюється рух „Назад до природи!” У цей час туристично-краєзнавчі походи були потужним чинником національно-культурного відродження й нашої країни. Організаторами та учасниками природознавчих та етнографічно-краєзнавчих туристичних маршрутів були Яків Головацький (подорожував Галичиною, Карпатами, Закарпаттям, Польщею, Угорщиною), Іван Вагилевич (вивчав життя людей, які живуть у Карпатах – бойків, гуцулів, лемків; збирав фольклор та етнографічні матеріали, проводив археологічні дослідження), Іван Франко (подорожував з дитинства Прикарпаттям і Карпатами).

У другій половині XIX ст. в Англії, Австрії, Італії та Швейцарії створюють альпійські клуби. Визначною подією в контексті розвитку екологічного туризму було створення туристичного товариства „Друзі природи”. У цей період в Україні починається формування туристичних регіонів.

Наприкінці 80-х років в Ялті виник „Гурток шанувальників природи, гірського спорту і Кримських гір”, члени якого багато зробили для розвитку екотуризму.

Подальшого розвитку екотуризм набув у період політики „українізації”, яку проводили більшовики (1923 –

1933 рр.). У ході національно-культурного відродження в Україні важливу роль відігравала туристично-екскурсійна діяльність. Екскурсії розглядали як найважливіший інструмент, метод виховної, культурно-пізнавальної роботи серед широких верств населення. Наступним етапом формування основ екотуризму став активний розвиток масового туристично-краєзнавчого руху в 1960 роках. У цей час формується й зростає планова туристично-краєзнавча індустрія. Природничі та екологічні аспекти туризму розвиваються лише в межах шкільної краєзнавчої роботи. У цей час чітко проявилася екологічна спрямованість сучасного туризму. У 60-і роки в США було проведено першу екотуристичну акцію: туристам почали показувати китів, щоб зібрати гроші на охорону тварин. Появу екологічного туризму в Росії можна датувати 1995 – 1996 рр., коли на Північному Заході та Далекому Сході було розпочато реалізацію екотуристичних проєктів.

Бурхливий розвиток екологічного туризму з 80-х років обумовлено прагненням людства звести до мінімуму зміни навколишнього середовища. Сучасна людина, віддаляючись від природи, усе ж таки прагне сповільнити, а іноді й зупинити неминучий процес техногенезу. Саме тому в другій половині ХХ століття одночасно з формуванням суспільства споживання й появою глобальних екологічних проблем виникає екологічний туризм, наслідком чого є гостра необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців, які працюють у галузі екологічного туризму.

Висновок

Екологічний туризм – нова галузь наукового знання, спрямована на ознайомлення студентів з теоретико-методологічними підходами до визначення сутності екологічного туризму, з його історичними та

гносеологічними основами; оволодіння теоретичним (базовими) знаннями щодо принципів, функцій, завдань, видів та об'єктів екотуризму; формування екологічного стилю мислення та екологічної культури студентів на основі краєзнавчого підходу; усвідомлення студентами необхідності екологічного виховання туристів у процесі туристичних подорожей з метою гармонізації й оптимізації відносин людини та природи в процесі туристичної діяльності; формування вмінь і навичок щодо технології розробки, організації й проведення екологічних маршрутів; виховання любові до рідного краю.

Питання для самоконтролю

1. Яка мета й основні завдання курсу „Екологічний туризм”?
2. Основні концепції та моделі екологічного туризму.
3. Дайте визначення поняттю „екологічний туризм”.
4. Назвіть відомі вам види природоорієнтованого туризму. Чим вони відрізняються від екологічного туризму?
5. Які передумови розвитку екологічного туризму?

Список використаної літератури

1. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу : навч. посіб. / О. Ю. Дмитрук. – 2-е вид., перероб. і доп.. – К. : Альтерпрес, 2004. – 192 с.
2. Косолапов А. Б. Теория и практика экологического туризма : учеб. пособие / А. Б. Косолапов. – М. : КНОРУС, 2005. – 240 с.
3. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб.-метод. пособие / В. В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.

Лекція 2 (2 год.)

Тема: Екологічний туризм: основні завдання, принципи, види, ознаки та функції

Мета: розглянути основні завдання екотуризму, ознайомитися з його головними принципами, видами й функціями.

План

1. Основні завдання й функції екологічного туризму.
2. Принципи екологічного туризму.
3. Основні групи та види екотуризму.
4. Ознаки екологічного туризму.
5. Типи екологічних туристів.

Ключові слова: інтелектуально-освітня функція екологічного туризму; культурно-пізнавальна функція екологічного туризму; естетично-художня функція екологічного туризму, розважальна функція екологічного туризму, принципи екологічного туризму, екологічні туристи.

1. Основні завдання та функції екологічного туризму

До основних завдань екологічного туризму належать такі:

- систематично культивувати критерій рівноваги навколишнього природного середовища;
- гармонізувати відносини між природою, суспільством та економікою;
- орієнтувати туристичні організації на збереження, відновлення й збільшення споживчої вартості природного середовища за рахунок виділення частини доходів від туризму на вирішення пов'язаних з ним завдань;

- підкоряти короткострокові інтереси отримання прибутку від туризму довгостроковим інтересам, що стосуються збереження природи для наступних поколінь, примноження рекреаційно-туристичних ресурсів, а також подальшого соціально-економічного розвитку місцевих організацій на основі екотуризму;
- формувати в туристів почуття особистої відповідальності за стан природи та її майбутнє.

Названі завдання екотуризму нерационально розглядати у відриві від функцій екологічного туризму, якими є: інтелектуально-освітня; культурно-пізнавальна; естетично-художня, розважальна та ін.

Інтелектуально-освітня функція реалізується у створенні умов для розвитку творчої, інтелектуальної, освіченої особистості за допомогою комплексу туристично-екологічних, духовно-естетичних та оздоровчих форм активної роботи, перш за все, з юнацькими й дитячими групами.

З інтелектуально-освітньою функцією тісно пов'язані культурно-пізнавальна, спрямована на формування екологічної культури в суспільстві за рахунок культууроформувальної та виховної діяльності менеджерів екологічного туризму на екологічних стежках і маршрутах, а також естетично-художня, що реалізується завдяки інформаційно-просвітницькій діяльності: розробка та створення марок і стендів з екологічним змістом; випуск листівок, буклетів, проспектів з екотуристичною тематикою, публікації екотуристичних наукових і науково-методичних матеріалів, розробка та створення екотуристичних комп'ютерних систем.

Розважальна функція важлива для організації системи інформаційного менеджменту та технічної підтримки діяльності екологічних стежок, екомаршрутів,

екотаборів, екоекспедицій, екотренінгів, екоігор. Реалізується вона на основі організації спеціальної науково-педагогічної, дидактичної й методичної підтримки екологічних організацій, клубів і гуртків для роботи з дітьми в польових умовах.

2. Принципи екологічного туризму

До основних принципів екологічного туризму належать:

- відвідування добре збережених природних територій;
- невиснажливе, стале використання природних ресурсів, збереження природного, соціального й культурного різноманіття;
- дотримання встановлених правил поведінки (доволі жорстких);
- менша, ніж у звичайних видах туризму, інтенсивність використання природних ресурсів;
- екологічна просвіта туристів, їхня участь у місцевих культурних і природокористувальних діях;
- ретельне планування екологічних турів, комплексний підхід до їх розробки та проведення;
- інтеграція екотуризму в плани регіонального розвитку територій;
- участь місцевого населення в розвитку туризму й отримання ним фінансових та інших переваг від цієї діяльності;
- екологічне навчання персоналу, зайнятого у сфері екологічного туризму.

3. Групи та види екологічного туризму

Усі види екологічного туризму доцільно розподілити за територіальною „прив’язкою” на дві основні групи:

1) екологічний туризм у межах ООПТ й акваторій.

Розробка й проведення таких турів – класичний напрям в

екологічному туризмі. Відповідні тури належать до екологічних у вузькому значенні цього терміна;

2) **екологічний туризм поза межами ООПТ й акваторій**. До цієї групи відносимо доволі широкий спектр екологічно орієнтованих турів – від агротурів до круїзів на комфортабельних лайнерах.

Види екологічних турів: наукові та пізнавальні тури; пригодницькі тури; літні табори та програми для учнів; поїздки вихідного дня; внутрішні або міжнародні тури.

За домінуванням тієї чи тієї мети подорожі (відпочинок або отримання певних знань) виділяють такі види екологічного туризму: науковий; пізнавальний; рекреаційний.

4. Ознаки екологічного туризму

Отже, програму або тур можна вважати екологічними, якщо:

- маршрути та кваліфіковані гіді ведуть туристів до цікавих й екологічно сприятливих природних і культурних ландшафтів;
- програма туру передбачає відвідування навчальних екологічних стежок, природознавчих, краєзнавчих музеїв, екотехнологічних господарств та ознайомлення з місцевими екологічними проблемами;
- програма туру передбачає ознайомлення із суто природними об'єктами й незайманою природою в поєднанні з вивченням традиційних, аборигенних форм природокористування;
- транспорт, яким користуються туристи, не завдає шкоди навколишньому середовищу (автомобільний туризм, наприклад, не належить до екологічних форм туризму);

- їжа туристів екологічно чиста й корисна, при цьому до раціону туристів включено місцеві продукти;
- туристи не залишають на маршруті сміття, а збирають його для подальшої екотехнологічної переробки. У зв'язку з цим організатори екологічних турів віддають перевагу багаторазовим пакункам продуктів;
- привали, бівуаки й особливо вогнища влаштовують виключно в спеціально обладнаних місцях;
- збір грибів, ягід, квітів, лікарських рослин, будь-яких природних сувенірів туристи проводять тільки в суворо відведених місцях і в певний час;
- з усіх видів полювання можливе тільки фотополування (мисливські тури є антиекологічними);
- готелі, кемпінги чи притулки та колиби, у яких зупиняються туристи, розташовані так, що не порушують нормальний, екологічно сталий розвиток навколишнього ландшафту та не спотворюють його вигляд;
- готелі й кемпінги побудовано з екологічно нешкідливих матеріалів, стоки й викиди очищають, інші відходи утилізують;
- місцевих жителів залучають до туристичного бізнесу, вони отримують можливість розвивати традиційні форми господарства;
- туристи з повагою ставляться до місцевих культурних традицій, прагнуть вивчити та зрозуміти їх;
- туристи доступними їм способами беруть участь у вирішенні місцевих екологічних проблем;
- доходи від туру (їхня частина) залишаються в місцевому бюджеті.

5. Типи екологічних туристів

Виходячи з цілей і характеру діяльності, виділяємо чотири основні типи екологічних туристів:

- 1) фахівці – учені чи учасники спеціалізованих турів;
- 2) захоплені – туристи, які цілеспрямовано пізнають природу й культуру;
- 3) масові – туристи, головною метою яких є „незвичайна подорож”;
- 4) випадкові – туристи, які оплатили звичайний тур, де передбачено окремі екологічні програми або екскурсії.

Типологія учасників екологічних турів ураховує їхню мотивацію (пізнання природи, спеціальні інтереси, активний відпочинок, пізнання природи та культури).

Висновок

Отже, основні завдання екологічного туризму зведено до гармонізації відносин між природою, суспільством та економікою, вони тісно пов'язані з інтелектуально-освітньою, культурно-пізнавальною, естетично-художньою та розважальною функціями екологічного туризму. Принципи екологічного туризму засновані на прагненні людства досягти сталого розвитку територій, зберегти біо- та соціокультурну різноманітність. Групи й види екологічного туризму виділяють за різними критеріями (за територіальною „прив'язкою”, від переваги тієї або тієї мети подорожі та ін.). Залежно від мотивації екологічних туристів розроблено типологію екологічних туристів.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні завдання й функції екологічного туризму.

2. Перерахуйте принципи екологічного туризму.
3. Які основні групи та види екотуризму існують?
4. Назвіть ознаки екологічного туризму.
5. Які типи екологічних туристів ви знаєте?

Список використаної літератури

1. Косолапов А. Б. Теория и практика экологического туризма : учеб. пособие / А. Б. Косолапов. – М. : КНОРУС, 2005. – 240 с.
2. Русев И. Т. Основы экотуризма / И. Т. Русев. – Одесса : КПОГТ, 2004. – 294 с.
3. Самойленко А. А. География туризма : учеб. пособие / А. А. Самойленко. – Ростов-н/Д. : Феникс, 2005. – 368 с.
4. Сергеева Т. К. Экологический туризм / Т. К. Сергеева. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 360 с.

Лекції № 3, 4, 5 (6 год.)

Тема: Характеристика об'єктів й основних регіонів екологічного туризму, особливості їх розміщення

Мета: вивчити основні об'єкти екологічного туризму, ознайомитися з цілями та завданнями їх функціонування, з їхньою структурою та особливостями розміщення, розглянути регіони й центри екотуризму.

План

1. Характеристика основних об'єктів екологічного туризму.
2. Поширення екологічного туризму.
3. Найбільші регіони й центри екотуризму.

Ключові слова: об'єкти екологічного туризму, регіони екологічного туризму, центри екологічного туризму.

1. Характеристика основних об'єктів екологічного туризму

Основними об'єктами екологічного туризму є унікальні природні комплекси, зокрема ООПТ, а саме:

- національні та природні парки, державні природні заказники, пам'ятки природи;
- дендрологічні парки й ботанічні сади;
- лікувально-оздоровчі місцевості та курорти;
- заповідники (з певними обмеженнями).

Національні парки являють собою природоохоронні, еколого-просвітницькі та науково-дослідні установи, території (акваторії) яких містять природні комплекси й об'єкти, що мають особливу екологічну, історичну та естетичну цінність і які призначені для використання в природоохоронних, освітніх, наукових і культурних цілях і для регульованого туризму.

Основними завданнями національних парків є:

- збереження природних комплексів, унікальних й еталонних природних ділянок та об'єктів;
- збереження історико-культурних об'єктів;
- екологічна просвіта населення;
- створення умов для регульованого туризму й відпочинку;
- розробка й упровадження наукових методів охорони природи й екологічної освіти;
- здійснення екологічного моніторингу;
- відновлення порушених природних та історико-культурних комплексів й об'єктів.

Природні парки – це природоохоронні рекреаційні установи, території (акваторії) яких містять природні

комплекси та об'єкти, що мають значну екологічну та естетичну цінність, і призначені для використання в природоохоронних, освітніх і рекреаційних цілях.

На природні парки покладають такі завдання:

- збереження природного середовища, природних ландшафтів;
- створення умов для відпочинку (зокрема масового) та збереження рекреаційних ресурсів;
- розробка й упровадження ефективних методів охорони природи й підтримка екологічного балансу в умовах рекреаційного використання територій природних парків.

Державні природні заказники – території (акваторії), що мають особливе значення для збереження або відновлення природних комплексів чи їхніх компонентів та підтримки екологічного балансу. Завдання заказників залежить від їхнього профілю: комплексні – для збереження й відновлення природних комплексів; біологічні – для збереження й відновлення рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин; палеонтологічні – для збереження викопних об'єктів; гідрологічні – для збереження й відновлення цінних водних об'єктів та екологічних систем; геологічні – для збереження цінних об'єктів і комплексів неживої природи.

Пам'ятки природи – унікальні, непоправні, цінні в екологічному, науковому, культурному та естетичному відношеннях природні комплекси, а також об'єкти природного та штучного походження.

Дендрологічні парки й ботанічні сади є природоохоронними установами. Їхні завданнями – створювати спеціальні колекції рослин з метою збереження різноманітності та збагачення рослинного світу, а також здійснювати наукову, навчальну та освітню діяльність. Території дендрологічних парків і ботанічних

садів призначені тільки для виконання їхніх прямих завдань.

На територіях дендрологічних парків і ботанічних садів заборонено будь-яку діяльність, що не пов'язана з виконанням їхніх завдань і порушує збереження флористичних об'єктів.

Лікувально-оздоровчі місцевості та курорти – території (акваторії), які є придатними для організації лікування та профілактики захворювань, а також відпочинку населення й мають природні лікувальні ресурси (мінеральні води, лікувальні грязі, ропа лиманів і озер, лікувальний клімат, пляжі, частини акваторій і внутрішніх морів, інші природні об'єкти).

Заповідники не належать до основних об'єктів екологічного туризму, хоча в так званих буферних зонах можлива організація, наприклад, екологічних стежок.

2. Поширення екологічного туризму

Напрями екологічних турів відрізняються від традиційних туристичних потоків. Екотуристи вирушають головним чином з розвинених країн у ті, що розвиваються й розташовані переважно в тропіках, де природа екзотична й приваблива для жителів помірних широт. Тут лідирують Кенія, Танзанія, Еквадор, Коста-Ріка, Непал, країни Карибського регіону й Океанії. Серед розвинених країн слід відзначити Австралію, Нову Зеландію й ПАР. У Західній Європі й Північній Америці розвинений внутрішній екологічний туризм, туристи активно відвідують природні території та сільську місцевість.

Екологічні тури орієнтовані на райони з незайманою природою, проте їхня кількість неухильно скорочується. У зв'язку з цим, організовуючи екологічні подорожі, усе частіше доводиться вдаватися до редукованих форм

спілкування з природою, включати в об'єкти туризму вторинні, змінені людською діяльністю ландшафти.

Західна Європа й Північна Америка переживають екотуристичний бум. В Україні, навпаки, попит на екологічні тури поки незначний. Причинами цього є:

- недостатня інформованість населення про цей напрямок туризму, його можливості та переваги;
- надмірно високі ціни;
- нерозвиненість туристичної інфраструктури;
- низький рівень сервісу;
- проблеми безпеки та ін..

3. Найбільші регіони й центри екотуризму

3.1 Європа

Найбільш привабливими для екологічних туристів є Норвегія, Швеція, Фінляндія (країни північної частини Західної Європи), Польща, Словаччина, Білорусь (східна частина Центральної Європи), Німеччина, Франція, Італія, Греція (західна частина Центральної Європи).

Північна частина Західної Європи. Перші національні парки на території Європи – Сарек і Стура-Шефаллет – було створено у Швеції в 1909 р. Швеція є перспективною для розвитку екологічного туризму, оскільки майже половину її території займають ліси та озера. На території Лапландії, що включає землі Норвегії, Швеції, Фінляндії та Росії, розташовані два великі заповідники – Лемменйоки (найбільший національний парк Фінляндії) та Евре-Анарйокка (норвезький національний парк). Разом ці парки охороняють територію площею 4 тис. км² – одну з найбільших територій дикої природи в Європі.

Значний інтерес для розвитку екологічного туризму становить Ісландія. Це центр вулканічної й геотермальної

активності, країна має безліч лакових потоків, кратерів і геотермальних джерел. Близько 9% території Ісландії зайнято національними парками. Тут розташований найпотужніший водоспад Європи – Детифос, його висота – 44 м.

Національні парки Великобританії – доволі складні утворення, що містять разом з резерватами суворої охорони сільськогосподарські угіддя, експлуатовані ліси, гірські виробки. Найбільшим національним резерватом дикої природи у Великобританії є Шотландські гори. Близько 260 км² цієї гірської місцевості оголошено національним резерватом природи. У горах Карнгорм у самому центрі Шотландських гір до сьогодні збереглися ділянки первозданного соснового лісу.

Східна частина Центральної Європи. Один з найстаріших (заснований у 1821 р.) національних парків Центральної Європи розташований на територіях Польщі та Білорусі. Площа національного парку Біловежжі (Польща) становить 54 км², національного парку Біловезька пуща (Білорусь) – 880 км². Характерна особливість парку – реліктовий ліс, розташований на майже плоскій місцевості, а його головна визначна пам'ятка – зубри. На кордоні Словаччини й Польщі Татри, на території яких розташовані Національні парки Високі Татри й низькі Татри, охороняють одну з найбільших печерних систем Європи.

Західна частина Центральної Європи. Найбільший національний парк Німеччини – „Баварський ліс” – було засновано в 1970 р. На південному сході до цього парку примикає національний парк „Шумава”, розташований у Чехії. Разом обидва парки становлять найбільшу лісову територію в центрі Європи. На півдні Франції під охороною розташована болотиста місцевість Камарг, яку використовують перелітні птахи в період сезонних

міграцій. Одна з характерних особливостей природних територій Європи, які знаходяться під охороною, – їхні невеликі розміри: збільшенню розмірів сприяє змикання кордонів національних парків різних країн. До них належить, наприклад, об'єднання територій, які охороняються парками Вануаз (Франція) і Гран-Парадізо (північний захід Італії) в Альпах. Територія обох парків є однією з найбільш протяжних територій у центрі Європи, що знаходяться під охороною.

Серед заповідних територій Греції особливо важливою є національний парк Олімп, що охороняє одягнену лісами гору Олімп – обитель грецьких богів. На території національного парку живуть вовки, орли, грифони. Знаменитим об'єктом екотуризму в Греції є острів Крит, своєрідний ландшафт якого отримав назву Білі гори.

3.2. Північна Америка

Найбільш привабливими для екологічних туристів є Канада й США. У Канаді система охоронних природних територій одна з найдосконаліших у світі. У країні налічується 34 національні парки, національні ліси (територія, що охороняється, – 3,9 млн. км²), 46 національних фауністичних резерватів і 101 національний притулок для птахів. У 1885 р. першим національним парком Канади був проголошено Банф – район джерел Сульфур-Маунтін. До кінця XIX ст. на цій території створили чотири національні парки: Банф, Джаспер, Йохо, Кутеней, які разом охороняють 20 700 км² території Канадських Скелястих гір. До видатних національних парків цієї країни належать національний парк Клуейн, на території якого розташоване найбільше після Гренландії льодовикове поле; національний парк Врангеля, який є найбільшою природоохоронною територією у світі;

Канадські Скелясті гори, що утворюють велику й складну екосистему, окремі куточки якої держава почала охороняти ще наприкінці XIX ст.

Сполучені Штати Америки

Екологічний туризм на Алясці – надзвичайно перспективний і прибутковий вид діяльності, тут функціонують 15 великих національних парків, фауністичні заказники. Чотири національні парки США розташовані на території Скелястих гір, серед них Сллоустонський – перший національний парк у світі.

Три національні парки – Брайс-Каньйон, Зайон і Гранд-Каньйон – розташовані в „серці” американської країни пустель, у південній частині штату Юта й північній частині штату Аризона. На Сході Сполучених Штатів Америки в болотистій місцевості Еверглейдс розташований національний парк з однойменною назвою, його територія – 6 тис. км².

Південна Америка

Перші національні парки Південної Америки було організовано в Мексиці, Аргентині, Бразилії, Венесуелі.

Система національних парків посідає панівне становище у Венесуелі, Колумбії, Аргентині, Перу, Парагваї, Коста-Ріці, Бразилії, Еквадорі.

Найбільший заповідник Венесуели – Національний парк Канайма, на його території розташовані плато Рораїма й масив Ауянтепуї з найвищим у світі водоспадом Анхель, а також райони проживання традиційних індіанських племен.

На території Перу починається „Стежка інків”, яку вважають туристичним раритетом світового класу. У Болівії – „стежка Такесі”.

Значна частина території Бразилії, Еквадору, Перу зайнята найбільшим на землі масивом вологого тропічного лісу (басейн річки Амазонки). Цей район займає 8 млн. км²

в екваторіальній частині Південної Америки, близько 80% дощового лісу цієї території ще не торкала людина, проте площа лісів щорічно зменшується на 16 200 км². Регіон вирізняється найбільшим біорізноманіттям на землі. У лісах мешкають понад 1 тис. видів птахів, у водах – близько 3 тис. видів риб, на кожному акрі зростає щонайменше 500 видів різних дерев, а на кожному виді дерев – близько 400 видів тварин. Національний парк Ману розташований у басейні річки з однойменною назвою, охороняє величезну територію джунглів – 18 900 км². Цей найбільший масив охоронних дощових лісів проголошено біосферним заповідником ЮНЕСКО і Пам'ятником всесвітньої спадщини.

Африка

Найбільш привабливими для екологічних туристів на Африканському континенті є Морокко, Зімбабве, Ботсвана, Кенія, Танзанія. Основні центри морського туризму розташовані в Єгипті, Йорданії й Ізраїлі. Екотуризм у багатьох країнах Африки розглядають як засіб фінансування природоохоронних програм, можливість підвищити життєвий рівень сільського населення, підтримати його бажання зберегти дику природу.

На території гірської країни Марокко розташований великий національний парк Тубкаль. Активно екологічний туризм розвивається на території Кенії й Танзанії. У цих країнах до сьогодні зберігається вулканічна активність, б'ють киплячі джерела й гейзери, здіймаються вулкани – Кенія й Кіліманджаро (найвищі вершини Африки). Тут же розташовані содові озера Накуру, Богорія й Маньяра, які не мають стоку, їхнє дно вкрите содовими відкладеннями. Озеро Ківу нагрівається, і місцеві жителі отримують готову юшку. На території цих країн розташовані славнозвісні національні парки „Цаво”, „Серенгети”,

„Накуру”, відомий національний парк Танзанії „Маньяра” знаменитий неймовірною концентрацією тварин.

На території Зімбабве розташовані великі Національні парки – Замбезі, Вікторія, Мана-Пулс та ін.

Основні центри морського туризму розташовані на узбережжі Червоного моря в Єгипті, Йорданії й Ізраїлі. Тут живуть сотні різновидів коралів і понад 1 тис. видів риб.

Азія

Найбільш привабливими для екологічних туристів є Непал, Індія, Китай. Елітна зона для розвитку екологічного туризму – Гімалаї. Гори тягнуться більш ніж на 2 600 км від північних районів Пакистану на заході, через Кашмір і північну Індію, по Тибету, Непалу й Сіккіму до Бутана на сході.

Непал є центром гірського туризму в Гімалаях. На території країни розташований національний парк Ройал-Читван. У цій країні знаходиться одне з найкрасивіших місць на землі – національний парк Сагарматха. Значна частина території парку розташована вище рівня моря на три кілометри, а максимальну висоту має найбільша гора на землі – Еверест, 8848 м.

На території Індії знаходяться найцікавіші національні парки й заповідники: Національний парк Дачигам (Кашмір), Заповідник птахів Говінд Сагар (Хімачал-Прадеш), Національний парк Корбетт (Уттар-Прадеш), Національний парк Дадва (Уттар-Прадеш), Національний парк „Квіткова долина” (Уттар-Прадеш), Національний парк Сариска (Раджастхан), Національний парк Бандавгарі (Мадх’я-Прадеш), Національний парк Бхаратпур (пташиний заповідник Кеолоадео Гана) (Раджастхан), Заповідник Джалдапара (Західна Бенгалія), Заповідник тигрів Паламау (Біхар) і багато інших.

Усього в країні функціонують 55 національних парків і 247 природних резерватів, що займають 90 тис. км², це становить 4% всього земельного фонду країни.

Близько 1% території Китаю віддано під національні парки й резервати. У Західному Китаї розташовані Сичуанські Альпи. У крутих і лісистих гірських системах цієї території мешкає безліч ендеміків. З 1963 р. в Західному Китаї було створено 13 фауністичних резерватів загальною площею 6 тис. км², найвідоміші з них – Улун, Хуанлонгсі й Цзючжайгоу.

Австралія та Океанія

Австралія є одним зі світових лідерів у розвитку екологічного туризму. Країна одна з перших ратифікувала конвенцію про Пам'ятники всесвітньої спадщини: зараз у країні зареєстровано 11 таких пам'яток. На континенті існує близько 3 тис. національних парків і резерватів: найвіддаленіші території для мандрівників безпечні.

Національний парк Какаду розташований на півночі Австралії. У парку представлена екосистема великої тропічної ріки та зразки найдавнішого на землі наскельного живопису. Парк Какаду охороняє понад 2,5 млн. птахів, половина з яких – напівлапчасті гуси.

До парку Какаду примикає Арієм-Ленд – велика дика місцевість, якою управляють аборигени.

Національний парк Пурнулулу розташований на території практично невідомій більшості жителів Австралії до 80-х рр. XX ст. Тут річки проробили у вапні каньйони, вимили скам'янілості й створили печери, у яких мешкали аборигени. Цей ландшафт представлений ще в трьох національних парках – Гейки-Горж, Танел-Крик й Уіндяна-Горж.

Північно-східне узбережжя Австралії вкрите древнім дощовим лісом, який називається „Вологий тропічний ліс

Квінсленда”. Його внесено в Список пам’ятників всесвітньої спадщини.

Великий Бар’єрний риф – це лабіринт з тисяч дрібних рифів, сотень островів і коралових атолів. Риф входить до складу морського парку, заснованого в 1975 р.

Висновок

Отже, основними об’єктами екологічного туризму є національні парки, природні парки, заказники, пам’ятки природи, дендрологічні парки та ботанічні сади, лікувально-оздоровчі місцевості й курорти. Усі перераховані об’єкти виконують функцію охорони природи. Екологічний туризм поширений усюди – в Антарктиді, Північній і Південній Америці, країнах Західної Європи, Росії, Африці, Південно-Східної Азії, Австралії. Екотуристи вирушають головним чином з розвинених країн у країни, що розвиваються, розташовані переважно в тропіках, де природа екзотична й приваблива для жителів помірних широт. Австралійський континент – один зі світових лідерів екологічного туризму, тут створено урядове еколого-туристичне підприємство, яке має статус міністерства, щорічно проводять десятки конгресів, симпозіумів та конференцій, присвячених екологічному туризму.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні об’єкти екологічного туризму.
2. Охарактеризуйте основні об’єкти екологічного туризму.
3. Назвіть особливості поширення екологічного туризму.
4. Назвіть найбільші регіони й центри екотуризму.

Список використаної літератури

1. Косолапов А. Б. Теория и практика экологического туризма : учеб. пособие / А. Б. Косолапов. – М. : КНОРУС, 2005. – 240 с.
2. Русев И. Т. Основы экотуризма / И. Т. Русев. – Одесса : КПОГТ, 2004. – 294 с.
3. Самойленко А. А. География туризма : учеб. пособие / А. А. Самойленко. – Ростов-н/Д. : Феникс, 2005. – 368 с.
4. Сергеева Т. К. Экологический туризм / Т. К. Сергеева. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 360 с.
5. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб.-метод. пособие / В. В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.

Лекція 6 (2 год.)

Тема: Технологія розробки, організації та проведення туристичних маршрутів.

Мета: вивчити технологію розробки, організації та проведення екомаршрутів, ознайомитися з проблемою комплектування туристичних груп, особливостями організації роботи керівника туристичної групи в походах.

План

1. Організація екологічних турів.
2. Основні вимоги до екотурів.
3. Комплектування туристичних груп.
4. Організація роботи керівника туристичної групи в походах.
5. Проектування екотурів.

Ключові слова: екологічний тур, туристична група, проектування екотурів.

1. Організація екологічних турів

Екологічні маршрути відповідно до основних принципів їхньої організації повинні бути: екологічними; привабливими; доступними; змістовними; функціональними; багатоаспектними.

Привабливість маршрутів формується в ході цілеспрямованої рекламної кампанії, розрахованої на певні категорії населення, наприклад, на школярів, студентів середніх спеціальних навчальних закладів і ВНЗ.

Щодо **доступності** слід урахувати, що в туристичному поході багато хто хоче випробувати власні сили, виходячи з цього, слід планувати різні рівні доступності навіть на одному й тому самому маршруті, пристосовуючи їх до бажання клієнтів. Доступність

передбачає використання на екологічному маршруті різних видів транспорту: автомобіля, автобуса, поїзда, літака чи вертольота, а для пішої частини маршруту – обладнаної туристичної траси.

Змістовність екологічного маршруту означає наявність пізнавальних елементів, що сприяють пізнанню природи з її природними багатствами й пам'яток культури, історії та ін.

Функціональність передбачає використання одного й того самого туристичного маршруту в різні пори року, причому з різним набором сезонних послуг.

Багатоаспектність екологічного маршруту вимагає наявності в програмі туристичного обслуговування заздалегідь підготовлених варіантів.

Щоб зважитися на таку подорож, турист повинен знати, що він побачить, чим буде займатися на маршруті, як буде добиратися та де зупинятися.

2. Основні вимоги до екотурів

При створенні екомаршрутів слід враховувати такі особливості:

1. Екологічний тур повинен обов'язково мати три складові: екоосвітню (наявність елементів екологічної освіти та просвіти), природоохоронну (реалізується у природозберігаючій поведінці групи на маршруті, застосування спеціальних еколого-туристських технологій мінімізації впливу на природне середовище), етнотолерантну (виявляється у повазі інтересів місцевих жителів).

2. Екологічний маршрут має відповідати традиційним принципам екологічного туризму, а саме:

- екологічному, сутністю якого є визначення та гармонізація основних зв'язків в екотуристській системі (між туристами, туроператорами, природними

ландшафтами, місцевою громадою);

- геоекологічному (конструктивно-географічному), що базується на природо-орієнтованому раціональному використанні, охороні та відтворенні природних ресурсів;
- екостабілізуєчому, метою якого є недопущення та мінімізація збитків природному середовищу, що не порушують екологічної стійкості середовища;
- інтелектуально-освітньому, який передбачає спрямованість на масову екологічну освіту та виховання;
- соціально-етичному, що має на меті орієнтацію на формування екокультури та екоетики спілкування з природним середовищем;
- етноекологічному, який спирається на використання етнокультурного середовища, збереження та відтворення етнокультурних традицій, раціональне природокористування та охорону природи;
- економічно-розвиваєчому, що полягає у спрямуванні на ефективний сталий розвиток тих регіонів, де він здійснюється, інвестуванні в охорону та відтворенні природного середовища.

3. Обов'язковими вимогами до екологічних турів є:

- відповідність принципам екологічного туризму;
- наявність мандрівників;
- забезпечення туристів проїзними документами в прямому й зворотному напрямках;
- організація харчування на маршруті й у місцях розміщення;
- наявність природних (а іноді й культурних) визначних місць;
- підготовка місць для відпочинку та розміщення груп туристів на нічліг у кожному пункті зупинки (якщо це потрібно);
- наявність обслуговуючого персоналу (керівників туристичних груп, інструкторів, екскурсоводів);

- ув'язка календарних строків, маршрутів подорожей і розкладу руху транспорту з перевізниками;
- розробка господарсько-фінансового плану та калькуляції вартості туристичних путівок з урахуванням умов укладених договорів і наданих послуг;
- підбір і підготовка кадрів, забезпечення їх необхідними методичними матеріалами та реквізитами.

4. Екотур повинен виконувати такі завдання:

- постійно, систематично і цілеспрямовано культивувати критерій рівноваги навколишнього природного середовища;
- гармонізувати відносини між природою, суспільством і економікою;
- орієнтувати турорганізації на збереження, відтворення і збільшення споживчої вартості природного середовища за рахунок виділення частини прибутків від туризму на вирішення пов'язаних із цим завдань;
- підкоряти короточасні інтереси отримання прибутку від туризму довгостроковим інтересам зберігання природи для майбутніх поколінь, примноження рекреаційно-туристських ресурсів, а також для подальшого розвитку туризму;
- формувати в туристів почуття особистої відповідальності за стан природи та її майбутнє, стверджуючи в їх свідомості приналежність до неї як її невід'ємної органічної частини.

Отже, програму або тур можна вважати екологічними, якщо:

- кваліфіковані гідн в едуть туристів до цікавих й екологічно сприятливих природних і культурних ландшафтів;
- програма туру передбачає відвідування навчальних екологічних стежок, природознавчих, краєзнавчих музеїв,

екотехнологічних господарств та ознайомлення з місцевими екологічними проблемами;

- програма туру передбачає ознайомлення із суто природними об'єктами й незайманою природою в поєднанні з вивченням традиційних, аборигенних форм природокористування;

- транспорт, яким користуються туристи, не завдає шкоди навколишньому середовищу;

- їжа туристів екологічно чиста й корисна, при цьому до раціону туристів включено місцеві продукти;

- туристи не залишають на маршруті сміття, а збирають його для подальшої екотехнологічної переробки. У зв'язку з цим організатори екологічних турів віддають перевагу багаторазовим пакункам продуктів;

- привали, бівуаки й особливо вогнища влаштовують виключно в спеціально обладнаних місцях;

- збір грибів, ягід, квітів, лікарських рослин, будь-яких природних сувенірів туристи проводять тільки в суворо відведених місцях і в певний час;

- з усіх видів полювання можливе тільки фотополювання (мисливські тури є антиекологічними);

- готелі, кемпінги чи притулки та колиби, у яких зупиняються туристи, розташовані так, що не порушують нормальний, екологічно сталий розвиток навколишнього ландшафту та не спотворюють його вигляд;

- готелі й кемпінги побудовано з екологічно нешкідливих матеріалів, стоки й викиди очищають, інші відходи утилізують;

- місцевих жителів залучають до туристичного бізнесу, вони отримують можливість розвивати традиційні форми господарства;

- туристи з повагою ставляться до місцевих культурних традицій, прагнуть вивчити та зрозуміти їх;

- туристи доступними їм способами беруть участь у вирішенні місцевих екологічних проблем;
- доходи від туру (їхня частина) залишаються в місцевому бюджеті.

3. Комплектування туристичних груп

Керівник туристичного походу повинен:

- володіти знаннями, навичками й вміннями, які визначено обсягом програми „Організатор екологічного туру”;
- мати досвід участі в поході з відповідного виду туризму як мінімум на одну категорію складності вище, ніж заявлений маршрут;
- мати досвід керівництва походом з того самого виду туризму попередньої категорії складності.

Крім того, керівник групи повинен:

- уміти максимально згладжувати й (або) ліквідувати конфлікти, що виникають як усередині групи, так і поза нею;
- уживати заходів для згуртування колективу групи;
- визначити в складі групи неформальних лідерів, які можуть (або не можуть, або не хочуть, тобто протидіють) допомогти керівникові групи в його роботі, а якщо є „опозиція”, знайти способи її нейтралізації.

Мотивація комплектування туристів у групи може бути різною, наприклад, виходячи із спільних інтересів. Групи туристів можуть бути об'єднані однією професією, родом занять. При комплектуванні груп слід урахувати не лише спільність інтересів її членів, а й час, зручний для поїздки.

Від чисельності групи багато в чому залежить ефективність організації та проведення походу.

Оптимальний кількісний склад туристичної групи в екологічному поході коливається в межах від шести до десяти осіб, а для туристичної групи, яка бере участь у поході вихідного дня, некатегорійному поході або подорожі, він повинен бути не менше чотирьох і не більше п'ятдесяти осіб.

У туристичній групі зазвичай є кілька основних громадських „посад”: староста, відповідальний за спорядження, відповідальний за харчування, культорганізатор.

4. Проектування екотурів

Проектування туру – це узгодження можливостей підприємства, яке здійснює проектування, із запитам туристів.

Вимоги до проєктованої туристичної послуги поділяються на обов'язкові та рекомендовані. До **обов'язкових** належать вимоги безпеки життя, здоров'я туристів, збереження їхнього майна та охорона навколишнього середовища. **Рекомендовані** вимоги – це відповідність призначенню, точність і своєчасність виконання, комплексність, етичність обслуговування, комфортність, естетичність, ергономічність.

Оснoву проектування становить запропонована Е. Н. Ільїною вербальна модель обслуговування туристів, яка містить:

- опис і характеристики процесів, форм і методів обслуговування екотурістів;
- вимоги до типу, кількості й пропускну здатності використовуваного обладнання, спорядження;
- необхідну кількість персоналу й рівень його професійної підготовки;
- гарантії обслуговування туристів;

- узгодження з власниками туристичних ресурсів, органами санітарно-епідеміологічного контролю, пожежного нагляду, пошуково-рятувальної служби МНС та ін.

Підсумком проектування туру є правильно й повністю заповнені:

- технологічна карта туристичної подорожі;
- графік завантаження підприємств-постачальників туристичних послуг;
- інформаційний листок до туристичної пугівки;
- програма обслуговування туристів.

На завершення необхідно також передбачити методи контролю якості обслуговування, відповідності послуг очікуванням екотуристів. На практиці найбільшого поширення набули візуальні методи (огляд експертами турфірми маршруту, готелів, транспорту, об'єктів екскурсійного показу), аналітичні методи (аналіз поданих постачальниками послуг, документів, проспектів, меню та ін.) й соціологічні методи (опитування та анкетування туристів після експериментального впровадження туру, опитування персоналу).

Висновок

Отже, на лекції Ви ознайомилися з технологією розробки, організації та проведення екомаршрутів, згідно з основними принципами їх організації. Екомаршрути повинні бути: екологічними; привабливими; доступними; змістовними; функціональними; багатоаспектними. Розглянули основні вимоги до екологічних маршрутів та їх класифікацію за різними ознаками, а також технологію комплектування туристичних груп. Ознайомилися з проектуванням екологічних турів, з проблемою комплектування туристичних груп, особливостями організації роботи керівника туристичної групи в походах.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте особливості організації екологічних турів.
2. Назвіть основні вимоги до екотурів.
3. Якими є вимоги до комплектування туристичних груп?
4. Які вимоги висувають до організації роботи керівника туристичної групи в походах?
5. Що передбачає проектування екотурів?

Список використаної літератури

1. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу: навч. посіб. / О. Ю. Дмитрук. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Альтерпрес, 2004. – 192 с.
2. Косолапов А. Б. Теория и практика экологического туризма: учеб. пособие / А. Б. Косолапов. – М.: КНОРУС, 2005. – 240 с.
3. Русев И. Т. Основы экотуризма / И. Т. Русев. – Одесса: КПОГТ, 2004. – 294 с.

4. Самойленко А. А. География туризма : учеб. пособие / А. А. Самойленко. – Ростов-н/Д. : Феникс, 2005. – 368 с.
5. Сергеева Т. К. Экологический туризм / Т. К. Сергеева. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 360 с.
6. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб.-метод. пособие / В. В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.

Лекція 7 (2 год.)

Тема: Етика й безпека екологічних маршрутів

Мета: розглянути проблему безпеки в екологічному туризмі, ознайомитися з правилами поведінки в екстремальних ситуаціях.

План

1. Суть поняття „безпека в екотуризмі”, чинники небезпеки виникнення екстремальних ситуацій у туристичному поході

2. Психологічний аспект подолання екстремальних ситуацій і катастроф.

3. Медичний аспект екстремальних ситуацій і катастроф.

4. Втрата води, продуктів, укриття.

Ключові слова: безпека в екотуризмі, чинники небезпеки, екстремальна ситуація, туристичний похід.

1. Суть поняття „безпека в екотуризмі”, чинники небезпеки виникнення екстремальних ситуацій у туристичному поході

Екстремальність подорожей сьогодні зростає з таких причин:

- реклама того, що всі можуть бути учасниками екологічних турів, навіть не підготовлені;
- поширення комерційних сходжень і т. ін., аж до польотів у космос;
- масовість туризму;
- мінімізація вивчення питань безпеки на рівні науково-дослідних робіт.

Безпека в туризмі – це особиста безпека туристів, збереження їхнього майна, не завдання шкоди

навколишньому природному середовищу під час проведення подорожей.

Туристичні походи й подорожі безпосередньо пов'язані з небезпекою виникнення таких екстремальних ситуацій як: змінюваність метеорологічних умов, можливість стихійного лиха, травмування, інші захворювання, виведення з ладу спорядження й багато інших обставин можуть значною мірою ускладнити ситуацію під час подорожі, експедиції.

Екстремальна ситуація – будь-яка подія, що спричиняє різку зміну нормальних умов життєдіяльності людини. Серед екстремальних ситуацій виділяють позаштатні ситуації, аварії та нещасні випадки.

Позаштатна ситуація – будь-яка пригода, що містить загрозу для здоров'я людей, призводить до виникнення аварії, значно ускладнює виконання програми походу. Іноді використовують аналогічний за змістом термін „надзвичайна пригода”.

Аварійна ситуація, аварія – вихід з ладу будь-якого механізму, пристрою, спорядження в ході його використання, під час пересування на маршруті.

Нещасний випадок – пригода, що завдала шкоди здоров'ю людини й трапилася з незалежних від неї причин.

Катастрофа – подія природного або техногенного походження, що призвела до загибелі людей і завдала збитків в особливо великих масштабах.

2. Психологічний аспект подолання екстремальних ситуацій і катастроф

Люди, які хоча б одного разу побували в екстремальній ситуації, переконалися в тому, що реакція на неї може бути непередбачуваною й найнесподіванішою. Майже завжди в цьому випадку виникає почуття страху,

найсильніший прояв якого – паніка. Форми панічного стану можуть бути різними. Розглянемо деякі з них.

Ступор і когнітивний дисонанс. Це форма, при якій людина залишається в стані розгубленості й не може будь-що робити, якось реагувати на ситуацію, не може ступити навіть кроку.

Активна паніка проявляється в інстинктивних діях, спрямованих на самозахист: швидко втекти, стрибнути вбік, закричати та ін. Часто ці дії бувають невиправданими й лише шкодять людині. Активна паніка може проявлятися й у формі агресії.

Тиха паніка проявляється в повному усвідомленні краху, безвиході, почутті безвиході. Людина втрачає волю й цілком вимикається з ситуації. Саме такий стан найчастіше тягне за собою летальний результат.

Панічний стан може проявлятися й у зміні всіх цих видів паніки. Особлива небезпека паніки полягає в тому, що вона дуже швидко передається іншим людям і може заразити весь колектив, тобто в її соціальному характері.

Основні правила й рекомендації щодо поведінки учасників екологічного туру, які потрапили в екстремальну ситуацію:

- зберігати спокій, тобто холодний розум й обов'язково мобілізувати власний досвід і знання;
- заспокоїти товаришів – оцінити їхні психологічні та фізичні здібності, підбадьорити, зняти напругу, допомогти;
- оперативно оцінити ситуацію, для чого необхідно ідентифікувати небезпеку, проаналізувати можливість повторення цієї ж ситуації, швидко поставити діагноз потерпілому й надати йому допомогу.
- об'єктивно оцінити ступінь небезпеки й відповідно до ситуації використовувати заходи для досягнення

- локальної безпеки (знайти укриття, пристати до берега та ін.);
- зібратися в групу для обговорення прийняття рішень, реалізації якихось дій;
 - розробити заходи, спрямовані на ліквідацію екстремальної ситуації;
 - усіляко сприяти врегулюванню конфліктів і непорозумінь серед учасників групи.

3. Медичний аспект екстремальних ситуацій і катастроф

Для аварійних умов та екстремальних ситуацій характерні п'ять категорій захворювань та ушкоджень:

I – *травмування* (різноманітні поранення, переломи, вивихи, опіки та ін.).

II – *захворювання, характерні для географічної зони*, у якій сталася аварія.

III – *отруєння* неякісними або зіпсованими продуктами, отруйними рослинами, грибами, рибою чи морськими продуктами, наслідки укусів отруйних змій, павуків, комах; отруєння чадними газами (унаслідок горіння примусів, саморобних жирових ламп тощо в наметах й укриттях); паразитарні та інфекційні захворювання, викликані контактом із хворими тваринами, носіями чи збудниками цих хвороб.

IV – *раптові гострі захворювання, а також загострення хронічних хвороб.*

V – *різноманітні нервово-психічні розлади, гострі психічні захворювання.*

4. Втрата води, продуктів, укриття

Найбільшу небезпеку для життя людини становлять спека й спрага в пустелях, напівпустелях і в степах. Початковим симптомом обезводнення є відчуття спраги, що виникає при втраті організмом 2% вологи; коли цей показник сягає 10%, виникають порушення зору та слуху, порушення мови. Слизові оболонки висихають, твердіють, на них з'являються тріщини. Шкіра втрачає еластичність, стає в'ялою. Порушується координація рухів, настає непритомність, марення. При температурі вище 30°C 15-відсоткове обезводнення може стати причиною загибелі.

Необхідні дії при втраті води:

- спорудити тіньове укриття;
- ужити енергійних заходів для пошуку води, орієнтуючись за місцевими ознаками наявності води (рослинні індикатори та ін.). Якщо пошуки виявилися безрезультатними, невелику кількість води можна здобути за допомогою конденсатора з поліетиленової плівки;
- використання сонцезахисного тенту з легкої тканини світлого кольору знижує втрату вологи більше ніж удвічі;
- при відчутті спраги слід якомога довше утримуватися від уживання води;
- пити воду треба невеликими ковтками, ретельно ополіскуючи рот і горло. Під час пересування можна, набравши в рот води, довго її не ковтати – це допомагає подолати спрагу. Найкращим засобом угамування спраги є німецький (одна чайна ложка на 1 л води) і несолодкий зелений чай.

Часто екстремальні ситуації виникають у зв'язку з частковою або повною втратою продуктів. При втраті продуктів необхідно:

- реально оцінити відстань, швидкість пересування, енерговитрати й інші можливі труднощі;
- перейти на режим повного або часткового голодування. Розрізняють чотири типи голодування: абсолютне (відсутність їжі та води), повне (є вода, але немає їжі), неповне – їжа в обмеженій кількості, часткове – коли бракує в їжі якихось елементів. При повному голодуванні людина гине через кілька днів, при неповному в сприятливих кліматичних умовах може прожити 60 – 65 днів;
- у їжу можна вживати водяних жуків, гладкошкіру гусінь (без волосяного й хітинового покриву), дощових черв'яків, личинок мурашок та інших комах;
- якщо точно відомий напрямок руху, краще йти голодним маршем, щоб, не витрачаючи сил на збирання плодів і полювання, якомога швидше дістатися до найближчого населеного пункту.

Втрата спорядження. Холод. Укриття.

Найпоширеніші випадки в подорожах (екстремальні) – це втрата спорядження. Тривалість виживання в умовах холоду залежить від температури повітря, сили вітру, вологості, стану одягу й взуття на момент аварії, запасів палива, якості бівуачного спорядження, надійності укриття, кількості продуктів, морального й фізичного стану учасників походу.

Необхідно пам'ятати: в усіх випадках, пов'язаних з втратою орієнтування, погіршенням погоди, втратою спорядження, травмуванням учасника групи тощо, першочерговим заходом для досягнення безпеки є спорядження укриття.

Висновок

Найважливішою умовою туристичної діяльності є безпека. Безпека в туризмі припускає особисту безпеку туристів, збереження їхнього майна, не завдання шкоди навколишньому природному середовищу під час проведення подорожей. На лекції розглянуто медичний аспект подолання екстремальних ситуацій, охарактеризовано п'ять категорій захворювань і ушкоджень. Охарактеризовано психологічний аспект подолання екстремальних ситуацій і катастроф, різновид панічних станів. Розглянуто дії туриста в разі втрати води, продуктів та укриття.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте суть поняття „безпека в екотуризмі”.
2. Охарактеризуйте чинники небезпеки виникнення екстремальних ситуацій у туристичному поході.
3. Розкрийте психологічний аспект подолання екстремальних ситуацій і катастроф.
4. Медичний аспект екстремальних ситуацій і катастроф.
5. Якими мають бути дії туриста в разі втрати води?
6. Якими мають бути дії туриста в разі втрати продуктів?
7. Якими мають бути дії туриста в разі втрати укриття?

Список використаної літератури

1. Косолапов А. Б. Теория и практика экологического туризма : учеб. пособие / А. Б. Косолапов. – М. : КНОРУС, 2005. – 240 с.
2. Русев И. Т. Основы экотуризма / И. Т. Русев. – Одесса : КПОГТ, 2004. – 294 с.

3. Самойленко А. А. География туризма : учеб. пособие / А. А. Самойленко. – Ростов-н/Д. : Феникс, 2005. – 368 с.
4. Сергеева Т. К. Экологический туризм / Т. К. Сергеева. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 360 с.
5. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб.-метод. пособие / В. В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.
6. Щур Ю. В. Спортивно-оздоровчий туризм : навч. посіб. / Ю. В. Щур, О. Ю. Дмитрук . – К. : Альтапрес, 2003. – 232 с.

Лекція 8, 9 (4 год.)

Тема: **Особливості розвитку екологічного туризму в Україні та Луганській області**

Мета: ознайомитися з особливостями розвитку екологічного туризму в Україні та Луганській області, охарактеризувати основні об'єкти екологічного туризму, розглянути географію їх поширення.

План

1. Туристичний потенціал України як міжнародного туристичного центру.
2. Географія об'єктів екологічного туризму, розміщених на території України.
3. Особливості розвитку екологічного туризму на Луганщині.

Ключові слова: туристичний потенціал, туристичний центр, об'єкти екологічного туризму, географія розповсюдження об'єктів екологічного туризму.

1. Туристичний потенціал України як міжнародного туристичного центру

Розвиток туризму в Україні є особливо актуальним, оскільки саме завдяки туризму Україна може поліпшити соціально-економічну ситуацію. Зважаючи на місце й роль туризму в житті суспільства, держава проголошує його одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки. В умовах розбудови української держави туризм стає:

- дієвим засобом формування ринкового механізму господарювання;
- джерелом надходження значних коштів до державного бюджету;

- однією з форм раціонального використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля, вивчення історії українського краю, залучення широких верств населення до пізнання історико-культурної спадщини;
- засобом захисту природи й збереження туристичних ресурсів;
- засобом екологічного виховання населення.

Україна має об'єктивні передумови, щоб увійти до найрозвиненіших у туристичному відношенні країн світу. Маючи вигідне геополітичне розташування, вона з давніх часів є перехрестям транспортних та людських потоків з Півночі на Південь та із Заходу на Схід. Держава має значний туристично-рекреаційний потенціал: сприятливі кліматичні умови, переважно рівнинний ландшафт, багатство флори й фауни, розвинену мережу транспортних сполучень, культурно-історичні пам'ятки, широку індустрію подорожей та туризму. Україна належить до країн з високою інтенсивністю використання природних ресурсів.

В Україні 150 тисяч пам'яток культури, історії, археології, містобудування й архітектури, палацово-паркового мистецтва, а також понад 300 музеїв. Створено сім національних історико-культурних заповідників. Найціннішими є пам'ятки епохи держави „Київська Русь” – 80% пам'яток цього періоду зосереджені саме на території України. Найвизначніші пам'ятки – Києво-Печерська лавра, Софіївський собор та історичний центр міста Львова – внесено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Багату історико-культурну спадщину становлять Андріївська та Кирилівська церкви у Києві; пам'ятки історії, пов'язані з історико-культурною спадщиною українського козацтва, а також періоду національно-визвольної боротьби українського народу в

Другій світовій війні; музеї архітектури та побуту просто неба в Києві, Переяславі-Хмельницькому, Львові, Ужгороді, Чернівцях, Галичі; картинні галереї в Києві, Одесі, Феодосії, Львові, Харкові тощо.

Цікаві враження чекають на туристів під час відвідування місць, пов'язаних з життям видатних діячів історії, науки та культури: Тараса Шевченка, Григорія Сковороди, Лесі Українки. Світове ім'я здобули вихідці з України – видатні державні та громадські діячі: князі Володимир Великий і Ярослав Мудрий, Петро Могила, Іван Мазепа, Михайло Грушевський; діячі науки та культури: філософ Григорій Сковорода; письменники Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Микола Гоголь, Михайло Булгаков, Максим Рильський, Володимир Сосюра, Андрій Малишко та ін.

З метою збереження та ефективного використання природно-рекреаційних та історико-культурних ресурсів України, подальшого розвитку туристичної діяльності в усіх її регіонах розроблено Національну систему туристично-екскурсійних маршрутів „Намісто Славутича”. Вона є суцільною мережею туристичних подорожей різної історико-культурної тематики (Великий Шовковий шлях, культура Київської Русі, українське козацтво, народні традиції та фольклор, садово-паркове мистецтво тощо) та спрямованості (мисливські, кінні, спортивно-оздоровчі тури тощо) для різних категорій екскурсантів. Національна система туристично-екскурсійних маршрутів „Намісто Славутича” спрямована на задоволення пізнавально-рекреаційних потреб вітчизняних та зарубіжних туристів, збільшення туристичних потоків, забезпечення ефективного використання природо-заповідного фонду, пам'яток історії та культури, сприяння активному розвитку як внутрішнього, так і міжнародного туризму.

2. Географія об'єктів екологічного туризму, розміщених в Україні

Ресурсами екологічного туризму є:

- природно-кліматичні чинники: рельєф, водні об'єкти, флора й фауна, унікальні та просто цікаві природні ділянки;
- історико-культурні пам'ятки: матеріальна й духовна культура населення регіону;
- історичні, археологічні, культурні пам'ятки, що знаходяться в безпосередньому зв'язку з природним середовищем.

Найбільш важливою ланкою в розвитку екологічного туризму є природні території, які особливо охороняються, вони мають такі переваги:

- розташовані в найбільш мальовничих, привабливих, цікавих з пізнавального погляду місцях;
- мають сформовану систему обслуговування туристичних груп, відпрацьовану систему туристичних маршрутів, досвід організації просвітницької роботи;
- мають певну інфраструктуру з підготовленим персоналом;
- формують ставлення місцевого населення до конкретного природного резервату з наявним на його території екологічним обмеженням на господарську діяльність.

На сьогодні в нашій державі створено 11 національних природних парків, 4 біосферні заповідники, 17 державних природних заповідників, численні заказники, дендропарки, пам'ятки садово-паркового мистецтва. Найвідомішими є біосферний заповідник „Асканія-Нова” (Херсонська область), заповідник Медобори (Тернопільська область), природний заповідник Горгани

(Івано-Франківська область), Дунайський біосферний заповідник (Одеська область), Чорноморський біосферний заповідник (Філія – Волижин Ліс) (Херсонська, Миколаївська області), Карадазький заповідник (АР Крим), Опукський заповідник (АР Крим), Шацький національний природний парк (Волинська область), дендропарки: „Софіївка” (Черкаська область), „Олександрія” (Київська область), Тростянецький (Чернігівська область), Карпатський біосферний заповідник та ін. Лісові ресурси становлять 14% території України.

3. Особливості розвитку екологічного туризму на Луганщині

На сьогодні природно-заповідний фонд Луганської області нараховує 136 об'єктів, які розміщені на площі 68 тис. 255 га. Заповідність в області становить 2,5% при середньому в Україні 4,9%. З об'єктів високого статусу заповідання в області є лише один – Луганський природний заповідник.

На сьогодні визначено основні напрями вдосконалення роботи з розвитку заповідної справи в Луганській області:

- розширення природо-заповідного фонду за рахунок територій, на яких широко представлені види рослин і тварин, занесених до Червоної книги, рідкісні рослини, занесені до Зеленої книги України, цілинних степових ділянок;
- створення багатофункціональних об'єктів високої категорії заповідності, у яких охорону природних комплексів і збереження екологічної рівноваги поєднано з регламентованим відпочинком населення, туризмом, екологічним вихованням;
- інвентаризація природних комплексів заповідних об'єктів;

- проведення наукових досліджень з оцінки флори й фауни області, визначення ареалів поширення видів, занесених до Червоної книги України, а також рідкісних рослин, занесених до Зеленої книги України, з метою подальшого заповідання, а також розширення території Луганського природного заповідника.

Луганська область багата на об'єкти екологічного туризму, на її території знаходяться:

- комплексні біологічні пам'ятки: Айдарська тераса (державний заказник місцевого значення, урочища „Дубовий гай”, „Бір”, „Капітанівський ліс”, „Горіхове”, „Сосновий бір”, „Піщане”, „Кисельова Балка”, „Дубовий гай”;
- ботанічні заказники: Стінки Лескові, Курінний, Ведмежанський, Комишнянський;
- зоологічні заказники: Острів Зоринівський, Червоно-Ярський, Кримський;
- геоморфологічні пам'ятки: Королівські скелі, Іллірійський, Кримський;
- гідрогеологічні пам'ятки: Ковалевські джерела, Велико-Чернігівське джерело, Олександрівський, Гірське джерело, Шпотинське джерело, Золотовське джерело;
- геологічні пам'ятки: Конгресів Яр, Балка Водяна, Балка Кривенький Яр, Балка Карагуз, Балка Довга, Калинове, Юріївський кар'єр, Изварине.

Усі перераховані пам'ятки є цінними туристичними об'єктами, які необхідно використовувати в процесі проведення різноманітних туристичних турів та екскурсій.

Висновок

Україна є унікальним туристичним регіоном, на території якого знаходяться неповторні природні об'єкти –

геологічні, фізико-географічні, біологічні, гідрологічні та інші пам'ятки. Усі вони заслуговують на увагу. На сьогодні вивчено й описано сотні подібних об'єктів, але більшу їх частину буде досліджено в майбутньому, оскільки туристичний потенціал цього регіону значний. На лекції було розглянуто найбільш яскраві об'єкти екологічного туризму України в цілому та Луганської області зокрема, проаналізовано географію їх розповсюдження.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику туристичного потенціалу України.
2. Якою є географія об'єктів екологічного туризму, розташованих на території України?
3. Розкрийте особливості розвитку екологічного туризму на Луганщині.
4. Назвіть об'єкти екологічного туризму Луганської області.

Список використаної літератури

1. Любіцева О. О. Розвиток екологічного туризму в Україні / О. О. Любіцева, К. Сташук // Економічна та соціальна географія : наук. зб. / ред. кол. : С.І. Ішук (відп. ред.) та ін. – Вип. 53. – К., 2002. – С. 189.
2. Фисуненко О. П. Новые геологические памятники Ворошиловградской области / О. П. Фисуненко // Охраняйте родную природу. – Вып. 4. – Донецк : Донбасс, 1973. – С. 153 – 164.
3. Фисуненко О. П. Памятники природы Луганской области и их изучение в краеведческих походах и экскурсиях (I. Палеоботанические памятники) :

- метод. рек. / О. П. Фисуненко. – Луганск, 1993. – 32 с.
4. Фисуненко О. П. Памятники природы Луганской области и их изучение в краеведческих походах и экскурсиях (II. Палеонтологические памятники) : метод. рек. / О. П. Фисуненко, Н. И. Удовиченко. – Луганск, 1993. – 32 с.
 5. Фисуненко О. П. Памятники природы Луганской области и их изучение в краеведческих походах и экскурсиях (III. Памятники палеозойской истории Донбасса) : метод. рек. / О. П. Фисуненко. – Луганск, 1993. – 33 с.
 6. Фисуненко О. П. Природа Луганской области / О. П. Фисуненко, В. И. Жадан. – Луганск : ЛГПИ, 1884. – 233 с.
 7. Фисуненко О. П. Тектонические памятники Донецкого бассейна / О. П. Фисуненко, Г. А. Сорокина. – Луганск : Альма-матер, 2002. – 37 с.
 8. Шищенко П. Г. Геосайти Луганської області: їх раціональне використання і охорона : монографія / Петро Григорович Шищенко, Галина Олександрівна Сорокіна. – Луганськ : Держ. закл. „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2008. – 184 с.
 9. Штюрмер Ю. А. Охрана природы и туризм / Ю. А. Штюрмер. – М. : Физкультура и спорт, 1974.

Лекція 10 (2 год.)

Тема: Екологічне виховання й екологічна просвіта туристів у процесі туристичних подорожей як обов'язкова умова туристичної діяльності. Технології мінімізації забруднення навколишнього середовища в екологічному туризмі

Мета: обґрунтувати необхідність екологічного виховання туристів у процесі екологічних турів, ознайомити з актуальними методами, прийомами й формами екологічного виховання юних мандрівників, а також з технологіями мінімізації забруднення навколишнього середовища в екологічному туризмі .

План

1. Екологічне виховання туристів як необхідна умова екологічної безпеки туристичної діяльності.
2. Актуальні методи, прийоми та форми екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей.
3. Технології мінімізації забруднення навколишнього середовища в екологічному туризмі.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна просвіта, технології мінімізації забруднення навколишнього середовища.

1. Екологічне виховання туристів як необхідна умова екологічної безпеки туристичної діяльності

Найважливішою умовою у вирішенні сучасних екологічних проблем є екологічна освіта та виховання молодого покоління, оскільки саме з дитячих років людина повинна сприймати себе як невід'ємну частину природи, тому що в цей період життя формується світогляд,

закладаються моральні цінності, моделюється культура поведінки особистості.

В останні десятиліття інтерес школярів до туристичних подорожей значно зріс. Це зумовлює необхідність підготовки фахівців галузі туризму, професійно придатних до здійснення екологічного виховання школярів у процесі туристичної діяльності. Здійснювати екологічне виховання молодого покоління та формувати в нього високий рівень екологічної культури в процесі туристичної діяльності необхідно, оскільки туристична галузь зацікавлена в збереженні максимально непорушених природних і природно-антропогенних екосистем, і лише за цієї умови можна ефективно здійснити всі найважливіші функції туризму, зокрема освітню та екологічну.

Екологічне виховання – це сукупність культурних, соціальних і виховних заходів, що впливають на почуття, свідомість і погляди людей та спрямовані на підвищення рівня екологічних знань і культури школярів, студентів, керівних працівників і населення з метою подолання в них споживацького ставлення до природи, розвитку почуття турботливого ставлення до неї й усвідомлення суспільством небезпеки глобальної екологічної катастрофи. Результатом екологічного виховання є формування екологічної культури.

Екологічна культура особистості передбачає наявність у людини певних знань і переконань, готовності до діяльності, а також практичних дій, узгоджених з вимогами дбайливого ставлення до природи.

Мета екологічного виховання – формувати відповідальне ставлення до природи, яке ґрунтується на екологічній свідомості. Це передбачає дотримання моральних і правових принципів природокористування та пропаганду ідей його оптимізації, активну діяльність з

вивчення й охорони своєї місцевості. Реалізація мети можлива через систему завдань:

- формування в туристів розуміння необхідності гармонії людини й природи;
- оволодіння системою екологічних знань;
- виховання любові до природи рідного краю, бажання берегти її й примножувати її багатства;
- формування вмінь і навичок діяльності в природі;
- формування готовності до активної екологічної діяльності та засад глобального екологічного мислення.

Сучасний туризм є потужним засобом екологічної просвіти населення, ознайомлення туристів з екологічними проблемами, а також способами їх вирішення, оскільки в процесі туристичної діяльності людина постійно взаємодіє з природним середовищем. Якість цієї взаємодії залежить перш за все від екологічної компетентності фахівців туристичної галузі та їхньої професійної готовності до екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей, а також від психологічної, інтелектуальної та практичної готовності учнів до сприйняття екологічної інформації, її глибокого розуміння й трансформації крізь призму власної свідомості. Готовність учнів до сприйняття екологічної інформації забезпечують школа та позашкільні заклади, що спеціалізуються на екологічній освіті й вихованні.

2. Актуальні методи, прийоми та форми екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей

Розглянемо різноманітність форм, методів і засобів екологічного виховання учнів, які можуть використати фахівці туристичної галузі в їхній професійній діяльності.

Екологічні ігри – це форма, метод і засіб екологічного навчання й виховання. У процесі рольової гри узагальнюють уявлення та поняття, отримані в рамках уроків, вони сприяють активізації самостійної діяльності школярів, пробудженню їхніх творчих здібностей. Ігри спрямовані на фізичний, психічний та інтелектуальний розвиток школяра, активізацію розумових процесів, на пробудження й утримання інтересу до екологічної проблематики в учнів, оволодіння нормами екологічної поведінки, формування потреби в охороні навколишнього середовища та ін. Екологічні ігри можуть бути рухливими, інтелектуальними, духовно-естетичними та ін.

Туристично-екологічні тренінги – це відносно нова форма екологічного виховання для дітей старшого шкільного віку, що являє собою симбіоз зеленого туризму, активного відпочинку та тренінгу із самовдосконалення й особистісного зростання.

Еколого-психологічні тренінги – форма екологічного виховання, спрямована як на загальний розвиток особистості, так і на розвиток екологічної свідомості особистості, на формування екологічного світогляду.

Екологічні вечори – одна із форм екологічного виховання, яка передбачає наявність підготовленого заздалегідь сценарію.

Екологічна стежка – це маршрут, розмічений у природі, що є специфічною формою для ознайомлення й регулювання режиму використання певної території. Завданнями екологічної стежки, створюваної школярами, є показ причинно-наслідкових зв'язків у природі, взаємодії природи й суспільства. Вона дає можливість здійснити комплексний підхід до вивчення й охорони природних комплексів на певній ділянці, у процесі проходження маршруту школярі знайомляться з найбільш типовими для

конкретної місцевості ландшафтами, пам'ятками природи й учаться оцінювати вплив антропогенної діяльності на стан природного середовища.

Усний журнал – це особлива форма екологічного виховання, що вимагає ініціативи колективу, який його виконує. Його можна виконувати у формі репортажу, бесіди, інтерв'ю, карикатур та ін.

Для території з багатим геологічним минулим, до яких належить Україна в цілому й Луганська область зокрема, значний інтерес становить така форма екологічного виховання, як геологічний тур – подорож, у процесі якої суб'єкт відвідує геологічні пам'ятки й отримує необхідну наукову та пізнавальну інформацію про них. Геотури передбачають не лише ознайомлення з геологічними пам'ятками природи, але й констатацію їхнього екологічного стану та отримання інформації щодо їх охорони.

3. Технології мінімізації забруднення навколишнього середовища в екологічному туризмі

Використання технологій і методів мінімізації забруднення навколишнього середовища економічно вигідно всім – менеджерам турфірм і керівникам засобів розміщення, екотуристам, місцевим жителям, керівництву ООПТ. Зазвичай такі технології й методи спрямовані на раціональне використання природних ресурсів (енергетичних, водних, земельних, рекреаційних та ін.) у туристичному обслуговуванні. Це приводить до зниження витрат і здешевлення турів, що привертає нових екотуристів і робить туристичний район більш доступним і популярним. І навпаки, ігнорування цих технологій призводить до втрат на екотуристичному ринку, до конфліктів з природоохоронними організаціями, що може спричинити кризу в бізнесі (відкликання ліцензії та

дозволів на туристичну діяльність, заборона на роботу в ООПТ, великі штрафи).

3.1. Облаштування притулків, готелів, бівуаків

Будівництво притулків, готелів, обладнання таборів і бівуаків вимагає застосування технологій з мінімізації втрат тепла й ефективного використання енергії.

3.2. Приготування їжі

Для приготування їжі як паливо краще використовувати газ або бензин, уживши заходів щодо їх економного витрачання, споруджувати вітрозахисні та тепловідображувальні стінки (екрани), використовувати кришки на посуді, автоклави, скороварки та ін. Застосовувати дров'яне паливо (хмиз, сухостій) не слід, оскільки це може призвести до втручання в природні процеси, сприяє утворенню продуктів горіння (відходів) і часто є причиною лісових пожеж. Крім того, це тягне за собою значні витрати часу й сил на пошуки дров, розпалювання, чистку посуду від нагару. Необхідно уникати повторного розігрівання страв, складаючи меню, більше уваги слід приділяти салатам та стравам швидкого приготування.

3.3. Прання білизни й миття посуду

Необхідно мінімізувати використання гарячої води для миття посуду й прання, для чого: ретельно очищати посуд від залишків їжі, замість того, щоб вдаватися до ополіскування; мити весь посуд відразу, а не окремо – це призводить до скорочення витрат енергії на нагрівання води й зменшує кількість забрудненої після миття води; мити посуд увечері, після денного переходу (до цього транспортувати його в окремому мішку).

Процес купання (умивання, прийом душу) вимагає до половини всього обсягу гарячої води, яку використовують

при обслуговуванні туристів. Тому цілком логічною є наявність дозаторів на сантехніці. Найефективнішими є ті пристрої, що забезпечують подачу від 6 до 9 л води за хвилину. Душові кімнати повинні мати гарну теплоізоляцію, щоб уникнути протягів і втрат тепла; краще використовувати рідке мило, шампунь, які випускають у емкостях з дозаторами.

3.4. Утилізація відходів

Утилізація відходів кулінарії також становить проблему, особливо в ООПТ. Значна частина відходів рослинної їжі може бути утилізована самою природою, чого не скажеш про відходи тваринного походження. Необхідно уникати попадання жирів і масляної їжі в безстічні водойми.

Утилізація виробів зі скла, пластмаси, металу найбільш складна у зв'язку зі стійкістю цих матеріалів до руйнування природою. Скло практично не може бути утилізовано природою (окрім скидання його в льодовикові тріщини, де воно кришиться й перетирається льодом й уламковим матеріалом). Як і пластмаса, це вічні відходи, які необхідно тільки евакуювати. Тому найкращий вихід – зменшити кількість використовуваної скляної та пластмасової тари й перейти на паперову, картонну упаковку. Ні в якому разі не можна спалювати пластмасу, оскільки при горінні виділяються надзвичайно шкідливі для людини леткі сполуки та речовини.

Висновок

На лекції обґрунтовано необхідність екологічного виховання школярів у процесі туристичної діяльності. З'ясовано, що екологічне виховання – це сукупність культурних, соціальних і виховних заходів, які впливають на почуття, свідомість і погляди людей та спрямовані на

підвищення рівня екологічних знань і культури школярів, студентів, керівних працівників і населення з метою подолання в них споживацького ставлення до природи, розвитку почуття турботливого ставлення до неї й усвідомлення суспільством небезпеки глобальної екологічної катастрофи. Результатом екологічного виховання є формування екологічної культури. Охарактеризовано актуальні методи, прийоми та форми екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей, до яких належать: екологічні ігри, туристично-екологічні тренінги; еколого-психологічні тренінги; екологічні вечори; екологічні стежки, геотури, усні журнали та ін. Розглянуто технології мінімізації забруднення навколишнього середовища в екологічному туризмі в процесі облаштування притулків, готелів, бівуаків, приготування їжі, прання білизни, утилізації відходів тощо

Питання для самоконтролю

1. Що таке екологічне виховання туристів?
2. Охарактеризуйте актуальні методи, прийоми та форми екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей.
3. Які технології мінімізації забруднення навколишнього середовища існують в екологічному туризмі?

Список використаної літератури

1. Косолапов А. Б. Теория и практика экологического туризма : учеб. пособие / А. Б. Косолапов. – М. : КНОРУС, 2005. – 240 с.
2. Русев И. Т. Основы экотуризма / И. Т. Русев. – Одесса : КПОГТ, 2004. – 294 с.

3. Сергеева Т. К. Экологический туризм / Т. К. Сергеева. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 360 с.
4. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб.-метод. пособие / В. В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Заняття 1. Основні теоретично-методичні підходи до визначення сутності екологічного туризму (2 год.)

Мета: здійснити порівняльний аналіз безпечних форм туризму, розглянути сучасні концепції й моделі екологічного туризму, ознайомитися з науковими підходами до визначення сутності екологічного туризму.

План

1. Причини виникнення та основні етапи розвитку туризму.
2. Основні концепції та моделі екологічного туризму
3. Класифікаційні одиниці екологічного туризму.
4. Проблеми екологічного туризму та перспективи розвитку.

Питання для обговорення

1. Природоорієнтовані види туризму, їхня порівняльна характеристика.
2. Причини виникнення екологічного туризму.
3. Наукові підходи до визначення екологічного сектора туризму.
4. Принципи, цілі й завдання екологічного туризму.
5. Основні ознаки екологічного туризму.
6. Функції екологічного туризму та їхня характеристика.
7. Групи й види екологічного туризму.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти коментарі до відомих визначень поняття „екологічний туризм”. Оформити відповідь у вигляді таблиці (проаналізувати не менше 10 понять).

Таблиця 1.1

№	Визначення	Коментарі

2. Проаналізувати розвиток екологічного туризму в різні історичні періоди, оформити відповідь у вигляді таблиці.

Таблиця 1.2

Історичний період	Основні події в контексті розвитку екологічного туризму	Представники цього історичного періоду, які зробили внесок у розвиток екотуризму

3. Зробити добірку правових та нормативних документів, які контролюють і регламентують екотуристську діяльність, проаналізувати їх.

Контрольні питання

1. Особливості екологічного туризму та його відмінні від інших видів туризму риси.
2. Історичні та гносеологічні основи розвитку екологічного туризму.
3. Перспективи розвитку екотуризму.

Терміни й поняття, які необхідно засвоїти: природоорієнтовані види туризму, екологічний туризм, екотуристська діяльність, концепція екологічного туризму, модель розвитку екотуристської діяльності.

Література

1. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу : навч. посіб. / О. Ю. Дмитрук. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Альтерпрес, 2004. – 192 с.
2. Егоренков Л. И. Экология туризма и сервиса : учеб. пособие / Л. И. Егоренков. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.
3. Косолапов А. Б. Теория и практика экологического туризма : учеб. пособие / А. Б. Косолапов. – М. : КНОРУС, 2005. – 240 с.
4. Кекушев В. П. Основы менеджмента экологического туризма : учеб. пособие / В. П. Кекушев, С. В. Сергеев, В. Б. Степаницкий. – М. : Изд-во МНЭПУ, 2001. – 60 с.
5. Квартальнов В. А. Туризм : учебник / В. А. Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 320 с.
6. Русев И. Т. Основы экотуризма / И. Т. Русев. – Одесса : КПОГТ, 2004. – 294 с.
7. Самойленко А. А. География туризма : учеб. пособие / А. А. Самойленко. – Ростов-н/Д. : Феникс, 2005. – 368 с.
8. Сергеева Т. К. Экологический туризм / Т. К. Сергеева. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 360 с.
9. Штюрмер Ю. А. Охрана природы и туризм / Ю. А. Штюрмер. – М. : Физкультура и спорт, 1974. – 104 с.
10. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб.-метод. пособие / В. В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.

Заняття 2. Екологічний туризм як глобальна стратегія стійкого розвитку суспільства (2 год.)

Мета: ознайомити студентів з основними принципами стійкого розвитку, виявити роль екологічного туризму для стійкого розвитку суспільства й територій.

План

1. Розвиток екотуризму в умовах стійкого розвитку суспільства.
2. Необхідність стійкого розвитку туризму.
3. Модулювання стійкого та нестійкого розвитку туризму

Питання для обговорення:

1. Основні принципи стійкого розвитку.
2. Основні загрози для розвитку суспільства, що обумовили появу й упровадження принципів стійкого розвитку суспільства.
3. Поняття „стійкий туризм”, „нестійкий туризм”.
4. Сстійкий туризм як концепція екологічно безпечного туризму.
5. Роль екологічного туризму в стійкому розвитку територій.

Завдання для аудиторної роботи

1. Розробити моделі стійкого й нестійкого розвитку туризму на конкретних прикладах.
2. Проаналізувати вплив екотуризму на стійкий розвиток територій. Відповіді оформити у вигляді таблиці й зробити висновок.

Таблиця 2.1

№	Вплив екологічного туризму на стійкий розвиток території	Коментарі
1.	Ефективне використання біоресурсів	
2.	Пом'якшення антропогенного впливу на природу	
3.	Підтримка територій, які охороняються	
4.	Охорона рідкісних видів та екосистем	
5.	Збереження традицій та звичаїв	
6.	Зростання міжкультурного розуміння	
7.	Створення сприятливих умов для відновлення психічного й фізичного здоров'я населення	
8.	Підвищення освітнього рівня населення	
9.	Екологічне виховання населення в процесі екотуристської діяльності	
10.	Створення нових робочих місць	
11.	Сприятливий вплив на екологічну обстановку регіону в цілому	

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризувати документи, які існують у галузі стійкого розвитку.

2. Написати реферат на тему: „Туризм для стійкого розвитку суспільства”.

Контрольні питання

1. Сутність стійкого розвитку туризму.
2. Місце туризму в системі стійкого розвитку.
3. Основні функції туризму – назвати й прокоментувати.
4. Принципи стійкого розвитку туризму.

Терміни й поняття, які необхідно засвоїти: стійкий розвиток суспільства, стійкий розвиток території, стійкий туризм, нестійкий туризм.

Література

1. Биржаков М. Б. Экологический туризм / М. Б. Биржаков, Н. Н. Воскобойникова, В. В. Григорьева // Большой Глоссарий терминов международного туризма. – СПб. : Невский фонд ; М. : Изд. дом „Герда”, 2006. – С. 881 – 906.
2. Дроздов А. В. Мягкий туризм и биосферные заповедники: возможно ли совмещение территорий и целей в России? / А. В. Дроздов // Туризм и окружающая среда. Развитие экологически ответственного туризма в России. Основы, подходы, перспективы. – М., 1993. – С. 35 – 36.
3. Дроздов А. В. Современный экотуризм : концепции и практика / А. В. Дроздов // Туризм в горных регионах : путь к устойчивому развитию? : Материалы междунар. науч.-практ. конф. – Майкоп : ООО „Качество”, 2003. – С. 28 – 37.
4. Дроздов. А. В. Экологический императив и рекреационная география / А. В. Дроздов // Изв. РАН. Сер. География. – 1998. – № 4. – С. 91 – 98.

5. Сталий розвиток суспільства: роль освіти : путівник / В. Підліснюк, І. Рудик, В. Кириленко, І. Вишенська, О. Маслюківська ; за ред. В. Підліснюк. – К. : Вид-во СПД „Ковальчук”, 2005. – 88 с.
6. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб.-метод. пособие / В. В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.
7. Штюмер Ю. А. Охрана природы и туризм / Ю. А. Штюмер. – М. : Физкультура и спорт, 1974. – 104 с.

Заняття 3, 4, 5. Основні об’єкти екологічного туризму та їхня характеристика. Світові регіони й центри екологічного туризму (6 год.).

Мета: здійснити комплексний аналіз об’єктів екологічного туризму, ознайомитися зі світовими регіонами й центрами екотуризму, вивчити географію їх поширення.

План

1. Характеристика об’єктів екологічного туризму
2. Виділення світових регіонів та центрів екологічного туризму.
3. Опис унікальних екотуристичних об’єктів екологічного туризму.

Питання для обговорення

1. Національні парки як об’єкти екотуризму, їхні функції, структура, значення. Навести приклади.
2. Природні парки як об’єкти екотуризму, їхні функції, структура, значення. Навести приклади.

3. Характеристика державних природних заказників як об'єктів екотуризму.
4. Пам'ятки природи, дендрологічні парки й ботанічні сади як об'єкти екологічного туризму, їхні функції й значення для розвитку екотуристської діяльності.
5. Як Ви оцінюєте потенціал Європи з погляду розвитку екологічного туризму? На яких територіях і чому збереглася первозданна природа в Європі?
6. Які особливості природоохоронної діяльності в країнах Північної Америки? Назвіть найбільші об'єкти екологічного туризму цього регіону, оцініть перспективи розвитку екологічного туризму на цій території.
7. Яка перспективність Північної Америки для розвитку екологічного туризму? Охарактеризуйте найбільші об'єкти екотуризму цього регіону, розкажіть про унікальність деяких із них.
8. Назвіть основні причини, через які Африканський континент прийнято вважати „екотуристичним раєм”. Розкажіть про найяскравіші об'єкти екологічного туризму Африки.
9. Дайте характеристику Азіатського регіону щодо розвитку на цій території екологічного туризму.
10. У чому полягає специфіка екотуристичної діяльності Австралії?

Завдання для аудиторної роботи

1. Охарактеризувати основні об'єкти екологічного туризму в різних регіонах світу (для кожного регіону не менше п'яти об'єктів). За результатами заповнити таблицю 3.1.

Таблиця 3.1

Назва регіону	Тип об'єкта	Назва об'єкта	Стисла характеристика об'єкта	Значення об'єкта для розвитку екологічного туризму	Унікальність об'єкта

2. Скласти каталог найбільших заповідників світу, нанести їх на контурну карту.

Завдання для самостійної роботи

1. Випишіть у зошит національні парки Європи.
2. У чому полягає унікальність Ісландії щодо розвитку екологічного туризму?
3. Охарактеризуйте Амазонію як найбільший об'єкт екологічного туризму. Які причини екологічних проблем, що виникли на цій території?
4. Складіть в електронному вигляді фотоальбом „Унікальні природоохоронні об'єкти планети”.

Контрольні питання

1. Назвати відомі Вам типи природоохоронних територій.
2. Дати стислу характеристику основних регіонів світу щодо розвитку екологічного туризму.
3. Розказати про унікальні, на Вашу думку, екологістичні пропозиції в Україні.

Терміни й поняття, які необхідно засвоїти: природоохоронні території, природні парки, національні парки, заповідники, пам'ятники природи, природні заказники, центр екологічного туризму, регіон екологічного туризму.

Література

1. Географічна енциклопедія України : в 3 т. / ред. кол. О. М. Маринич та ін. – К. : УРЕ, 1990.
2. Егоренков Л. И. Экология туризма и сервиса : учеб. пособие / Л. И. Егоренков. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.
3. Русев И. Т. Основы экотуризма / И. Т. Русев. – Одесса : КПОГТ, 2004. – 294 с.
4. Самойленко А. А. География туризма : учеб. пособие / А. А. Самойленко. – Ростов-н/Д. : Феникс, 2005. – 368 с.
5. Сергеева Т. К. Экологический туризм / Т. К. Сергеева. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 360 с.
6. Фисуненко О. П. Природа Луганской области / О. П. Фисуненко, В. И. Жадан. – Луганск, 1994. – 230 с.
7. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб.-метод. пособие / В. В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.

Заняття 6. Методика й технологія розробки екологічних турів (2 год.)

Мета: вивчити методику й технологію розробки екологічних турів.

План

1. Ключові ознаки екологічних турів.
2. Методика розробки екологічних турів.
3. Технологія розробки екологічних турів.

Питання для обговорення

1. Що таке екологічний тур? Чим він відрізняється від інших видів туристичних подорожей?

2. Які принципи організації екологічних маршрутів?
3. Назвати обов'язкові вимоги до екологічних турів.
4. Класифікація екологічних турів.
5. Що таке проектування екотурів?
6. Обов'язкові й рекомендовані вимоги до проектування екотурів.
7. Основні етапи проектування екотуру.
8. Методичні прийоми розробки екологічних турів.
9. Технологія комплектування туристської групи.

Завдання для аудиторної роботи

1. Відібрати п'ять об'єктів, які могли би бути використані для екологічних турів, скласти їхній опис за схемою:

- тип об'єкта;
- назва об'єкта;
- місцезнаходження об'єкта;
- мотивація, що зумовлює його вибір;
- джерела відомостей про об'єкт і події, з ним пов'язані (бібліографічний опис літературних матеріалів);
- збереженість об'єкта, його екологічний стан;
- охорона об'єкта (на кого її покладено);
- фотографія або ілюстрація об'єкта.

2. Скласти перелік необхідних професійних та особистісних якостей, які повинен мати керівник екологічного туру.

3. Скласти пам'ятку „Правила поведінки туристів під час екотуру”.

Завдання для самостійної роботи

1. Описати техніку виконання якогось виду екологічного маршруту (пішохідний, водний, гірський та ін.).

2. Скласти каталог найбільш цікавих і значимих, на Вашу думку, об'єктів, які можливо використовувати в процесі екологічних турів (на території України, не менше 20 найменувань). Аргументувати свою думку.

Контрольні питання

1. Сформулювати основну мету екологічних турів.
2. Назвати вимоги до керівника екологічного туру.
3. Дати характеристику основних етапів підготовки екологічного туру.
4. Назвати основні вимоги, які ставлять до екотуристів перед виходом на маршрут.
5. Подати типологію учасників екологічних турів залежно від їхньої мотивації.

Терміни й поняття, які необхідно засвоїти:
екологічний тур, проектування екологічних турів, екологічні туристи.

Література

1. Биржаков М. Б. Экологический туризм / М. Б. Биржаков, Н. Н. Воскобойникова, В. В. Григорьева // Большой Глоссарий терминов международного туризма. – СПб. : Невский фонд; М. : Изд. дом „Герда”, 2006. – С. 881 – 906.
2. Косолапов А. Б. Теория и практика экологического туризма : учеб. пособие / А. Б. Косолапов. – М. : КНОРУС, 2005. – 240 с.
3. Сергеева Т. К. Экологический туризм / Т. К. Сергеева. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 360 с.

Заняття 7. Моделювання екологічних маршрутів територією Луганщини (2 год.)

Мета: закріпити знання з проблеми організації й проведення екологічних турів, виявити специфіку екологічних турів на території Луганщини.

План

1. Луганщина як цікавий регіон для розвитку екологічного туризму.
2. Видатні туристичні ресурси регіону.
3. Розробка екологічних турів Луганським краєм.
4. Проблеми, тенденції та перспективи розвитку екотуризму в Луганській області.

Питання для обговорення

1. Передумови появи й розвитку екологічного туризму в Луганській області.
2. Характеристика географічного положення та природно-ресурсного потенціалу Луганщини.
3. ООПТ Луганщини та можливість їх використання в екотурах.
4. Види екологічних маршрутів, актуальних для Луганської області.
5. Особливості екологічного туризму на Луганщині.

Завдання для аудиторної роботи

1. Запропонувати тематику 10 екологічних маршрутів територією Луганщини.
2. Розробити екологічний тур територією Луганської області, ураховуючи всі етапи проектування екотурів.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти каталог природних і культурних пам'яток Луганської області.
2. Нанести на контурну карту Луганської області перераховані в каталозі природні й культурні пам'ятки цього регіону.

Контрольні питання

1. Назвати причини, які перешкоджають розвитку екологічного туризму на Луганщині.
2. Як розвиток екологічного туризму на Луганщині впливає на екологічний стан туристських об'єктів і територій?
3. Які основні тенденції розвитку екологічного туризму в Луганському регіоні?

Терміни й поняття, які необхідно засвоїти:
екологічний тур, проектування екологічних турів, екологічні туристи.

Література

1. Атлас Луганської області. – К. : Картографія, 2004. – 32 с.
2. Атлас України. – К. : Картографія і геодезія, 1999.
3. Фисуненко О. П. Природа Луганской области / О. П. Фисуненко, В. И. Жадан. – Луганск, 1994. – 230 с.
4. Шищенко П. Г. Геосайти Луганської області : їх раціональне використання і охорона : монографія / Петро Григорович Шищенко, Галина Олександрівна Сорокіна. – Луганськ : Держ. закл. „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2008. – 184 с.

Заняття 8. Екологічне виховання та екологічна просвіта туристів у процесі туристських подорожей як обов'язкова умова туристичної діяльності. Технології мінімізації забруднення природного середовища в екологічному туризмі (2 год.)

Мета: усвідомлення студентами необхідності екологічного виховання туристів у процесі туристських подорожей з метою гармонізації й оптимізації відносин людини та природи в процесі туристичної діяльності, ознайомлення з технологіями мінімізації забруднення природного середовища в екологічному туризмі.

План

1. Екологічне виховання школярів у процесі туристських подорожей як необхідна умова екологічно безпечної туристичної діяльності.
2. Основні методи й засоби екологічного виховання юних туристів у процесі туристських подорожей.
3. Розробка різноманітних заходів стосовно екологічного виховання школярів у рамках туристичної діяльності.

Питання для обговорення

1. Що таке екологічне виховання? Які його основні цілі й завдання?
2. Необхідність екологічного виховання населення в процесі туристської діяльності.
3. Екотуризм як засіб формування екологічної культури туристів.
4. Актуальність екологічного виховання молодого покоління в процесі туристської діяльності.
5. Технології мінімізації забруднення довкілля в процесі туристичних подорожей.

Завдання для аудиторної роботи

1. Запропонувати різноманітні форми екологічного виховання туристів у процесі проведення екотурів. Стисло охарактеризувати їх.
2. Розробити екотур за вибраною Вами тематикою для учнів молодшого, середнього й старшого шкільного віку.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти перелік найбільш ефективних заходів, спрямованих на зниження ризику несприятливого екологічного впливу на природне середовище в процесі туристських подорожей.
2. Розробити екологічний тренінг для туристів.

Контрольні питання

1. Негативний вплив екологічного туризму на довкілля.
2. Заходи, що забезпечують мінімальний ризик для екологічної безпеки територій і туристських об'єктів у процесі екотуристської діяльності.
3. Екологічне виховання школярів у процесі туристських подорожей як найважливіша умова формування екологічного світогляду юних туристів.

Терміни й поняття, які необхідно засвоїти: екологічне виховання, екологічна культура, екологічний світогляд.

Література

1. Волкова А. С. Екологічне виховання школярів / А. С. Волкова. – К., 1985.
2. Егоренков Л. И. Экология туризма и сервиса : учеб. пособие / Л. И. Егоренков. – М. :Финансы и статистика, 2003. – 208 с.

3. Проведення екологічних експедицій, походів, польових практик : тип. метод. матеріали / упоряд. В. В. Вербицький – К. : Аверс, 2003. – 152 с.
4. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1 – 9 класів у позашкільних навчальних закладах : монографія / Г. П. Пустовіт. – К. – Луганськ : Альма-матер, 2004. – 540 с.
5. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб.-метод. пособие / В. В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.
6. Экологическое образование школьников / под ред. И. Д. Зверева, И. Г. Суравегиной. – М. : Педагогика, 1983. – 160 с.

Завдання для самостійної роботи

1. Нанести на контурну карту світу світові регіони та центри екологічного туризму.
2. Розробити три екотури територією України.
3. Розробити заходи з екологічного виховання дітей шкільного віку в процесі туристичних подорожей.
4. Розробити програму роботи літнього екологічного табору для учнів 8 – 11 класів.

Контурна карта – це карта, на якій друкують контури географічних об'єктів: частин світу, окремих країн, наносять ріки, гори, інколи великі міста, але написів не роблять. Це німа карта щодо того, що на ній подано. Контурні карти призначені слугувати орієнтирами, опорними пунктами в роботі з картою. Студенти роблять написи світових регіонів та центрів екологічного туризму. Виконуючи написи, знаходячи місце на карті, де треба позначити умовним знаком той чи той об'єкт, студенти закріплюють у пам'яті його місцезнаходження. Робота з контурною картою сприяє не лише запам'ятовуванню, але й розумінню взаємозв'язків розташування туристичних об'єктів.

Розробку екотурів здійснюють у три етапи: обрання району подорожі, прокладання траси маршруту, детальне відпрацювання основної нитки маршруту й запасних варіантів. Описують маршрути відповідно до наявного зразка.

Розробка заходів з екологічного виховання – це творча робота, яка припускає включення таких блоків екологічного виховання учнів як: блок організаційних заходів, блок пізнавальних заходів, блок просвітницької роботи, блок практичних заходів, блок розважальних заходів.

Програму роботи літнього екологічного табору розробляють за таким планом: концептуальні основи програми табору (мета, завдання), учасники, час та місце організації табору, програма роботи табору, режим роботи, основні напрямки діяльності, план роботи табору.

Рекомендована література

1. Косолапов А. Б. Теория и практика экологического туризма : учеб. пособие / А. Б. Косолапов. – М. : КНОРУС, 2005. – 240 с.
2. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб.-метод. пособие / В. В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.
3. Шищенко П. Г. Геосайти Луганської області : їх раціональне використання і охорона : монографія / Петро Григорович Шищенко, Галина Олександрівна Сорокіна. – Луганськ : Держ. закл. „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2008. – 184 с.

ПИТАННЯ ДО МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Перший модуль

1. Сучасні підходи до визначення поняття „екологічний туризм”.
2. Основні концепції й моделі екологічного туризму.
3. Сутність поняття „екологічний туризм”, його відмінність від інших природоорієнтованих видів туризму.
4. Історичні й гносеологічні основи екологічного туризму.
5. Основні завдання й функції екологічного туризму.
6. Принципи екологічного туризму.
7. Основні групи й види екотуризму.
8. Ознаки екологічного туризму.
9. Функції екологічного туризму.
10. Необхідність стійкого розвитку туризму.
11. Роль екологічного туризму в стійкому розвитку території.
12. Поширення екологічного туризму.
13. Природні парки як об’єкти екологічного туризму.
14. Національні парки як об’єкти екологічного туризму.
15. Державні природні заказники як об’єкти екологічного туризму.
16. Пам’ятники природи як об’єкти екологічного туризму.
17. Особливості використання заповідників як об’єктів екологічного туризму.
18. Характеристика основних об’єктів екологічного туризму в Європі.
19. Характеристика основних об’єктів екологічного туризму в Азії.
20. Характеристика основних об’єктів екологічного

- туризму в Північній Америці.
21. Характеристика основних об'єктів екологічного туризму в Південній Америці.
 22. Характеристика основних об'єктів екологічного туризму в Африці.
 23. Характеристика основних об'єктів екологічного туризму в Австралії.

Другий модуль

1. Поняття про екологічні тури, їхні основні цілі й завдання.
2. Типологія учасників екологічних турів.
3. Необхідні умови для формування екологічних турів.
4. Вимоги до екологічних турів.
5. Методика розробки екотурів.
6. Комплектування туристських груп.
7. Організація роботи керівників туристської групи в походах.
8. Проектування екотурів.
9. Суть поняття „безпека в екотуризмі”, чинники небезпеки виникнення екстремальних ситуацій у туристському поході.
10. Психологічний аспект подолання екстремальних ситуацій і катастроф.
11. Медичний аспект екстремальних ситуацій і катастроф.
12. Туристичний потенціал України як міжнародного туристичного центру.
13. Географія об'єктів екологічного туризму, розміщених в Україні.
14. Особливості розвитку екологічного туризму на Луганщині.
15. Основні об'єкти екологічного туризму Луганщині.

16. Негативний вплив екологічного туризму на довкілля.
17. Екологічне виховання туристів як необхідна умова екологічно безпечної туристської діяльності.
18. Актуальні методи, прийоми й форми екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей.
19. Технології мінімізації забруднення довкілля в екологічному туризмі.

ДОДАТКИ

Додаток А

Приклади екологічних турів Луганської області.

Новопсковський район

Маршрут по Новопсковському району знайомить з цікавою геологічною будовою, органічними залишками наземних рослин і тварин а також відкриває перед нами мальовничу природу й значну кількість туристичних пам'яток. Вивчивши цей маршрут, можна зібрати яскраві зразки залишків флори й фауни для шкільного музею або для власної колекції.

Мета: оздоровча та науково-пізнавальна (ознайомлення з природними об'єктами Новопсковського району, які становлять наукову й пізнавальну цінність, а також є засобом екологічної просвіти учасників).

Нитка маршруту: Заповідне урочище Луг – урочище Огидне – геологічна пам'ятка природи Осинівські піщаники – стратиграфічна пам'ятка, с. Рогове.

Загальний кілометраж: 16,5 км.

Тривалість: один день із зупинкою на обід на березі річки Айдар біля с. Осинове.

Сезонність: весна – осінь.

Склад групи: 10 – 15 осіб приблизно одного віку, зі спільною метою та гарною фізичною підготовкою.

За територіальною ознакою – місцевий (у межах Новопсковського району). За видом маршруту – пішохідний. За категорією важкості – пішохідний маршрут вихідного дня. Відповідно до будови траси – лінійний. За характером організації – плановий.

Характеристика туристичних об'єктів на маршруті

Заповідне урочище Луг (с. Новопсков, Старобільський ГЛЮХ, загальна площа – 117 га. Унікальне

лісове урочище на правому березі річки Айдар з виходом мінеральних вод.

Заповідне урочище **Огідне** (Новопсковський район, Старобільський ГЛОХ, Новопсковське лісництво, загальна площа урочища – 71 га. Культура дубу звичайного. Еталон захисних насаджень від водяної ерозії.

Геологічна пам'ятка природи Осинівські піщаники поблизу с. **Осинове**. На горбі правого берега р. Айдар у неглибоких кар'єрах розкрито найбільш репрезентативний для північного краю Луганської області розріз піщаної товщі середнього та верхнього еоцену. Тут же в конгломераті, представленому галькою, зцементованою кременевим цементом, яка перетворилася на кварцитоподібний зливний пісковик, містяться численні ядра фауни, переважно молюсків. Це одне з небагатьох місць в Україні, де є залишки фауни цього віку.

с. Рогове. Південний схил Воронежської антеклізи. Луганська обл., поблизу села Рогове, правий схил долини річки Айдар. Природне відслонення. Стратиграфічний. Геосайт може бути рекомендований, як стратотип йогівських верств нижнього еоцену. Тут на розмитій поверхні верхньої крейди залягає товща опоковидних алевритових порід зеленувато-сірого кольору з прошарками тонкозернистих пісковиків. Алеврити та пісковики часто слюдяні, містять значну домішку глауконіту, невеликі гнізда дрібнозернистого кварцового піску. В алевроліті трапляються ядра й відбитки молюсків, серед яких переважають *Nucula* і *Leda*. З інших органічних залишків присутні плоди й насіння рослин, водорості, спори та пилок наземних рослин, зуби акул та ін. Потужність – 8 м. відслонення розрізу добре. Біля правого підніжжя схилу долини річки Айдар проходить ґрунтова дорога, яка робить об'єкт досяжним.

Детальна характеристика маршруту

Пункт зупинки	Час прибуття	Денні заходи	Час відправлення	Відстань до наступного пункту (км)
1. Заповідне урочище Луг	8.00	Дослідження представників флори	10.00	4
2. Заповідне урочище Огидне	11.00	Вивчення цікавих представників флори та фауни. 12.00 – 13.00 – обід у мальовничій місцевості на березі Айдару	13.00	8
3. Осинівські піщаники	15.00	Дослідження цікаво виражених форм рельєфу та складу порід, де також наявні залишки флори цього віку	16.00	4,5
4. Рогове	17.00	Дослідження залишків флори та фауни, що розвивалися на цій території 40 – 50 млн. років тому 18.00 – 19.30 – вечеря	20.00 – повернення додому	Загальний кілометраж 16,5 км

Лутугинський район

Лутугинським районом ми пропонуємо маршрут з більш глибоким науковим дослідженням, у процесі якого вивчатимемо найбільш цікаві розрізи карбону регіону та виділення найпомітніших відслонень земної поверхні. Маршрут буде організовано самими учасниками. Але це не означає, що не буде відповідальних за цей маршрут. Групу

на екскурсію призначає конкретна організація або підприємство, школа, університет чи наукова лабораторія. Перед виходом на маршрут керівник отримує маршрутний лист або маршрутну книжку, що надають право здійснювати подорож.

Мета: наукова (здобути інформацію про яскраво виражені форми рельєфу цього району).

Нитка маршруту: Грушка – Балка Шатського – Верхня Горіхівка – Водяне – Балка Довга – Новопавлівка – Білоріченський.

Кілометраж: 46 км.

Сезонність: весна – осінь.

Тривалість: до пішохідного маршруту, який розраховано на два дні, входять чотири зупинки, ночівля, а також переїзд на автобусі від пункту № 3 до пункту № 4.

Склад групи: 10 – 15 осіб приблизно одного віку зі спільною метою та гарною фізичною підготовкою.

За територіальною ознакою – місцевий (у межах Лутугинського району). За видом маршруту – пішохідний. За категорією важкості – пішохідний маршрут вихідного дня. Відповідно до будови траси – лінійний. За характером організації – плановий.

Характеристика туристичних об'єктів на маршруті

Балка Водяна-2. Зона дрібної складчастості споруди. Луганська область, Лутугинський район, поблизу південної околиці села Успенка, де вона відкривається в долину р. Суха Вільховата. Площа 30 га. Природне відслонення. Тектонічний геосайт. Об'єкт демонструє прояви новітніх тектонічних рухів площиною Іллічівського насуву. У своєму верхів'ї балка має симетричний профіль, протікаючи місцевістю з потужним покривом

четвертинних делювіальних суглинків. У місці перетину насупом Сухої Вільховатої долина її набула кайноподібної форми, що сприяло зведенню тут дамби при споруді Успенського водосховища. Стан геосайту задовільний. Легкодоступний, поряд проходить ґрунтова дорога.

Балка Шатського. Північна зона дрібної складчастості Донецької складчастої споруди. Луганська обл., Лутугинський р-н, лівий берег р. Вільхова в районі балки Шатського, напроти села Георгіївка. Площа 10 га. Природне відслонення. Тектонічний геосайт. Розріз є одним з небагатьох на Донбасі, що добре ілюструє зчленування карбонівих і верхньокрейдових утворень. Тут відслонюються пласти пісковиків, аргілітів, вапняків середнього карбону, які насунені на утворення верхньої крейди

Білоріченський. Луганська обл., Лутугинський р-н, правий крутий схил балки Хрестової. Площа 3 га. Природне відслонення. Петрологічний, стратиграфічний, палеонтологічний. Єдине місце в Україні на території колишнього СРСР, де відомі виходи гірських порід, складених раковинами великих форамініфер псевдосидеролітів. Також є стратотипом білоріченських верств середнього еоцену, у нижній частині яких виявлено багатий комплекс молюсків. На правому схилі б. Хрестової знизу вверх залягають:

1. Своєрідні гірські породи, складені раковинами великих форамініфер й уламками колоній моховаток. З інших залишків організмів тут зрідка трапляються уламки тонких голок морських їжаків і трубочки черв'яків, а також детрит раковин.

2. Пісковик зеленувато-сірий з епізодичною галькою кременя та безліччю ядер і відбитків гарного збереження молюсків. Окрім молюсків, у пісковиках виявлено

одиначні корали, кістки хребетних, моховатки, губки, а також залишки ракоподібних, зуби акул тощо. Ці об'єкти мають важливе наукове значення. Становлять науковий інтерес для фахівців – літологів, палеонтологів та студентів під час польової практики.

Верхня Оріхівка. Луганська обл., Лутугинський район, між селами Волнухіне й Першозванівка. Ділянка долини річки. Тектонічний, геоморфологічний. На цій ділянці є низка свідчень інтенсивного прояву сучасних тектонічних рухів.

Новопавлівка. Луганська обл., Лутугинський р-н, дільниця між селами Іллірія та Успенка. Ділянка долини річки. Тектонічний, геоморфологічний геосайт. Ця частина ріки свідчить про прояв сучасних тектонічних рухів.

Балка Довга. Луганська обл., Лутугинський р-н, схили балки, що відкривається в долину р. Вільхової біля східної околиці с. Іллірія. Природне відслонення. Палеонтологічний. Геосайт є одним з найбільш репрезентативних розрізів. Тут знаходиться низка багатих місцезнаходжень кам'яновугільної флори.

Грушка. Луганська обл., Лутугинський р-н, на лівому схилі долини р. Вільхова, біля ст. Грушка. Невеликі вапнякові кар'єри. Палеонтологічний.

Місцезнаходження рясніе залишками брахіоподи, кріноїдей, морських їжаків, одиночних і колоніальних коралів, зрідка трапляються зуби акул.

Лутугинщина є екологічно чистим районом. Серед місцевих жителів та гостей найбільш популярним є Лутугинське, Успенське, Кам'янське водосховища, штучне озеро Волнухінського кар'єра біля с. Волнухіне.

Детальний опис маршруту

Пункт зупинки	Час прибуття	Час відправлення	Відстань до наступного пункту в км

1. с. Грушка	9.00	10.30	2 км
2. Балка Шатського	11.00 12.00 – 13.00 – обід	13.15	12 км
3. п. Верхня Оріхівка	17.00	18.00 – переїзд до пункту 4	12 км
4. с. Водяне	18.30 20.00 – вечеря 7.30 – сніданок	Ночівля в сосновому бору біля Успенського водосховища 8.30 – відправлення	10 км
5. Балка Довга	11.30 12.00 – 13.00 – обід	13.15	4 км
6. с. Новопавлівка	14.30	16.00	6 км
7. с. Білоріченське	18.00	19.00	

Під час цієї екскурсії всі учасники повинні бути морально та фізично підготовлені, заздалегідь визначивши спільну мету подорожі, також треба взяти необхідне власне спорядження (зручний одяг, зокрема теплий; зручне взуття, спальне приладдя, посуд, рюкзак) та групове (намети, приладдя для вогнища, посуд для приготування їжі, картографічні й маршрутні документи).

Антрацитівський район

Маршрут **Антрацитівським районом** знайомить з мінералогічними об'єктами Луганщини. На цьому маршруті можна зібрати цікаві зразки мінералів для шкільного музею або для власної колекції.

Мета: науково-пізнавальна

Нитка маршруту: Єсаулівка – Гостробугорський – Центрально-Нагольчанський.

Кілометраж: 10 км.

Тривалість: пішохідний маршрут розраховано на один день із зупинкою на обід.

Сезонність: весна – осінь.

Склад групи: 10 – 15 осіб приблизно одного віку зі спільною метою та гарною фізичною підготовкою.

За територіальною ознакою – місцевий (у межах Антрацитівського району). За видом маршруту – пішохідний. За категорією важкості – пішохідний маршрут вихідного дня. Відповідно до будови траси – лінійний. За характером організації – плановий.

Характеристика туристичних об'єктів на маршруті

Однією з найважливіших переваг мінералогічних пам'яток є те, що вони містять зразки мінералів, вилучених з порівняно великих глибин, де не відбувалися процеси вивітрювання. Деякі з них є унікальними не лише для Луганської області, але й для України.

Єсаулівка. Луганська обл., Антрацитівський р-н, в 1 км південно-західніше с. Єсаулівка. Площа 4 га. Породні відвали розвідувальних шурфів. Мінералогічний. Він є одним з найбагатших у Донбасі за кількістю мінералів. Тут відомо близько 30 гіпогенних та понад 15 гіпергенних мінералів. У породних відвалах можна спостерігати мінерали, майже не зачеплені процесами вивітрювання.

Гостробугорський. Луганська обл., Антрацитівський р-н, 3 км на південь від с. Єсаулівка. Відвали розвідувальних канав і шурфів. Мінералогічний. У 1894 р. тут уперше в Донецькому басейні було виявлено золото. Наявні такі мінерали: кварц, анкерит, пірит, галеніт, золото та ін.

Центрально-Нагольчанський. Луганська обл., Антрацитівський р-н, в 1 км на південь від с. Нижній Нагольчик, приблизно в 3 км на схід від Гостробугорського родовища. Відвали шурфів. Мінералогічний. Геосайт є одним з найбагатших за кількістю мінералів. На родовищі трапляються пірит, арсенопірит, бурконіт, бряклі руди.

Антрацитівський район є цікавим не тільки щодо вивчення геологічних об'єктів. На його території знаходяться 16 річок, озера, три ландшафтні заказники, два урочища, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва, які будуть цікавими для відвідування туристами під час проходження такого маршруту.

Опис маршруту

Пункт зупинки	Час прибуття	Час відправлення	Відстань до наступного пункту
1. Єсаулівка	9.00	11.00	3 км
2. Гостробугорський	12.00 – 13.00 – обід	14.00	6 км
3. Центральний Нагольчик	16.00	18.00	

Слов'яносербський район

Маршрут розраховано на два дні.

Мета: дослідити цікаві палеонтологічні та стратиграфічні пам'ятки, дізнатися щось нове про флору та фауну місцевості та відвідати деякі туристичні об'єкти.

Кількість учасників: приблизно 10 – 12 осіб.

Кілометраж: 44 км.

За видом: пішохідний, з одним переїздом з пункту № 4 до пункту № 5.

Сезонність: травень – жовтень.

За територіальною ознакою – місцевий (у межах Слов'яносербського району).

За видом маршруту – пішохідний.

За категорією важкості – пішохідний маршрут вихідного дня.

Відповідно до будови траси – лінійний.

За характером організації – плановий

Нитка маршруту: Кримсько-Причепилівський кар'єр – Слов'яносербський кар'єр – Біляївське урочище – Трьохізбенка – Весела Гора.

Привабливі туристичні об'єкти

Геологічні об'єкти. Причепилівський кар'єр. Зона купольних структур Донецької складчастої споруди. Луганська обл., північніше с. Причепилівка, лівий схил балки Свиняча, поблизу впадання її в р. Сіверський Донець. Площа 25 га. Стратиграфічний. Це одне з небагатьох місць на Донбасі, де відслонюються маастрихтські утворення своєрідної фації, що виділяються в Північному Донбасі.

Слов'яносербський піщаний кар'єр. Зона дрібної складчатості Донецької складчастої споруди. Луганська обл., Слов'яносербський р-н, північна околиця залізничної станції Слов'яносербськ. Залягає шар добре обкатаної

кварцової гальки в дрібнозернистому кварцовому слабообкатаному піску.

Кримське. Зона купольних структур Донецької складчастої споруди, поблизу с. Кримське, правий берег р. Сіверський Донець. Природне відслонення. Палеонтологічний. Багатюще місцезнаходження різноманітних безхребетних маастрихтського віку.

Доцільним є включення в туристичні маршрути Слов'яносербського районного краєзнавчого музею. Улюблені місця відпочинку для мешканців і гостей району – пляжі на березі Сіверського Дінця, а також природничий заповідник „Урочище Біляївське”, розташоване на території Трьохізбенської сільської ради. Загальна площа урочища – 176 га. Демонструє мальовничий лісовий ландшафт з озерами.

Зазвичай, ознайомлюючись з історією краю, туристи виявляють цікавість до архітектурних споруд, занесених в обласний реєстр архітектурних пам'яток: церкви архідиякона Стефана (сmt. Слов'яносербськ), Вознесіння Господня (с. Хороше), Троїцької (м. Зимогір'я), Свято-Покровської (с. Трьохізбенка), залізничного вокзалу ст. Сентянівка, садибного будинку поміщика Голубева (с. Весела Гора).

Характеристика маршруту

Пункт призначення	Час прибуття	Денні заходи	Час відправлення	Відстань до наступного об'єкта
Перший день с. Кримське	8.00	Вивчення різних видів та підвидів моллюсків, коралів, морських їжаків та ін. представників маастрихтського віку	10.00	6 км

Причепилівський кар'єр	12.00	Обід Знайомлення зі стратиграфічною пам'яткою	14.00	15 км
Слов'яносербський кар'єр	19.00	Вечеря, ночівля		
Другий день		7.00 – сніданок 8.00 – 10.00 – вивчення території розташування стратиграфічної пам'ятки	9.30	10 км
Біляївське урочище	13.00	13.00 – 14.00 – обід 14.00 – 15.00 – вивчення території лісового ландшафту 15.00 – 16.00 – відвідування церкви в с. Трьохізбенка	16.30 – автобу- сом до с. Весе-ла Гора	24 км
с. Весела Гора	17.30	Відвідування садибного будинку поміщика Голубєва. Вечеря. Ночівля в мальовничій місцевості поблизу р. Сіверський Донець		Загальний кіломет- раж 44 км

Новоайдарський район

Привабливі туристичні об'єкти

Геологічні об'єкти. Баранячі Лоби. Зона купольних структур Донецької складчастої споруди. Луганська обл. Площа 2 га. Природні скелі. Геоморфологічний. Становить мергельно-крейдяну товщу, яка пронизана ярами й промоїнами, створюючи своерідну форму.

Бахмутівка. Піщаний кар'єр. Палеонтологічний. Значний інтерес у відслоненні становлять кістки морських черепах, рід яких поки що не визначено, а також зуби хрящових і кісткових риб з верхів буцацької серії.

Район має сім об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема пам'ятку природи загальнодержавного значення „Айдарська тераса” та ботанічну пам'ятку природи „Співаківський”, який має унікальну рослинність. Візитною карткою Новоайдара є природно-археологічна пам'ятка „Баранячі лоби” – природне утворення на розлямі крейдяних гір Донецького кряжу. Біля підніжжя „Баранячих лобів” у 1993 р. встановлено один із двох у Луганській області пам'яток жертвам голодомору 1933 – 1934 років в Україні. Вигідне географічне розташування, сприятливі кліматичні умови, природні багатства Новоайдара, насамперед мальовнича заплава річки Айдар, чиста, прозора вода, багата рибою, піщані пляжі, хвойні ліси з п'янким повітрям, розкішні місця для риболовлі та полювання приваблюють до створення баз відпочинку, розширення дачного будівництва.

Село Денежникове – відпочинок за трьома туристичними маршрутами: „Польова стежина”, „Лугова стежина”, „Лісова стежина” та спуск на байдарках річкою Айдар. У селі збудовано церкву Петра і Павла на тому місці, де вона була багато років тому.

У центрі селища Победа є парк Дружби, у якому ростуть рідкісні дерева (блакитні ялини, туї, берези, каштани, липи).

Біля с. Муратове розташований природний заповідник „Лісова дача”.

Храм Пресвятої Богородиці з дзвіницею, народний музей історії, слобожанська хата з предметами побуту селян XVII – XIX ст. у селі Смолянинове. Гордістю жителів села є письменник Микита Антонович Чернявський (1920 – 1993 рр.), якого поховано на цвинтарі села, на могилі встановлено пам’ятний знак.

У с. Колядівка розташований народний музей історії села, у якому знаходяться унікальні експонати археології та зібрана в предметах, фотографіях, документах історія села.

Через с. Райгородка проходить канал (8 км), зручний для катання на байдарках.

с. Бахмутівка простяглося вздовж р. Айдар. Річка екологічно чиста, можна ловити рибу, кататися на човнах та байдарках.

с. Гречишкіне – це поселення донських козаків, культуру яких зберігають мешканці села дотепер – ткацтво, вишивання, обряди, одяг, пісні. У селі створено народний етнографічний вокальний ансамбль „Калина”.

Сватівський район

Привабливі туристичні об’єкти

Геологічні об’єкти. Джерело „Новопавлівська срібляста”. Луганська обл., Сватівський р-н, лівий відвершок верхів’я безіменної балки. Підземні води використовує місцеве населення для водопостачання. Води переважно гідрокарбонатно-сульфітні з мінералізацією від 0,5 до 2,3 г/дм³. Вода питна за всіма ознаками, окрім мікрокомпонентів.

Туристичні об'єкти: Преображенські печери (с. Преображенне), Новопавлівська криниця (х. Новопавлівка, Маньківська сільрада), Храм Різдва Іоанна Предтечі (с. Мілуватка), Сватівське водосховище (площа 200 га), на території району знаходяться 17 пам'яток природи.

Додаток Б

Офіційні веб-сайти національних організацій екологічного туризму та агротуризму в країнах Європи та найбільших туристичних країнах світу

Країна	Офіційний веб-сайт національних організацій сільського туризму та агротуризму
1	2
Австрія	http://www.farmholidays.com
Австралія	http://www.agritours.com http://www.caloundraaccommodation.com www.farmstayholidays.com.au
Бельгія	http://www.gitesdewallonie.net
Болгарія	www.alternative-tourism.org
Бразилія	http://www.abtr.com.br
Великобританія	www.visitbritain.com www.farmstayuk.co.uk www.bedandbreakfastnationwide.com
Греція	www.guestinn.com
Данія	www.bondegaardsferie.dk
Ірландія	http://www.country-holidays.ie
Ісландія	www.farmholidays.is
Іспанія	http://www.raar.es www.ecoturismorural.com
Італія	http://www.agriturist.it
Кіпр	www.agrotourism.com.cy
Латвія	http://www.celotajs.lv www.traveller.lv

Литва	http://www.lithuaniancountryside.com www.atostogos.lt
Люксембург	http://www.ont.lu www.gites.lu
Мексика	http://www.guestranch.com
Нідерланди	http://www.dutch-farmholidays.com
Нова Зеландія	http://www.ruraltours.co.nz
Норвегія	www.bbnorway.com www.norsk-bygdeturisme.no
Польща	www.agritourism.pl
Румунія	http://www.antrec.ro
Сербія	www.cenort.org.yu
Словаччина	www.agroturist.sk
Словенія	www.slovenia-tourism.si/?podezelje 1=0
США, Канада	http://www.duderanchvacations.com http://www.vacationranches.com
Фінляндія	www.lomarengas.fi
Франція	http://www.gites-de-france-47.com www.gites-de-france.com
Чехія	www.accommodation.cz www.eceat.cz
Хорватія	www.istra.hr
Швейцарія	www.bauernhof-ferien.ch
Швеція	http://www.bopalantgard.org

Теми курсових робіт з курсу «Екологічний туризм»

1. Оцінка сучасного стану та перспектив розвитку екологічного туризму в Україні.
2. Унікальність Луганської області як туристичного регіону.
3. Організація екотурів вихідного дня (на прикладі України).
4. Природні пам'ятки Луганської області як об'єкти екологічного туризму.
5. Екологічний туризм як інструмент стійкого розвитку.
6. Характеристика світових центрів екологічного туризму.
7. Стан та перспективи розвитку екологічного туризму на Луганщині.
8. Особливості організації екологічного туризму.
9. Технологія розробки, організації та проведення екологічних маршрутів.
10. Особливості розвитку екологічного туризму в Україні
11. Моделювання екологічних маршрутів територією Луганщини.
12. Екологічний туризм в системі екологічного геомаркетингу.
13. Реалізація концепції геомаркетингу екологічного туризму.
14. Конструктивно-географічні основи менеджменту екологічного туризму.
15. Концептуальні основи розвитку екологічного туризму.
16. Технології мінімізації забруднення природного середовища в екологічному туризмі.

17. Методика моделювання екологічних маршрутів.
18. Етика та безпека екологічних маршрутів.
19. Основні територіальні ресурси екотуризму в Україні.
20. Екологічний туризм у системі суспільно-економічних відносин.
21. Екотуристська діяльність в межах природоохоронних територій.
22. Розвиток екологічного туризму в Україні: проблеми та перспективи.
23. Історія розвитку екологічного туризму.
24. Формування екологічної культури учнів засобами туристичної діяльності.
25. Екологічне виховання та екологічна просвіта туристів у процесі туристських подорожей.
26. Моделювання заходів з екологічного виховання молоді в процесі туристичних подорожей.
27. Використання геологічних пам'яток Луганщини як об'єктів екологічного туризму.

Додаток Г

Міжнародні класифікації природоохоронних територій

На сьогоднішній день існує декілька міжнародних класифікацій природоохоронних територій, серед яких найбільш визнаною є класифікація МСОП, остання редакція якої була затверджена в 1994 році. Згідно із даною класифікацією, більшість природоохоронних територій світу поділяються на шість категорій (табл. 5.1).

Категорія I а. Суворий природний резерват (*Strict Nature Reserve*)- природоохоронна територія репрезентативних зразкових екосистем, яка призначається в основному для наукових досліджень, освіти та ведення екологічного моніторингу. Об'єктами збереження є малопору-шені природні території достатнього розміру, назавжди позбавлені антропогенного впливу, охороняються в дуже суворому режимі.

Категорія I б. Територія дикої природи (*Wilderness Area*) - природоохоронна територія незайманої природи значних розмірів, призначена для збереження природних умов без прямих антропогенних впливів. Її об'єкти становлять наукову, освітню, естетичну, історичну цінність для відвідувачів, у яких є велике бажання бути наодинці зі справжньою дикою природою.

Категорія II. Національний парк (*National Park*) - велика природоохоронна територія, яка відводиться для збереження єдності природних територій та рекреації, забезпечення духовних, наукових, освітніх потреб людини, недопущення використання екосистем не за призначенням. Національний парк включає одну або декілька екологічних систем, незмінених або малозмінених антропогенною діяльністю людини, відзначається різноманітними типами ландшафтів, багатством рослинного і тваринного світу, геоморфологічних систем, особливо цінних у науковому,

освітньому, виховному та рекреаційному аспектах, характеризується високим ступенем мальовничості пейзажів. Об'єктами збереження є достатньо репрезентативні для біогеографічного району типи ландшафтів наукового, освітнього, туристичного й рекреаційного значення.

В Європі перший національний парк був створений у Швеції в 1909 році. Європейські національні парки є різних типів: деякі незначні за розмірами і лише з природними екосистемами; інші в природних екосистемах поєднують проблеми їх збереження і землекористування; треті створюються на вже, у значній мірі освоєних людиною, напівпри-родних територіях. На II світовому конгресі національних парків у 1972 році було визнано, що навіть заощадлива рекреація призводить до негативного впливу на природний стан екосистем.

Категорія III. Пам'ятка природи (*Natural Monument*) - невелика природоохоронна територія, яка виділяється для збереження унікальних, рідкісних, естетичних та пов'язаних з природою культурних цінностей. Створюються на достатніх площах для естетичної насолоди людей у районах з унікальними витворами природи (водоспади, печери, кратери, гейзери, каньйони тощо). У галузі природно-заповідної справи термін "пам'ятка природи" вперше запропонував О. Гумбольдт в 1799-1804 роках. Зміст цієї категорії в багатьох країнах має свої особливості.

Категорія IV. Територія управління видами та місцями їх мешкання або Резерват охорони природи (*Habitat/Species Management Area, Nature Conservation Area*) - природоохоронна територія, яка з метою збереження виділяється для спеціального управління (ціленап-равленого використання) окремими популяціями видів чи їх місцезнаходженнями. Тут допускається певного рівня діяльність людини. Головними видами управління є

наукові дослідження, освіта, просвіта та екологічний моніторинг. До складу таких територій часто відводять місця міграцій, розмноження тварин, деякі водно-болотні угіддя, коралові рифи, естуарії тощо, площа яких визначається потребами існування популяцій видів. З метою регулювання процесів чисельності популяцій використовують спеціальні для менеджменту біотехнічні заходи. В класифікації природно-заповідного фонду України цій категорії цілком відповідає зміст заказників.

Категорія V. Наземний чи водний охоронний ландшафт (*Protected Landscape/Seascape*) - природоохоронна та рекреаційна територія (акваторія) з ландшафтами переважно високої пейзажної цінності, багатим біотичним і ландшафтним різноманіттям, чітко вираженими екологічними, естетичними та культурними особливостями. Створюється для охорони, яка забезпечить протікання еволюційних процесів у природних комплексах, підтримання гармонійної взаємодії природних і культурних цінностей ландшафтів, забезпечення попередження негативних впливів, традиційного природокористування місцевого населення (риболовля, скотарство, садівництво, бджільництво тощо). В класифікації природно-заповідного фонду України змісту цієї категорії цілком відповідають регіональний ландшафтний парк, ботанічний сад, дендрологічний парк, зоологічний парк і в деякій мірі парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва.

Категорія VI. Територія управління природними ресурсами (*Man-aget Resource Protected Area*) - велика природоохоронна територія, яка виділяється для довготривалої охорони, традиційного і сучасного збалансованого, контрольованого використання і постійного відтворення природних ресурсів і біорізноманіття, переважно незмінених екосистем, а також

для невиснажливого використання населенням дарів природи. Лише третина території може порушуватися антропогенною діяльністю без вагомої шкоди.

Крім вищезазначених категорій МСОП, багатьма іншими міжнародними природоохоронними організаціями та відомими вченими виділяються ще додатково чотири міжнародні категорії.

Категорія VII. Антропологічний резерват (*Anthropological Reserve*). Створюється для збереження історичних антропологічних цінностей природи, умов проживання популяцій унікальних, рідкісних та вимираючих корінних етносів, відтворення їх генофонду, забезпечення умов для їх традиційного ведення господарства тощо.

Категорія VIII. Територія багатоцільового Використання (*Multi purpose Usage Protected Area*). Створюється як зразок для різностороннього, здебільшого екологічно збалансованого, розвитку соціально-економічної сфери в природокористуванні та природовідтворенні, виваженого і невиснажливого ведення господарства.

Категорія IX. Біосферний резерват (*Biosphere Reserve*). На прохання зацікавленої держави визначається Міжнародною координаційною радою Програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера" (Man and Biosphere, MAB), тому є міжнародно визнаним у відповідності з існуючими статутними рамками. Він створюється для сприяння та демонстрації збалансованих відносин між людиною та біосферою. Біосферними резерватами, які появились в 1972 році, є сухопутні території та морські акваторії або мішані об'єкти. В світовій природоохоронній практиці вони створюються, як правило, на базі національних парків. У комплексному поєднанні усіх своїх функцій біосферні резервати повинні докладати багато зусиль, щоб

дійсно бути зразковими об'єктами, які досліджують та ілюструють найкращі підходи щодо збереження та сталого розвитку кожної країни світу. За Севільською стратегією, біосферний резерват покликаний виконувати три головні і взаємодоповнюючі функції:

1) збереження природного і напівприродного різноманіття, захист генетичних ресурсів, видів екосистем і ландшафтів;

2) формування моделей менеджменту землі та підходів до сталого розвитку регіонів на основі відповідного наукового та матеріально-технічного забезпечення;

3) проведення наукових досліджень та комплексного моніторингу на локальному, регіональному, національному та глобальному рівнях, підтримка освітніх та навчальних проектів.

Категорія X. Об'єкт Світової природної спадщини (*World Heritage Site*). Створюється відповідно до вимог Конвенції про всесвітню спадщину.

Перелік вищезначених категорій не є завершеним, над ним постійно працюють міжнародні експерти. Найбільш загальними ознаками категорій є те, що відповідні їм природоохоронні території можуть бути самостійними або входити одна в одну, пов'язані екологічними, економічними і соціальними зв'язками з іншими територіями. Перші п'ять категорій направлені виключно на збереження біорізноманіття. Найсу-воріший режим збереження характерний лише для перших трьох категорій, хоча можливий на окремих ділянках і природоохоронних територіях IV-X категорій. Функції категорій VI і VIII в деяких рисах переплітаються. Категорія X не визнається МСОП, оскільки біосферний резерват є в певній мірі об'єднанням інших, дрібніших природоохоронних територій.

Природоохоронні території України

Біосферні заповідники.

1. Асканія-Нова
2. Дунайський
3. Карпатський
4. Чорноморський

Природні заповідники.

1. Горгани
2. Дніпровсько-Орільський
3. Древлянський
4. Єланецький степ
5. Казантипський
6. Канівський
7. Карадазький
8. Кримський
9. Кузійський
10. Луганський
11. Марамороський
12. Медобори
13. Мис Мартьян
14. Михайлівська цілина
15. Опукський
16. Поліський
17. Розточчя
18. Рівненський
19. Угольсько-Широколужанський
20. Український степовий
21. Свидовецький
22. Черемський
23. Чорногірський
24. Ялтинський гірсько-лісовий

Національні природні парки

1. Азово-Сиваський
2. Білоозерський
3. БузькийГард ·
4. ВеликийЛуг
5. Верховинський
6. Вижницький
7. Галицький
8. Гетьманський
9. Голосіївський
10. Гомільшанські ліси ·
11. Гуцульщина
12. Дворічанський
13. Дермансько-Острозький ·
14. Деснянсько-Старогутський
15. Джарилгацький
16. Залісся
17. Зачарований край
18. Ічнянський
19. Кармелюкове Поділля
20. Карпатський
21. Кременецькі гори
22. Мезинський
23. Нижньодністровський
24. Нижньосульський
25. Пирятинський
26. Північне Поділля
Подільські Товтри
Приазовський
Прип'ять-Стохід
Святі Гори
Синевир
Синьогора
Сіверсько-Донецький

Сколівські Бескиди
Слобожанський
Тузовські лимани
Ужанський
Хотинський
Чарівна гавань
Черемоський
Шацький
Яворівський
Заказники
Алтагир ·
Андріяшівсько-Гудимівський
Апшинецький
Бакирівський
Балка Парна
Банний Яр
Білецьківськплавні
Біловодський
Брадутьський
Брецький
Булахівський лиман
Велика Западня
Великий Бір
Великий каньйон Криму
Великоанадольський ліс
Великоселецький
Вільхівщинський
Голицький
Гракове
Дальницький
Дача Галілея
Деркульський (іхтіологічний)
Дейманівський
Дніпровські Пороги

Долинський
Кливіський

Климентівський
Княздвірський заказник
Когутівка
Козакова Долина ·
Козацький вал ·
Короленкова дача
КосаСтрілка
Куквинський
Липівський
Лунківський
Лучківський
Малоперещепинський
Мис Айя
Михнівський
Молочний Лиман
Мошенська діброва
Нижньопсільський
НовийСвіт
Павлівський
Петрівський
Плехівський
Поясківський
Редьчине
Рогозів куток
Руський Орчик
Русько-Полянський
Савранськийліс
Святилівський
Середньосеймський
Середньосульський
Серетський

Соколові Скелі
Солоне
Старобердянськелісництво

Староманзирський
Сулинський
Тавпиширківський
Тарасів обрій
Туганівський
Філофорне поле Зернова
Христанівський
Червонобережжя
Чистилівський
Чорна Гора
Шалигинський
Шуляцьке болото
Шупарський
Шурхи
Юлівська Гора
Яблунівський
Яйківський
Яцеве

Природно-заповідний фонд Луганської області

Природно-заповідний фонд Луганської області становить 138 територій, які розташовані на площі понад 72 тис га. Він представлений заповідними територіями різних категорій, що створені для охорони рідкісних та типових, унікальних та мальовничих територій та ландшафтів, популяцій рослин та тварин, водних джерел. На цих землях встановлений обмежений режим природокористування, заборонено втручання, яке може призвести до руйнації природних комплексів та їх компонентів.

На сьогодні, до складу природно-заповідного фонду Луганської області входять:

- § один природний заповідник,
- § один регіональний ландшафтний парк,
- § 45 заказників,
- § 18 заповідних урочищ,
- § 61 пам'ятка природи,
- § 7 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Кількість об'єктів і територій ПЗФ за останнє десятиліття зросла на 40%, а їх площа — майже у 5 разів. Для порівняння: ПЗФ області за даними до 2000 року складав 101 об'єкт загальною площею 14,2 тис.га, в тому числі: 1 природний заповідник (Луганський Державний заповідник), 25 заказників, 15 заповідних урочищ, 52 пам'ятника природи, 8 парків-пам'ятників садово-паркового мистецтва.

Природні заповідники

- § Луганський природний заповідник НАН України; включає 4 відділення:
 - § Стрільцівський степ
 - § Провальський степ
 - § Придінцівська заплава (або Станично-Луганський заповідник)
 - § Трьохізбенський степ

Національні природні парки

- § Сіверсько-Донецький національний природний парк (умовно створений)

Заказники

- § Юницький (або "імені Юницького") — ботанічний заказник

Пам'ятки природи

- § Конгресів яр,
- § Айдарська тераса

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва

- § Гостра могила (Луганськ)
- § Парк „Дружби”

Антрацитівський район

Парк «Дружба» — парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва

Парк «ім. Перемоги» — парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва

Боково-Платово — заказник ландшафтний
Чеховська криниця — пам'ятка природи гідрологічна
Ставок м. Антрацит — заказник ландшафтний
Дерезувате — заповідне урочище

Біловодський район

Водяна криниця — пам'ятка природи гідрологічна
«Ясенєва» захисна лісосмуга — пам'ятка природи
ботанічна
Новолимаревський — заказник загальнозоологічний
Кононовський — заказник загальнозоологічний
Стінки ліскові — заказник ботанічний
Євсуг-Степове — заказник загальнозоологічний
Двохсотрічні дуби — пам'ятка природи ботанічна
Воронець — пам'ятка природи ботанічна
Свинарська балка — пам'ятка природи комплексна
Біловодській — регіональний ландшафтний парк

Білокуракинський район

Роздольнянські пруди — заказник ентомологічний
Самсонівська заводь — заказник ландшафтний
Кисилівські оголення — пам'ятка природи геологічна
Лісова перлина — заказник загальнозоологічний
Олександропільська — пам'ятка природи ботанічна
Велика долина — пам'ятка природи ботанічна

Краснодонський район

Краснянське водосховище — заказник ландшафтний

Кремінський район

Кремінські каптажі — заказник гідрологічний
Климівське джерело — пам'ятка природи гідрологічна
Дубовий гай — заповідне урочище
Білоусова Садка — заповідне урочище

Ольшаник — заповідне урочище
Сіточне — заповідне урочище
Серебрянський — заказник ботанічний

м. Луганськ

Сквер ім. Героїв Великої вітчизняної війни — парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва
Сквер ім. 30-річчя ВЛКСМ (= "Сквер Молодої гвардії") — парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва

Лутугинський район

Менчікуровський розріз — пам'ятка природи геологічна
Балка „Довга” — пам'ятка природи геологічна
Балка „Безіменна” — пам'ятка природи геологічна
Балка „Кривенький яр” — пам'ятка природи геологічна
Юр'євська — пам'ятка природи геологічна
Іллірійський — заказник загальнозоологічний
Балка Плоска — пам'ятка природи ботанічна
Знам'янський яр — пам'ятка природи ботанічна
Лісне — заказник ботанічний
Першозванівський — ландшафтний заказник (425,4800 га, 2010 рік) ^[1]

Марківський район

Гераськівський — заказник загальнозоологічний

Міловський район

Балка «Березова» — заказник загальнозоологічний
Зориновський — заказник орнітологічний
Новонікольське джерело — пам'ятка природи гідрологічна
Крейдяні відслонення — заказник ботанічний
Криштальна — пам'ятка природи гідрологічна
Калмичанка — пам'ятка природи гідрологічна

Новоайдарський район

Співаківський — пам'ятка природи ботанічна
Айдарська тераса-2 — заказник лісовий
Баранячі лоби — пам'ятка природи геологічна
Горіхове — заповідне урочище
Капітанівський ліс — заповідне урочище

Новопсковський район

Білолуцький — заказник лісовий
Осинівські піщаники — пам'ятка природи геологічна
Новопсковський — заказник лісовий
Огідне — заповідне урочище
Луг — заповідне урочище
Новобіла — пам'ятка природи ботанічна
Айдарський — заказник іхтіологічний
Осинівська — пам'ятка природи ботанічна
Зуєв ліс — заповідне урочище
Московське — заповідне урочище
Крейдяні скелі — ботанічний заказник

Перевальський район

Селезнівський парк — парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва
Селезнівська балка — пам'ятка природи ботанічна
Перевальський — заказник загальнозоологічний
ім. Бориса Грінченка — пам'ятка природи ботанічна
Міус — заказник ландшафтний

Попаснянський район

Мар'їн стрімчак — пам'ятка природи геологічна
Шамраєва дача — заповідне урочище
Дубовий гай — пам'ятка природи ботанічна
Золотовське джерело — пам'ятка природи гідрологічна
Віковий дуб-1 — пам'ятка природи ботанічна

Віковий дуб-2 — пам'ятка природи ботанічна
Марфина могила — пам'ятка природи геологічна
Горіховське джерело — пам'ятка природи гідрологічна
Балка «Рідкодуб» — заказник ентомологічний
Райолександрівське джерело — пам'ятка природи
гідрологічна
Джерело Горське — пам'ятка природи гідрологічна
Білогорівський — заказник лісовий
Золотарівський — заказник лісовий

м. Ровеньки

Вікова липа — пам'ятка природи ботанічна
Молодогвардійський — заказник ландшафтний
Віковий дуб — пам'ятка природи ботанічна

Сватівський район

Терни — заказник загальнозоологічний
Джерело Містки — пам'ятка природи гідрологічна
Верхній ставок — пам'ятка природи гідрологічна
Куземівський яр — пам'ятка природи геологічна
Нижній ставок — пам'ятка природи гідрологічна
Джерело «Попівське» — пам'ятка природи гідрологічна
Джерело «Ковалівська-1» — пам'ятка природи
гідрологічна
Джерело «Ковалівська-2» — пам'ятка природи
гідрологічна
Сватівський парк — Парк-пам'ятка садово-паркового
мистецтва
Мілуватський лиман — заказник загальнозоологічний
Містківський — заказник загальнозоологічний
Гончарівський — заказник ботанічний
Сватівський — заказник загальнозоологічний
Нижньодуванське — заповідне урочище
Кармазинівська — пам'ятка природи ботанічна

Надія — пам'ятка природи ботанічна
Мілуватський водолій — парк-пам'ятка садово-паркового
мистецтва

Свердловський район

Провальський дуб — пам'ятка природи ботанічна
Королівські скелі — пам'ятка природи геологічна
Курячий — заказник ботанічний
Ведмежанський — заказник ботанічний

Слов'яносербський район

Слов'яносербська — пам'ятка природи геологічна
Причепіловська — пам'ятка природи геологічна
Біляєвське — заповідне урочище
Кримський — заказник ентомологічний
Червоноярівський — заказник ентомологічний
Кримська дача — заказник гідрологічний

Станично-Луганський район

Комишнянський — заказник ботанічний
Піщаний — заказник ботанічний
Острів — заказник загальнозоологічний
Піщане — заповідне урочище
Великочернигівське джерело — пам'ятка природи
гідрологічна
Донецький — заказник іхтіологічний
Кондрашівський — заказник загальнозоологічний
Шарів кут — заказник ландшафтний
Кібікінська криниця — пам'ятка природи гідрологічна
Киселева балка — заповідне урочище
Деркульський — заказник іхтіологічний
Гришино — пам'ятка природи ботанічна

Старобільський район

- Лозовське джерело — пам'ятка природи гідрологічна
- Новоборовське джерело — пам'ятка природи гідрологічна
- Шпотинське джерело — пам'ятка природи гідрологічна
- Айдарський — заказник іхтіологічний
- Сосновий бір — заповідне урочище
- «Бутківський терасний парк» — пам'ятка природи комплексна
- Широке — заповідне урочище
- Пригодівський — заказник лісовий

Додаток Ж

Всесвітній самміт з екотуризму. Квебек (Канада), 19-22 травня 2002 р. (Квебекська декларація з екотуризму)

У рамках Міжнародного року екотуризму, проголошеного Організацією Об'єднаних Націй на 2002 рік, під егідою Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) і Всесвітньої туристської організації (ВТО), 19-22 травня 2002 р. у Квебеку (Канада) за підтримки Управління туризмом Квебеку (Tourisme Quebec) і Канадської туристської комісії був проведений Всесвітній самміт з екотуризму. У ньому взяли участь більш тисячі делегатів із 132 країн, що представляють державний, приватний і неурядовий сектори. Квебекський самміт явився кульмінаційним заходом, що підводить підсумки проведених у 2001 і 2002 р. 18 підготовчих засідань, у яких взяли участь більше 3000 представників національних і місцевих урядів, включаючи туристські, екологічні й інші адміністрації, приватні екотуристські підприємства і їх асоціації, неурядові організації, навчальні заклади, консультанти, міжурядові організації, а також представники корінних народів і місцевих громад.

У цьому документі узагальнені підсумки підготовчого процесу і результати дискусій на Самміті. Незважаючи на те що він є результатом багатостороннього діалогу всіх учасників екотуристського процесу, його не можна розглядати як остаточний документ. Його основною метою є визначення програми подальших дій і пропозиція комплексу рекомендацій для здійснення екотуристської діяльності в контексті сталого розвитку.

Учасники Самміту заявили, що Всесвітній самміт з сталого розвитку (ВССР), що пройде в серпні/вересні 2002

року в Йоганнесбурзі, стане ключовим заходом для визначення міжнародної політики в цій області на найближчі 10 років, і підкреслили, що усталеність туризму як головної галузі повинна стати пріоритетом па ВССР у зв'язку зі спроможністю туризму сприяти боротьбі з бідністю й охороні екосистем, яким загрожує небезпека. У цьому зв'язку учасники Самміту звертаються до ООН, її органів і урядів-членів із закликом про поширення на ВССР нижченаведеної Декларації й інших результатів Всесвітнього самміту з екотуризму.

Учасники Всесвітнього самміту з екотуризму, усвідомлюючи обмеженість цього консультативного процесу для урахування різноманіття думок всіх учасників туристського процесу, зацікавлених у розвитку екотуризму, особливо, неурядових організацій (НУО) і місцевих і корінних громад.

Визнають, що екотуризм ґрунтується на принципах сталого туризму з урахуванням його впливів на економічне, соціальне і природне середовище. Екотуризм також містить у собі такі специфічні принципи, що відрізняють його від більш широкої концепції сталого туризму:

- Активне сприяння збереженню природної і культурної спадщини;
- Залучення місцевих і корінних громад до планування, розвитку і здійснення екотуристської діяльності, що сприяє підвищенню їх добробуту;
- Роз'яснення туристам значення природної і культурної спадщини відвідуваних турцентрів;
- Спрямованість на індивідуальних мандрівників і організовані туристські групи невеликого розміру.

Визнають, що туризм пов'язаний із значними і складними впливами соціального, економічного й екологічного характеру, що можуть як приносити вигоди,

так і завдавати шкоду навколишньому середовищу і місцевим громадам.

Враховують зростаючий інтерес людей до поїздок на природу, як на суші, так і на морі.

Визнають, що екотуризм грає головну роль у впровадженні практики усталеності в туристському секторі.

Підкреслюють, що екотуризм має сприяти підвищенню усталеності всієї туристської індустрії шляхом забезпечення економічних вигод для місцевих громад, активного сприяння охороні природних ресурсів, культурної інтеграції місцевих громад і підвищення поінформованості мандрівників про необхідність охорони природної і культурної спадщини.

Визнають культурне розмаїття природних територій, особливо, завдяки історичній присутності місцевих і корінних громад, багато з яких зберегли свій спосіб життя і традиції, які протягом багатьох сторіч підтверджують свою усталеність.

Відзначають, що фінансування захисту і управління біологічно різноманітними і культурно насиченими природоохоронними територіями є у усьому світі недостатнім.

Визнають, що сталий туризм може бути одним з основних джерел прибутків для природоохоронних територій.

Визнають далі, що багато таких територій є місцем проживання людей, які займаються сільським господарством та часто живуть у бідності і не мають адекватного медичного обслуговування, а також відчувають нестачу в навчальних закладах, комунікаціях й іншій інфраструктурі, необхідній для їх справжнього розвитку.

Підтверджують, що різноманітні форми туризму, особливо, екотуризм, за умови управління на сталій основі, можуть являти собою цінні економічні можливості для місцевого і корінного населення і його культури, а також для охорони і сталого поводження з природою в розрахунку на майбутні покоління.

Підкреслюють, що в той же час, якщо туризм на природних і сільських територіях планується, розвивається й управляється неправильно, він веде до деградації природних ландшафтів, являє собою загрозу дикій природі і біологічній різноманітності, а також веде до забруднення морських і прибережних зон, погіршенню якості водних ресурсів, зубожінню, змушеним переміщенням корінних і місцевих громад та розмиванню культурних традицій.

Визнають, що при розвитку екотуризму повинні визнаватися і шануватися права корінних і місцевих громад на землеволодіння, включаючи природоохоронні, уразливі і священні місця, а також їх традиційні знання.

Підкреслюють, що з метою досягнення рівномірних соціальних, економічних і екологічних вигод від розвитку екотуризму й інших форм туризму на природних територіях, а також для зведення до мінімуму або запобігання можливих негативних впливів, необхідно розробити діючі механізми планування, що дозволять місцевим і корінним громадам визначати і регулювати на траиспарентній основі використання подібних територій на місцевому рівні, включаючи їх право утримуватися від участі в розвитку туризму.

Відзначають, що мікро- і малі підприємства, що переймаються рішенням цих соціальних і екологічних задач, часто функціонують у такій обстановці, що не забезпечує для цього нового спеціалізованого сегменту достатньої фінансової і маркетингової підтримки, і щоб досягти цієї мети, буде потрібно більш глибоке розуміння

екотуристського ринку за допомогою маркетингових досліджень на рівні туристських напрямків, спеціалізованих інструментів кредитування для туристських підприємств, грантів для зовнішніх витрат, винагород за використання сталих методик і інноваційних технічних рішень, а також за рахунок особливої уваги до підвищення кваліфікації не тільки робітників самих підприємств, але і державних органів, а також тих осіб, що надають підтримку подібним підприємствам,

Визнаючи, що варто давати пріоритет самовизначенню і культурному суверенітету корінних і місцевих громад,

Визнаючи, що корінне населення найкраще інформовано про питання, що мають безпосереднє відношення /іо усталеності їх територій,

Визнаючи, що потужність екотуризму повинна спиратися не тільки на економічні обміни, але і на інструменти, що дозволяють гарантувати права корінних народів і їх екосистем, особливо забезпечуючи місцевий контроль. У свою чергу, екотуризм надає розвинутому світу можливість глибше зрозуміти цінності, властиві цим народам і їх екосистемам, включаючи принципи усталеності,

Визнаючи значення належного інформування відвідувачів про характеристики і специфічні особливості відвідуваних турцентрів, а також роль туропера-торів, журналістів і інших представників у цьому процесі,

Розуміючи необхідність запобігання дискримінації за расовими, статевими або будь-якими іншими ознаками у відношенні учасників екотуристського процесу - як споживачів, так і постачальників,

Визнаючи, що відвідувачі відповідають за усталеність відвідуваного турцентру і за навколишнє

середовище в цілому завдяки їх вибору форм поїздок, моделей поведінки і видів діяльності,

У світлі вищевикладеного, учасники Всесвітнього самміту екотуризму, що відбувся 19-22 травня 2002 у Квебеку, розробили ряд рекомендацій для пропозиції урядам, приватному сектору, неурядовим організаціям, суспільним асоціаціям, навчальним закладам, дослідницьким центрам, агентствам сприяння розвитку, місцевим і корінним громадам, що полягають у тому, щоб:

А. Національні, регіональні і місцеві органи влади:

1. сформулювали національну і місцеву екотуристську політику і стратегії розвитку, що відповідають загальним задачам сталого розвитку, на основі широкого консультативного процесу з прямими або непрямими учасниками екотуристського процесу;

2. у співробітництві з місцевими громадами, приватним сектором, НУО й іншими учасниками екотуристського процесу гарантували охорону природи, місцевої культури і, особливо, місцевих традицій, генетичних ресурсів, права на землеволодіння, власність і водні ресурси;

3. забезпечили залучення в екотуристський процес і активну участь у ньому усіх відповідних відомств на національному, регіональному і місцевому рівнях і необхідну координацію між ними (включаючи в разі потреби створення міжвідомчих робочих груп), сприяючи при цьому участі інших представників туристського процесу в прийнятті рішень у сфері екотуризму. З метою реалізації цілей і задач, поставлених цими різноманітними учасниками туристського процесу, повинні бути створені адекватні бюджетні механізми і відповідна законодавча структура;

4. включили у вищезгадану структуру необхідні механізми регулювання і моніторингу на національному, регіональному і місцевому рівні, у т. ч. об'єктивні показники усталеності, узгоджені всіма учасниками туристського процесу і розроблені на основі аналізу екологічного впливу, із метою запобігання зниження можливого негативного впливу на суспільство або природне середовище. Результати контролю повинні бути загальнодоступні, з огляду на той факт, що дана інформація дозволить туристам віддати перевагу тим туроператорам, що дотримуються екотуристських принципів;

5. розробили механізми для розподілу на міжнародній основі екологічних витрат, пов'язаних із всіма аспектами туристського продукту, включаючи міжнародний транспорт;

6. нарощували потенціал на місцевому і муніципальному рівнях для використання таких інструментів управління, як зонування, активне планування землекористування не тільки на природоохоронних територіях, але й у буферних зонах, а також на інших територіях, де розвивається екотуризм;

7. використовували уточнені і схвалені на міжнародному рівні рекомендації з розробки сертифікаційних схем, еко-брендів і інших добровільних ініціатив, спрямованих на розвиток сталого екотуризму, закликаючи приватних туроператорів приєднатися до даних схем і підвищуючи їхню популярність серед споживачів. Дані сертифікаційні системи повинні відбивати регіональні і субрегіональні критерії, нарощувати потенціал і забезпечувати фінансову підтримку з метою підвищення їх доступності для малих і середніх туристських підприємств. Для того щоб дані схеми діяли, необхідно забезпечити моніторинг і належну законодавчу базу;

8. забезпечили для мікро-, малих і середніх туристських підприємств, які є основою екотуризму, технічну і фінансову підтримку, а також допомогу в галузі розвитку людських ресурсів із метою сприяння з розвитку на сталій основі. Аналогічним чином відповідна інфраструктура повинна бути створена на територіях, що володіють екотуристським потенціалом, для стимулювання створення місцевих підприємств;

9. розробили відповідні напрямки політики, плани менеджменту й ознайомлювальні програми для відвідувачів, а також виділили адекватні фінансові засоби для природоохоронних територій із метою управління зростаючим потоком відвідувачів, охорони сталого використання уразливих екосистем. Такі плани повинні включати чіткі норми, прямі і непрямі маркетингові стратегії, правила і засоби контролю за соціальними й екологічними впливами для всіх екотуристських підприємств, що функціонують на даній території, а також для туристів, що бажають її відвідати;

10. включили мікро-, малі і середні екотуристські компанії, а також екотуристських туроператорів, що функціонують на базі громад і НУО, до загальних стратегій просування і програми, що реалізуються національною туристською адміністрацією як на міжнародному, так і на внутрішньому ринку;

11. зміцнювали регіональні зв'язки і співробітництво для просування і маркетингу екотуристських продуктів на міжнародному і національному рівнях;

12. забезпечили стимули для туроператорів (наприклад, переваги в області маркетингу і просування), для того щоб вони прийняли екотуристские принципи і здійснювали свою діяльність на основі дотримання екологічних, соціальних і культурних аспектів;

13. забезпечили розробку і прийняття базових стандартів екології й охорони здоров'я, що повинні дотримуватися при розвитку екотуризму, у т. ч. у відсталих сільських районах, (сюди повинні відноситися такі аспекти, як вибір об'єктів, планування, дизайн, очищення відходів і стічних вод, охорона водних басейнів і т. д.), а також забезпечили, щоб уряди реалізовували екотуристські стратегії тільки за умови достатніх інвестицій в інфраструктуру і посилення місцевого/муніципального потенціалу з регулювання і моніторингу вищевказаних аспектів;

14. фінансували або підтримували організації, що здійснюють дослідницькі програми з екологічного і сталого туризму. Необхідно провести базові дослідження, присвячені рослинному і тваринному світу, приділяючи особливу увагу видам, що знаходиться під загрозою зникнення, як частину програми аналізу екологічної експертизи (ОЗЗ) для запропонованого екотуристського розвитку;

15. підтримали подальшу реалізацію на практиці міжнародних принципів, рекомендацій і етичних кодексів для сталого туризму (який, зокрема, запропонували ЮНЕП, ВТО, Конвенції з біологічного та ландшафтного різноманіття, Комісія ООН з сталого розвитку і Міжнародна організація праці) із метою посилення міжнародної і національної законодавчої бази, політики і генеральних планів, призначених для впровадження концепції сталого розвитку в сферу туризму;

16. розглянули як один із можливих варіантів перерозподілу володіння і управління державним землями, що знаходяться у використанні видобувних або інтенсивних промислових секторів, на користь туризму за умови їх належної охорони, у тих випадках, коли такі

заходи можуть принести реальні соціальні, економічні й екологічні вигоди відповідній громаді;

17. сприяли розробці навчальних програм для дітей і молоді з метою підвищення їх інформованості про охорону природи та її стале використання, місцеві і корінні культури і їх зв'язок з екотуризмом;

18. сприяли співробітництву приймаючих та направляючих туроператорів, а також інших представників туристичної індустрії і НУО на місцях у просвіті туристів і управлінні їх поведінкою у турцептрах, особливо, у країнах, що розвиваються;

19. включали принципи сталого транспорту в планування і розробку транспортних систем і сприяли тому, щоб туристи використовували екологічно прийнятні види транспорту.

В. Представники приватного сектора:

20. визначали, розвивали і здійснювали свою діяльність, пом'якшуючи негативні впливи, сприяючи зберіганню вразливих екосистем і всього навколишнього середовища в цілому і забезпечуючи прямі вигоди для місцевих громад;

21. брали до уваги, ідо для забезпечення успішної діяльності екотуристських підприємств вони повинні приносити вигоди всім учасникам туристського процесу, включаючи їх власників, інвесторів, менеджерів і співробітників, а також усім співтовариствам і організаціям охорони природних територій, на яких вони розташовані;

22. сприяли включенню принципів усталеності в планування, розробку і функціонування екотуристських об'єктів, у т. ч. планування забудови екологічно цінних об'єктів у гармонії з місцевими особливостями і «відчуттям місця», а також в охорону водних, енергетичних і

сировинних ресурсів і їх доступності для всіх категорій населення без будь-яких дискримінацій;

23. прийняли надійні сертифікаційні або інші системи добровільного регулювання, такі, як ско-бренди, для того щоб продемонструвати потенційним клієнтам свою прихильність принципам усталеності та якість запропонованих продуктів і послуг;

24. співробітничали з урядовими і неурядовими організаціям, відповідальними за управління природоохоронними територіями і збереження біологічного різноманіття, забезпечуючи відповідність екотуристської діяльності планам управління й інших правил, що діють на дій території, а також зводячи до мінімуму негативні впливи на неї, забезпечуючи при цьому позитивні туристські враження і фінансову підтримку для зберігання її природних ресурсів;

25. розширювали використання місцевих матеріалів і продуктів, а також місцевих технічних і людських ресурсів у своїй діяльності з метою зберігання автентичності екотуристського продукту і підвищення фінансових і інших вигод для даного туристського центру. З цією метою приватні туроператори повинні фінансувати навчання місцевої робочої сили;

26. забезпечували, щоб усі ланки виробничого ланцюга, що задіяні в екотуристській діяльності, функціонували на основі принципу усталеності і забезпечували належний рівень усталеності кінцевих продуктів і послуг, призначених для споживачів;

27. активно співробітничали з керівництвом корінних громад із метою забезпечення дбайливого і поважного ставлення до місцевих культур і громад, а також із метою інформування персоналу і клієнтів туристських підприємств про місцеві визначні пам'ятки, традиції й історію;

28. пропагували серед своїх клієнтів і туристів етичне й екологічно свідоме відношення до відвідуваних екотуристських центрів, забезпечуючи екологічну освіту і заохочуючи добровільні внески для підтримки місцевих громад або інші ініціативи з їх охорони;

29. різноманітили свою пропозицію, розробляючи широкий спектр видів туристської діяльності в тур-центрі, а також розширяючи коло запропонованих турцентрів із метою поширення потенційних вигод від екотуризму і запобігання перевантаження певних туристських центрів, яка ставить під загрозу їх довгострокову усталеність. У цьому зв'язку приватним туро-ператорам варто дотримуватись стандартів систем управління потоками в екотуристських центрах, а також сприяти впровадженню таких систем;

30. створювали і розвивали механізми фінансування ділових асоціацій і кооперативів, що можуть надати допомогу у таких питаннях, як фахова підготовка, маркетинг, розробка продуктів, дослідження і фінансування екотуристської діяльності;

31. забезпечили за допомогою відповідних інструментів і стратегічних альянсів рівномірний розподіл фінансових вигод між міжнародними направляючими і приймаючими туроператорами, місцевими постачальниками послуг і місцевими громадами;

32. У світлі вищезгаданих положень формували і реалізовували корпоративну політику на основі усталеності з метою її застосування на кожному етапі екотуристської діяльності.

С. Неурядові організації, суспільні асоціації, навчальні заклади і дослідницькі центри:

33. забезпечували технічну, фінансову, освітню й іншу підтримку і сприяли нарощуванню потенціалу для екотуристських центрів, місцевих організацій і асоціацій,

малих підприємств і відповідних органів влади з метою забезпечення сталої туристської політики, рекомендацій в області розвитку і управління, а також контрольних механізмів;

34. контролювали і досліджували реальний вплив еко-туристської діяльності на екосистеми, біологічне різноманіття, місцеві корінні культури і соціально-економічне середовище екотуристських центрів;

35. співробітничали з державними і приватними організаціям для того, щоб отримані в результаті досліджень дані й інформація направлялися на забезпечення процесу прийняття рішень з розвитку і управління екотуризмом;

36. співробітничали з дослідницькими центрами для розробки найбільш адекватних і практичних рішень з розвитку екотуризму.

D. Міжурядові організації, міжнародні фінансові заклади й агентства сприяння розвитку:

37. розробляли і сприяли здійсненню національної і місцевої політики, а також застосуванню принципів планування і систем оцінки в області екотуризму і його зв'язку з такими напрямками сталого розвитку, як охорона природного різноманіття, соціально-економічний розвиток, повага прав людини, боротьба з бідністю, охорона природи і т. д., і поширенню цього досвіду у всіх країнах. Особлива увага повинна приділятися найменш розвиненим і країнам, що розвиваються, малим острівним державам і країнам із великими гірськими територіями, особливо, у світлі того, що 2002 рік був оголошений ООН Міжнародним роком гір;

38. нарощували потенціал регіональних, національних і місцевих організацій з розробки і застосування екотуристської політики і планів, заснованих на міжнародних рекомендаціях;

39. розробляли міжнародні стандарти і механізми фінансування екотуристських сертифікаційних систем, що враховують потреби малих і середніх підприємств і сприяють їх доступу до подібних процедур;

40. включили процес багатостороннього діалогу всіх учасників туристського процесу в розробку політики, рекомендацій і проектів на глобальному, регіональному і національному рівнях з метою обміну досвідом між країнами і секторами, залученими до еко-туристської діяльності;

41. нарощували зусилля із виявлення чинників, що визначають успіх або невдачу екотуристських підприємств у усьому світі, для передачі знань і прикладів найкращої практики іншим країнам за допомогою публікацій, місій на місцях, навчальних семінарів і проектів технічної підтримки; ЮНЕП, ВТО й інші міжнародні організації повинні продовжувати і розширювати свій міжнародний діалог після Самміту з проблематики сталого туризму і екотуризму, наприклад, шляхом регулярного аналізу розвитку екотуризму на міжнародних і регіональних форумах.

42. адаптували, у разі потреби, свої фінансові можливості й умови кредитування до потреб микро-, малих і середніх екотуристських підприємств, що складають основу даної індустрії, із метою забезпечення їх довгострокової економічної усталеності;

43. нарощували потенціал внутрішніх людських ресурсів для сприяння розвитку сталого туризму і екотуризму, що сам по собі є підсектором розвитку, і забезпечення правильного функціонування такого стану, при якому наявний досвід, дослідницька діяльність і документація сприяють використанню екотуризму у якості інструмента сталого розвитку.

44. розробляли механізми фінансування для навчання і нарощування потенціалу з урахуванням необхідного часу і ресурсів для того, щоб допомогти місцевим співтовариствам і корінним народам успішно брати участь у процесі розвитку екотуризму.

Е. Місцеві і корінні громади:

У додаток до всіх звернень, адресованим до корінних громад у попередніх пунктах даної Декларації, учасники виробили такі рекомендації, що безпосередньо стосуються місцевих громад і полягають у тому, щоб вони:

45. Як частина загального погляду громади на розвиток, що може включати екотуризм, розробляли і застосовували стратегію для збільшення колективних вигод для громади за допомогою розвитку екотуризму, включаючи розвиток людських, фізичних, фінансових і соціальних ресурсів, і покращували доступ до технічної інформації;

46. зміцнювали, підтримували і заохочували спроможність громад до збереження і використання традиційних навичок, особливо, таких, як місцеві мистецтва та ремесла, сільськогосподарська продукція, місцеве будівництво й облаштування територій із використанням місцевих природних ресурсів на сталій основі.

Ф. Всесвітній самміт із сталого розвитку (ВССР):

47. визнав необхідність застосування принципів сталого розвитку до туризму, а також показову роль екотуризму в досягненні економічних, соціальних і екологічних вигод;

48. включив значення туризму, включаючи екотуризм, в очікувані результати «тип 1» і «тип 2» ВССР.

Квебек (Канада), 22 травня 2002 р.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про охорону навколишнього природного середовища

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 41,
т.546)

(Вводиться в дію Постановою ВР N 1268-ХІІ ([1268-12](#))
від 26.06.91, ВВР, 1991, N 41,ст.547)

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України.

З цією метою Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону,раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

Цей Закон визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Завдання законодавства про охорону навколишнього природного середовища

Завданням законодавства про охорону навколишнього природного середовища є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

Стаття 2. Законодавство України про охорону навколишнього природного середовища

Відносини у галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні регулюються цим Законом, а також розробленими відповідно до нього земельним, водним, лісовим законодавством, законодавством про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та іншим спеціальним законодавством.

Стаття 3. Основні принципи охорони навколишнього природного середовища

Основними принципами охорони навколишнього природного середовища є:

а) пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності;

б) гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей;

в) запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;

г) екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій;

д) збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів;

е) науково обгрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих і технічних наук та прогнозування стану навколишнього природного середовища;

є) обов'язковість надання висновків державної екологічної експертизи; (Пункт "є" статті 3 в редакції Закону N 3038-VI ([3038-17](#)) від 17.02.2011)

ж) гласність і демократизм при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища, формування у населення екологічного світогляду;

з) науково обгрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище;

и) безоплатність загального та платність спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності;

і) компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища; (Пункт "і" статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2756-VI ([2756-17](#)) від 02.12.2010)

ї) вирішення питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів з урахуванням ступеня антропогенної змінності територій, сукупної дії факторів, що негативно впливають на екологічну обстановку;

й) поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища;

к) вирішення проблем охорони навколишнього природного середовища на основі широкого міждержавного співробітництва;

л) встановлення екологічного податку, збору за спеціальне використання води, збору за спеціальне використання лісових ресурсів, плати за користування надрами відповідно до Податкового кодексу України ([2755-17](#)). (Статтю 3 доповнено пунктом "л" згідно із Законом N 2756-VI ([2756-17](#)) від 02.12.2010)
{ *Стаття 3 із змінами, внесеними згідно із Законом N [186/98-ВР](#) від 05.03.98*}

Стаття 4. Право власності на природні ресурси

Природні ресурси України є власністю народу України, який має право на володіння, використання та розпорядження природними багатствами республіки.

У державній власності перебувають всі землі

України, за винятком земель, переданих у колективну і приватну власність.

(Статтю 4 доповнено частиною другою згідно із Законом N [3180-12](#) від 21.05.93)

Повновладдя народу України в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів реалізується на основі Конституції України ([254к/96-ВР](#)) як безпосередньо, шляхом проведення референдумів, так і через республіканські органи державної влади відповідно до законодавства України.

Від імені народу України право розпорядження природними ресурсами здійснює Верховна Рада України.

Стаття 5. Об'єкти правової охорони навколишнього природного середовища

Державній охороні і регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в народному господарстві в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси.

Особливій державній охороні підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України.

Державній охороні від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки підлягають також здоров'я і життя людей.

Стаття 6. Державні цільові та інші екологічні програми
(Назва статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3421-IV ([3421-15](#)) від 09.02.2006)

З метою проведення ефективної і цілеспрямованої діяльності України по організації і координації заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання і відтворення природних ресурсів на перспективу розробляються і приймаються державні цільові, міждержавні, регіональні, місцеві та інші територіальні програми. (Частина перша статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3421-IV ([3421-15](#)) від 09.02.2006).

Порядок розробки державних цільових екологічних програм визначається Кабінетом Міністрів України. (Частина друга статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3421-IV ([3421-15](#)) від 09.02.2006)

Центральні та місцеві органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування під час розробки екологічних програм залучають громадськість до їх підготовки шляхом оприлюднення проектів екологічних програм для їх вивчення громадянами, підготовки громадськістю зауважень та пропозицій щодо запропонованих проектів, проведення публічних слухань стосовно екологічних програм. (Статтю 6 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 254-IV ([254-15](#)) від 28.11.2002; із змінами, внесеними згідно із Законом N 3421-IV ([3421-15](#)) від 09.02.2006)

Стаття 7. Освіта і виховання в галузі охорони навколишнього природного середовища

Підвищення екологічної культури суспільства і професійна підготовка спеціалістів забезпечуються загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням в галузі охорони навколишнього природного середовища, в тому числі в дошкільних дитячих закладах, в системі загальної середньої, професійної та вищої освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

Екологічні знання є обов'язковою кваліфікаційною вимогою для всіх посадових осіб, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів та призводить до впливу на стан навколишнього природного середовища.

Спеціально визначені вищі та професійні навчальні заклади здійснюють підготовку спеціалістів у галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів з урахуванням суспільних потреб.

Стаття 8. Наукові дослідження

В Україні проводяться систематичні комплексні наукові дослідження навколишнього природного середовища та природних ресурсів з метою розробки наукових основ їх охорони та раціонального використання, забезпечення екологічної безпеки.

Координацію та узагальнення результатів цих досліджень здійснюють Академія наук України та спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів.

Розділ II

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН

Стаття 9. Екологічні права громадян України

Кожний громадянин України має право на:

а) безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище;

б) участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань;

(Пункт "б" частини першої статті 9 в редакції Закону N 254-IV ([254-15](#)) від 28.11.2002)

в) участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів;

г) здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів;

д) об'єднання в громадські природоохоронні формування;

е) вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом; (Пункт "е"

частини першої статті 9 в редакції Закону N 254-IV ([254-15](#)) від 28.11.2002)

є)участь у публічних слуханнях або відкритих засіданнях з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище на стадіях розміщення, проектування, будівництва і реконструкції об'єктів та у проведенні громадської екологічної експертизи; (Пункт "є" частини першої статті 9 в редакції Закону N 254-IV ([254-15](#)) від 28.11.2002)

ж)одержання екологічної освіти;

з)подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище;

и)оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом. (Частину першу статті 9 доповнено пунктом "и" згідно із Законом N 254-IV ([254-15](#)) від 28.11.2002)

Законодавством України можуть бути визначені й інші екологічні права громадян республіки.

Стаття 10. Гарантії екологічних прав громадян

Екологічні права громадян забезпечуються:

а)проведенням широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища;

б)обов'язком міністерств, відомств, підприємств, установ, організацій здійснювати технічні та інші заходи

для запобігання шкідливому впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, виконувати екологічні вимоги при плануванні, розміщенні продуктивних сил, будівництві та експлуатації народногосподарських об'єктів;

в)участю громадських об'єднань та громадян у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища;

г)здійсненням державного та громадського контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

д)компенсацією в установленому порядку шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

е)невідворотністю відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

є)створенням та функціонуванням мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації. (Частина першу статті 10 доповнено пунктом "є" згідно із Законом N 254-IV ([254-15](#)) від 28.11.2002)

Діяльність, що перешкоджає здійсненню права громадян на безпечне навколишнє природне середовище та інших їх екологічних прав, підлягає припиненню в порядку, встановленому цим Законом та іншим законодавством України.

Стаття 11. Захист прав громадян України у галузі охорони навколишнього природного середовища

Україна гарантує своїм громадянам реалізацію екологічних прав, наданих їм законодавством.

Ради, спеціально уповноважені державні органи управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів зобов'язані подавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, залучати громадян до участі у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів.

Порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України.

Стаття 12. Обов'язки громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища

Громадяни України зобов'язані:

а) берегти природу, охороняти, раціонально використовувати її багатства відповідно до вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

б) здійснювати діяльність з додержанням вимог екологічної безпеки, інших екологічних нормативів та лімітів використання природних ресурсів;

в) не порушувати екологічні права і законні інтереси інших суб'єктів; (Пункт "г" частини першої статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2756-VI ([2756-17](#)) від 02.12.2010)

д) компенсувати шкоду, заподіяну забрудненням та іншим негативним впливом на навколишнє природне

середовище.

Громадяни України зобов'язані виконувати й інші обов'язки у галузі охорони навколишнього природного середовища відповідно до законодавства України.

Розділ III

ПОВНОВАЖЕННЯ РАД У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Стаття 13. Компетенція Верховної Ради України у галузі охорони навколишнього природного середовища

До виключної компетенції Верховної Ради України у галузі регулювання відносин щодо охорони навколишнього природного середовища відповідно до Конституції України ([254к/96-ВР](#)) належать:

а) визначення основних напрямів державної політики у галузі охорони навколишнього природного середовища;

б) затвердження загальнодержавних екологічних програм; (Пункт "б" частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3421-IV ([3421-15](#)) від 09.02.2006)

в) визначення правових основ регулювання відносин у галузі охорони навколишнього природного середовища, в тому числі щодо прийняття рішень про обмеження, зупинення (тимчасово), або припинення діяльності підприємств і об'єктів, в разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

г) визначення повноважень Рад, порядку організації та діяльності органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;

д) встановлення правового режиму зон надзвичайної екологічної ситуації, статусу потерпілих громадян та оголошення таких зон на території республіки.

Верховна Рада України відповідно до Конституції України може приймати до свого розгляду й інші питання охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Стаття 14. Компетенція Верховної Ради Автономної Республіки Крим

Верховна Рада Автономної Республіки Крим в галузі регулювання відносин щодо охорони навколишнього природного середовища:

а) визначає порядок організації та діяльності органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів;

б) визначає повноваження Рад у галузі охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів;

в) забезпечує реалізацію екологічної політики України, екологічних прав громадян;

г) затверджує екологічні програми;

д) організує вивчення навколишнього природного середовища;

е) створює і визначає статус резервних, в тому числі й валютних, фондів для фінансування програм та інших заходів щодо охорони навколишнього природного

середовища; (Пункт "е" статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом N [186/98-ВР](#) від 05.03.98)

є)приймає рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні, встановлює додаткові їх категорії;

ж)припиняє господарську діяльність підприємств, установ і організацій, що знаходяться у підпорядкуванні Автономної Республіки Крим, а також обмежує або зупиняє (тимчасово) діяльність підприємств, установ і організацій, не підпорядкованих органам влади Автономної Республіки Крим, в разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

з)встановлює в разі потреби нормативи екологічної безпеки, більш суворі, ніж ті, що діють в цілому на території України.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим здійснює й інші повноваження, не віднесені законодавством України до компетенції республіканських органів державної влади України.

Стаття 15. Повноваження місцевих Рад у галузі охорони навколишнього природного середовища

Місцеві Ради несуть відповідальність за стан навколишнього природного середовища на своїй території і в межах своєї компетенції:

а)забезпечують реалізацію екологічної політики України, екологічних прав громадян;

б)дають згоду на розміщення на своїй території підприємств, установ і організацій у порядку, визначеному

законом; (Пункт "б" частини першої статті 15 в редакції Закону N 2637-IV ([2637-15](#)) від 02.06.2005 }

в) затверджують з урахуванням екологічних вимог проекти планів і забудови населених пунктів, їх генеральні плани та схеми промислових вузлів;

г) видають (переоформлюють, видають дублікати, анулюють) дозволи на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення у випадках, передбачених законом; (Пункт "г" частини першої статті 15 в редакції Закону N 4713-VI ([4713-17](#)) від 17.05.2012)

д) затверджують місцеві екологічні програми;

е) організують вивчення навколишнього природного середовища;

є) створюють і визначають статус резервних, в тому числі й валютних, фондів для фінансування програм та інших заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; (Пункт "є" статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N [186/98-ВР](#) від 05.03.98)

ж) організують в разі необхідності проведення екологічної експертизи;

з) забезпечують інформування населення про стан навколишнього природного середовища, функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем; (Пункт "з" частини першої статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 254-IV ([254-15](#)) від 28.11.2002)

и) організують роботу по ліквідації екологічних наслідків аварій, залучають до цих робіт підприємства, установи та організації, незалежно від їх підпорядкування та форм власності, і громадян;

і) приймають рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні;

ї)здійснюють контроль за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

й)припиняють господарську діяльність підприємств, установ та організацій місцевого підпорядкування, а також обмежують чи зупиняють (тимчасово) діяльність не підпорядкованих Раді підприємств, установ та організацій в разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

к)координують діяльність відповідних спеціально уповноважених державних органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів на території місцевої Ради.

Місцеві Ради можуть здійснювати й інші повноваження відповідно до законодавства України.

Розділ IV

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Стаття 16. Управління в галузі охорони навколишнього природного середовища

Управління охороною навколишнього природного середовища полягає у здійсненні в цій галузі функцій спостереження, дослідження, екологічної експертизи, контролю, прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчо-розпорядчої діяльності.

Державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим і уповноважені нею органи, Ради та їх виконавчі і розпорядчі органи, а також спеціально уповноважені на те державні органи по охороні навколишнього природного середовища і використанню природних ресурсів та інші державні органи відповідно до законодавства України.

(Частина друга статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3530-VI ([3530-17](#)) від 16.06.201)

Спеціально уповноваженими державними органами управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів у республіці є спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, його органи на місцях та інші державні органи, до компетенції яких законодавством України та Автономної Республіки Крим віднесено здійснення зазначених функцій.

Громадське управління в галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюється громадськими об'єднаннями і організаціями, якщо така діяльність передбачена їх статутами, зареєстрованими відповідно до законодавства України.

Метою управління в галузі охорони навколишнього природного середовища є реалізація законодавства, контроль за додержанням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Стаття 17. Компетенція Кабінету Міністрів України у галузі охорони навколишнього природного середовища

Кабінет Міністрів України у галузі охорони навколишнього природного середовища:

а)здійснює реалізацію визначеної Верховною Радою України екологічної політики;

б)забезпечує розробку державних цільових, міждержавних і регіональних екологічних програм;

(Пункт "б" частини першої статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3421-IV ([3421-15](#)) від 09.02.2006)

в)координує діяльність міністерств, відомств, інших установ та організацій України у питаннях охорони навколишнього природного середовища;

г)встановлює порядок утворення і використання Державного фонду охорони навколишнього природного середовища у складі Державного бюджету України та затверджує перелік природоохоронних заходів ([1147-96-п](#)) (Пункт "г" статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законами N [81/96-ВР](#) від 06.03.96, N [186/98-ВР](#) від 05.03.98)

д)встановлює порядок розробки та затвердження екологічних нормативів, лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, розміщення відходів; (Пункт "д" частини першої статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2556-III ([2556-14](#)) від 21.06.2001) (*Пункт "е" частини першої статті 17 виключено на підставі Закону N 2756-VI ([2756-17](#)) від 02.12.2010*)

є)приймає рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення; (Пункт "е" статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N [81/96-ВР](#) від 06.03.96)

ж) організує екологічне виховання та екологічну освіту громадян;

з) приймає рішення про зупинення (тимчасово) діяльності підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності та підпорядкування, в разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища; (Пункт "з" частини першої статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 997-V ([997-16](#)) від 27.04.2007)

и) керує зовнішніми зв'язками України в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Кабінет Міністрів України може здійснювати й інші повноваження відповідно до законодавства України. (Стаття 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N [186/98-ВР](#) від 05.03.98)

Стаття 18. Компетенція Уряду Автономної Республіки Крим у галузі охорони навколишнього природного середовища Уряд Автономної Республіки Крим у галузі охорони навколишнього природного середовища на своїй території:

а) здійснює реалізацію законодавства України та Автономної Республіки Крим в галузі охорони навколишнього природного середовища;

б) організує розробку екологічних програм;

в) координує діяльність міністерств, відомств, а також підприємств, установ та організацій в Автономній Республіці Крим у питаннях охорони навколишнього природного середовища, незалежно від форм власності та підпорядкування;

г) встановлює порядок утворення і використання республіканського фонду охорони навколишнього природного середовища у складі республіканського бюджету Автономної Республіки Крим; (Пункт "г" статті

18 із змінами, внесеними згідно із Законом N [186/98-ВР](#) від 05.03.98)

д)погоджує розміщення підприємств, установ і організацій;

е)організує управління і контроль в галузі охорони навколишнього природного середовища, координує діяльність із здійснення державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища, вод та відтворення водних ресурсів, охорони, використання та відтворення лісів, мисливських тварин, рослинного та тваринного світу, у сфері лісових відносин, здійснює контроль за додержанням норм, правил та інших нормативно-правових актів з питань ведення лісового господарства, законодавства про охорону, використання та відтворення тваринного світу; (Пункт "е" частини першої статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3530-VI ([3530-17](#)) від 16.06.2011)

(Пункт "е" частини першої статті 18 виключено на підставі Закону N 2756-VI ([2756-17](#)) від 02.12.2010)

ж)затверджує за поданням органів спеціально

Уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів для підприємств, установ і організацій ліміти використання природних ресурсів, за винятком природних ресурсів загальнодержавного значення, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, за винятком скидів, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення, навколишнього природного середовища за межами території Автономної Республіки Крим, та ліміти на утворення і розміщення відходів; (Пункт "ж" статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законами N [81/96-ВР](#) від 06.03.96, N 1288-XIV ([1288-14](#)) від 14.12.99, N 2556-III ([2556-14](#)) від 21.06.2001)

з) організує проведення державної екологічної експертизи об'єктів, що створюються або функціонують на території Автономної Республіки Крим;

и) погоджує поточні і перспективні плани роботи підприємств, установ та організацій з питань охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів;

і) організує ліквідацію екологічних наслідків аварій, залучає до її проведення підприємства, установи, організації, незалежно від підпорядкування та форм власності, і громадян;

ї) забезпечує систематичне та оперативне інформування населення, підприємств, установ та організацій про стан навколишнього природного середовища;

й) організує екологічну освіту та екологічне виховання громадян.

Уряд Автономної Республіки Крим може здійснювати й інші повноваження, що не входять до компетенції республіканських органів державного управління України. *(Стаття 18 із змінами, внесеними згідно із Законом [N 186/98-ВР](#) від 05.03.98)*

Стаття 19. Компетенція виконавчих і розпорядчих органів місцевих Рад у галузі охорони навколишнього природного середовища

Виконавчі та розпорядчі органи місцевих Рад у галузі охорони навколишнього природного середовища в межах своєї компетенції:

а) здійснюють реалізацію рішень відповідних Рад;

б) координують діяльність місцевих органів управління, підприємств, установ та організацій, розташованих на

території місцевої Ради, незалежно від форм власності та підпорядкування;

в) організують розробку місцевих екологічних програм; (Пункт "г" частини першої статті 19 виключено на підставі Закону N 2756-VI ([2756-17](#)) від 02.12.2010)

д) затверджують за поданням органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів для підприємств, установ та організацій ліміти використання природних ресурсів, за винятком ресурсів загальнодержавного значення, ліміти скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, за винятком скидів, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення або навколишнього природного середовища за межами території цієї Ради, та ліміти на утворення і розміщення відходів; (Пункт "д" статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законами N [81/96-ВР](#) від 06.03.96, N 1288-XIV ([1288-14](#)) від 14.12.99, N 2556-III ([2556-14](#)) від 21.06.2001)

е) організують збір, переробку, утилізацію і захоронення відходів на своїй території; (Пункт "е" статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1288-XIV ([1288-14](#)) від 14.12.99)

є) формують і використовують місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища у складі місцевих бюджетів; (Пункт "є" статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N [186/98-ВР](#) від 05.03.98)

ж) погоджують поточні та перспективні плани роботи підприємств, установ та організацій з питань охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів;

з) забезпечують систематичне та оперативне інформування населення, підприємств, установ,

організацій та громадян про стан навколишнього природного середовища, захворюваності населення;

и) організують екологічну освіту та екологічне виховання громадян;

і) приймають рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

Виконавчі і розпорядчі органи Рад можуть здійснювати й інші повноваження відповідно до законодавства України. (Стаття 19 із змінами, внесеними згідно із Законом N [186/98-ВР](#) від 05.03.9)

Стаття 20. Компетенція спеціально уповноважених органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів

До компетенції спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів і його органів на місцях належать:

а) здійснення комплексного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища в республіці, проведення єдиної науково-технічної політики з питань охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів, координація діяльності міністерств, відомств, підприємств, установ та організацій в цій галузі;

б) державний контроль за використанням і охороною земель, надр, поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря, лісів та іншої рослинності, тваринного світу, морського середовища та природних ресурсів територіальних вод, континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони республіки, дотриманням заходів біологічної і генетичної безпеки щодо біологічних об'єктів навколишнього природного

середовища при створенні, дослідженні та практичному використанні генетично модифікованих організмів у відкритій системі, а також за додержанням норм екологічної безпеки; (Пункт "б" частини першої статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1158-VI ([1158-17](#)) від 19.03.2009)

в)організація моніторингу навколишнього природного середовища, створення і забезпечення роботи мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації, положення про яку затверджується Кабінетом Міністрів України; (Пункт "в" частини першої статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 254-IV ([254-15](#)) від 28.11.2002)

г)затвердження нормативів, правил, участь у розробці стандартів щодо регулювання використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища від забруднення та інших шкідливих впливів;

д)здійснення державної екологічної експертизи;

е)одержання безоплатно від міністерств, відомств, підприємств, установ та організацій інформації, необхідної для виконання покладених на нього завдань;

є)видача дозволів на захоронення (складування) відходів, викиди шкідливих речовин у навколишнє природне середовище, на спеціальне використання природних ресурсів відповідно до законодавства України; (Пункт "є" статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1288-XIV ([1288-14](#)) від 14.12.99)

ж)обмеження чи зупинення (тимчасово) діяльності підприємств і об'єктів, незалежно від їх підпорядкування та форм власності, якщо їх експлуатація здійснюється з порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, вимог дозволів на використання природних ресурсів, з перевищенням

нормативів гранично допустимих викидів впливу фізичних та біологічних факторів і лімітів скидів забруднюючих речовин; (Пункт "ж" частини першої статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2556-III ([2556-14](#)) від 21.06.2001, N 198-IV ([198-15](#)) від 24.10.2002)

з) подання позовів про відшкодування збитків і втрат, заподіяних в результаті порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

и) складання протоколів та розгляд справ про адміністративні правопорушення в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів;

і) керівництво заповідною справою, ведення Червоної книги України;

ї) координація роботи інших спеціально уповноважених органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів;

й) здійснення міжнародного співробітництва з питань охорони навколишнього природного середовища, вивчення, узагальнення і поширення міжнародного досвіду в цій галузі, організація виконання зобов'язань України відповідно до міжнародних угод з питань охорони навколишнього природного середовища;

к) встановлення порядку надання інформації про стан навколишнього природного середовища; (Частину першу статті 20 доповнено пунктом "к" згідно із Законом N 254-IV ([254-15](#)) від 28.11.2002)

л) встановлення порядку організації та проведення публічних слухань або відкритих засідань з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище; (Частину першу статті 20 доповнено пунктом "л" згідно із Законом N 254-IV ([254-15](#)) від 28.11.2002)

м)здійснення процедури попередньої обґрунтованої згоди відповідно до вимог Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття ([995 935](#)) щодо можливості транскордонного переміщення генетично модифікованих організмів, призначених для умисного введення в навколишнє природне середовище; (Частина першу статті 20 доповнено пунктом "м" згідно із Законом N 1158-VI ([1158-17](#)) від 19.03.2009)

н)здійснення екологічного та радіологічного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України. У пунктах пропуску через державний кордон України екологічний контроль окремих товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту), здійснюється митними органами у формі попереднього документального контролю. Перелік цих товарів та порядок здійснення попереднього документального контролю ([1031-2011-п](#)) затверджуються Кабінетом Міністрів України. (Частина першу статті 20 доповнено пунктом "н" згідно із Законом N 2973-VI ([2973-17](#)) від 03.02.2011)

ГОСТ 28681.1 – 95
МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЙ СТАНДАРТ

ТУРИСТСКО-ЭКСКУРСИОННОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ

Проектирование туристских услуг

**МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫЙ СОВЕТ ПО
СТАНДАРТИЗАЦИИ, МЕТРОЛОГИИ И
СЕРТИФИКАЦИИ**

ПРЕДИСЛОВИЕ

1 РАЗРАБОТАН Техническим комитетом по стандартизации ТК № 199 «Туристско-экскурсионное обслуживание»

ВНЕСЕН Управлением стандартизации и сертификации в сфере услуг Госстандарта России

2 ПРИНЯТ Межгосударственным советом по стандартизации, метрологии и сертификации (протокол № 7—95 от 25 апреля 1995 г.)

За принятие проголосовали:

Наименование государства	Наименование национального органа по стандартизации
Азербайджанская Республика	Азгрсстандарт
Республика Армения	Армисстандарт

Республика Беларусь	Белстандарт
Республика Казахстан	Госстандарт Республики Казахстан
Кыргызская Республика	Кыргызстандарт
Республика Молдова	Молдовастандарт
Российская Федерация	Госстандарт России
Республика Таджикистан	Таджикгосстандарт
Туркменистан	Главгосинспекция
Украина	Госстандарт Украины

3 ВВЕДЕН В ДЕЙСТВИЕ в качестве государственного стандарта Украины приказом Госстандарта Украины от 4 марта 1996 г. № 99 с 01.01.97 г.

4 ВВЕДЕН ВПЕРВЫЕ

ТУРИСТСКО-ЭКСКУРСИОННОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ

Проектирование туристских услуг

TOURIST — EXCURSION SERVICE Projection of tourists service

Дата введения 1997-01-01

Дата введения в Украине 1997-01-01

1 ОБЛАСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ

Настоящий стандарт устанавливает порядок разработки документации при проектировании туристских услуги предназначен для предприятий, организаций различных организационно-правовых форм и граждан — предпринимателей, оказывающих туристские услуги.

2 НОРМАТИВНЫЕ ССЫЛКИ

ГОСТ 12.1.36-81 ССБТ. Шум. Допустимые уровни в жилых и общественных зданиях

ГОСТ 17.4.2.01-81 Охрана природы. Почвы. Номенклатура показателей санитарного состояния

ГОСТ 28681.0-90 Стандартизация в сфере туристско-экскурсионного обслуживания. Основные положения

СНиП 2.08.02-89 Общественные здания и сооружения

3 ОПРЕДЕЛЕНИЯ

В настоящем стандарте использованы следующие термины: 3.1 **Туристская услуга** – результат деятельности туристского предприятия по удовлетворению соответствующих потребностей туристов (по ГОСТ 28681.0).

3.2 **Исполнитель туристской услуги** – предприятие, организация, учреждение или гражданин-предприниматель, оказывающие туристскую услугу.

3.3 **Потребитель услуги** – получатель услуги (турист, экскурсант, предприятие).

3.4 **Заказчик** – предприятие или гражданин-предприниматель, обеспечивающий финансирование проекта туристской услуги.

3.5 **Разработчик** – предприятие или гражданин-предприниматель, осуществляющий разработку проекта туристской услуги.

3.6 **Описание туристской услуги** – информация об основных характеристиках туристской услуги и условиях обслуживания.

3.7 **Тур** – набор туристских услуг с конкретными сроками начала и окончания исполнения, реализуемый оптовому или розничному потребителю. В проектировании

туристского путешествия тур имеет значение проектировочного модуля.

3.8 Программа обслуживания туристов – перечень услуг, достопримечательных объектов и досуговых событий, предоставляемых туристам в определенных последовательности, времени, месте и условиях обслуживания.

3.9 Туристский маршрут – предварительно намеченный путь туристского похода (экскурсии, путешествия), характеризующийся определенным порядком перемещения туристов по географическим точкам.

3.10 Туристская трасса – утвержденный и соответствующим образом оборудованный маршрут.

3.11 Технологическая карта экскурсии – технологический документ, определяющий логическую последовательность осмотра достопримечательных объектов на маршруте.

Примечание. Технологически карта включает пространственно-временные характеристики отдельных этапов экскурсии (продолжительность, протяженность, месторасположение остановок, точек обзора и пр.), основные творческие задачи экскурсовода на каждом этапе.

3.12 Технологическая карта туристского путешествия – технологический документ, определяющий содержание программы и условий обслуживания туристов на конкретном маршруте.

3.13 Контрольный текст экскурсии – технологический документ, включающий научное, актуализированное содержание информации, предоставляемой экскурсантам.

Примечание. На основе контрольного текста экскурсовод составляет индивидуаль-ный текст, отображающий особенности и возможности экскурсовода и отвечающий интересам конкретных экскурсантов.

3.14 **«Портфель экскурсовода»** – комплект информационных ма-териалов (фотографий, копий документов, географических карт, схем, репродукций с картин и др.), используемых экскурсоводом в ходе экскурсии

4 ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

4.1 Проектная документация должна содержать требования безопасности, обеспечивающие безопасность жизни, здоровья и имущества туристов, охрану окружающей среды в соответствии с нормативной документацией.

4.2 Проектируемые услуги должны соответствовать обязательным требованиям действующих законодательных актов и нормативных доку ментов (ГОСТ 12Л.036, ГОСТ 17,4.2.01, СНиП 2.08.02, стандартам в области охраны природы).

4.3 Проектные материалы, разрабатываемые на туристские услуги, предприятия и объекты туристского обслуживания (гостиницы, турбазы, кемпинги, маршруты, канатные дороги, горнолыжные подъемники и другие должны пройти государственную экологическую экспертизу в соответствии с нормативной документацией.

4.4 Проектирование туристской услуги может осуществляться туристским предприятием, предоставляющим услугу, или другой организацией на договорной основе по инициативе заинтересованных предприятий и организаций, включая общественные организации потребителей.

5 ПРОЕКТИРОВАНИЕ ТУРИСТСКИХ УСЛУГ

5.1 Основой для проектирования услуги является краткое описание туристской услуги — набор требований, выявленных в результате исследования рынка, согласованных с заказчиком услуг и учитывающих возможности исполнителя услуги.

5.2 Руководство туристского предприятия утверждает порядок и процедуры разработки конкретной услуги, организации предоставления услуги и определяет ответственность каждого участника процесса проектирования услуги.

5.3 Проектирование туристской услуги осуществляется в последовательности:

- установление нормируемых характеристик услуги;
- установление технологии процесса обслуживания туристов;
- разработка технологической документации;
- определение методов контроля качества;
- анализ проекта;
- представление проекта на утверждение.

5.3.1 Для каждой характеристики услуги должны быть указаны приемлемые для потребителя и исполнителя значения. Конкретные характеристики услуги должны быть не ниже требований государственного стандарта на соответствующий вид услуги.

Проект должен содержать конкретные требования по обеспечению безопасности услуги, минимизации рисков для потребителей услуги и их имущества, обслуживающего персонала и окружающей среды.

5.3.2 Проектирование требований к процессу обслуживания туристов. Документация, детализирующая требования к процессу обслуживания туристов, должна содержать:

- описания процессов, форм и методов обслуживания туристов;
- значения характеристик процесса обслуживания туристов;
- требования к типу, количеству и пропускной способности используемого оборудования;
- количество необходимого персонала и уровень его профессиональной подготовки;
- договорное обеспечение поставок изделий и услуг;
- гарантии;
- необходимые согласования (с собственниками рекреационных ресурсов, органами санитарно-эпидемиологического и пожарного надзора, госавтоинспекцией и другими).

Конкретные требования к процессу обслуживания туристов должны быть не ниже требований действующих нормативных документов.

Проектирование процесса обслуживания туристов осуществляют по отдельным этапам предоставления услуги (например, предоставление информации об услуге, оказание услуги, расчеты за услугу) и составление для каждого из них технологических карт.

Содержание и последовательность этапов могут варьироваться в зависимости от вида услуги.

5.4 Результатом проектирования туристской услуги являются технологические документы (технологические карты, инструкции, правила, регламенты и др.).

5.5 Определение методов контроля качества

В документации по контролю качества должны быть установлены формы, методы и организация контроля за осуществлением процесса обслуживания туристов с целью обеспечения его соответствия запроектированным характеристикам.

Проектирование контроля качества включает:

-определение ключевых моментов в процессе обслуживания, существенно влияющих на характеристики услуги;

-определение методов корректировки характеристик услуги;

-определение методов оценки контролируемых характеристик.

5.6 Анализ проекта является завершающим этапом проектирования и имеет целью подтвердить, ЧТО:

-характеристики проектируемой услуги обеспечивают безопасность для жизни и здоровья туристов и охрану окружающей среды;

-требования к процессам обслуживания туристов соответствуют запроектированным характеристикам услуг;

-методы контроля качества обеспечивают объективную оценку характеристик процессов обслуживания.

Анализ проекта осуществляют представители соответствующих функциональных подразделений туристского предприятия.

Анализ проекта направлен на выявление и своевременное устранение несоответствий в проекте.

Результатом анализа проекта является уточненное содержание технологической документации туристского предприятия.

5.7 Утверждение проекта является завершающим этапом проектной разработки

Документацию на спроектированные туристские услуги и процессы обслуживания туристов утверждает руководитель туристского предприятия по согласованию с заказчиком.

Изменение проекта допускается только в обоснованных случаях по согласованию с заказчиком и утверждается руководителем туристского предприятия.

5.8 Проектирование отдельных видов туристских услуг:

5.8.1 Проектирование услуги «туристское путешествие»

Порядок проектирования услуги «туристское путешествие» предусматривает два этапа: 1) проектирование каждого тура, включаемого в услугу «туристское путешествие» в соответствии с программой обслуживания туристов; 2) проектирование услуги «туристское путешествие» в целом.

Проектирование тура, осуществляемое туристским предприятием, предусматривает согласование возможностей туристского предприятия с запросами туристов.

Краткое описание услуга «туристское путешествие» составляют на основе изучения потребностей и платежеспособного спроса населения на виды и формы туристских путешествий и возможностей рекреационных ресурсов в конкретном районе.

Краткое описание услуги «туристское путешествие» конкретизируют в проекте программы обслуживания туристов.

Разработка программы обслуживания включает определение:

- маршрута путешествия;
- перечня туристских предприятий-исполнителей услуги;
- периода предоставления туров каждым предприятием-исполнителем услуги;
- состава экскурсий и достопримечательных объектов;
- перечня туристских походов, прогулок;
- комплекса досуговых мероприятий;

- продолжительности пребывания в каждом пункте маршрута;
- количества туристов, участвующих в путешествии;
- видов транспорта для внутримаршрутных перевозок;
- потребности в инструкторах-методистах по туризму, экскурсоводах, гидах-переводчиках, другом обслуживающем персонале и необходимой дополнительной их подготовки;
- необходимого количества транспортных средств;
- форм и подготовку рекламных, информационных и картографических материалов, описания путешествия для информационных листков к туристским путевкам.

Результатом проектирования услуги «туристское путешествие» являются следующие технологические документы туристского предприятия:

- технологическая карта туристского путешествия (приложение А);
- график загрузки туристского предприятия (приложение Б);
- информационный листок к туристской путевке, который предоставляется потребителю (приложение В).

5.8.2 Проектирование услуга «туристский поход» предусматривает:

- проведение экспедиционного обследования района и маршрута туристского похода;
- подготовку проектов размещения и оборудования туристских приютов и стоянок на трассе туристского похода;
- расчет необходимою количества туристского инвентаря, снаряжения и транспортных средств;
- определение потребности в инструкторах-методистах по туризму, другом обслуживающем персонале и организацию их подготовки;

-подготовку рекламно-информационных материалов с описанием трассы похода;

-определение мер по безопасности услуги «туристский поход». Разработка трасс походов должна осуществляться по территориям с благоприятными природными условиями, отвечающими экологическим и санитарно-гигиеническим нормам и требованиям, установленным в действующей нормативной документации (ССБТ, стандартам в области охраны природы), а также с учетом реальных возможностей развития конкретного вида туризма.

Документальной основой проектирования услуги «туристский поход» является отчет о проведении экспедиционного обследования маршрута туристского похода (приложение Г), а также материалы социологического изучения пожеланий туристов по обслуживанию на данной трассе.

Результатом проектирования услуги «туристский поход» является паспорт трассы туристского похода (приложение Д).

Паспорт трассы туристского похода должен быть согласован с:

-органами санитарно-эпидемиологической службы;
-другими организациями, контролирующими перемещение транспортных средств (автоинспекцией, водной инспекцией и т. п.);

-органами управления (собственниками) земельными участками, по которым проходит трасса туристского похода.

5.8.3 Проектирование услуги «экскурсия»

Проектирование услуги «экскурсия» предусматривает определение:

- тематической направленности;
- объектов осмотра;

- продолжительности экскурсий;
- объема информации;
- формы перемещения по маршруту экскурсии;
- результатов социологического изучения предложений экскурсантов по условиям обслуживания.

Результатом проектирования услуги «экскурсия» являются следующие технологические документы:

- технологическая карта экскурсии (приложение Е);
- контрольный текст экскурсии;
- материалы «портфеля экскурсовода»;
- схема трассы маршрута транспортной экскурсии (приложение Ж).

ПРИЛОЖЕНИЕ А (обязательное)

наименование туристского предприятия,
обслуживающего маршрут

ТЕХНОЛОГИЧЕСКАЯ КАРТА

туристского путешествия по маршруту _____
на 20 г. _____

(наименование маршрута)

1 Основные показатели маршрута _____

Вид маршрута _____

Категория сложности _____

Протяженность маршрута (км) _____

в т. ч. пешком (на лыжах) _____

на лодках (плотах) _____

Продолжительность путешествия (сут) _____

Число туристских групп _____

Число туристов в группе _____

Всего туристов по маршруту _____
 Всего человеко-дней обслуживания _____
 Начало обслуживания на маршруте первой группы _____
 Начало обслуживания на маршруте последней группы _____
 Конец обслуживания последней группы _____
 Стоимость путевки _____

Месяц	Число туристов в месяц	График заезда туристских групп по месяцам	Число групп в месяц
-------	------------------------	---	---------------------

01 _____

02 _____

.... _____

12 _____

Адрес туристского предприятия, с которого начинается путешествие _____

2 Программа обслуживания туристов в путешествии по маршруту

Населенные пункты, расстояния между ними, способы передвижения, время прибытия в пункт и выезда из него	Наименование туристских предприятий и условия размещения	Запланированные туристские услуги. Наименования экскурсий (с перечнем основных объектов показа), туристских прогулок и походов	Внутримаршрутные перевозки

Всего _____
г, т. ч. 1 предприятие _____
вт.ч.2 _____ предприятие в т. ч. и т.
д. _____ предприятие

Внутримаршрутные перевозки осуществляются предприятиями:	Место печатей	Подписи руководителей предприятий, обслуживав щих маршрут
--	---------------	---

Передача групп производится в пункте:
Подписи руксводителей, финансовых служб (главных бухгалтеров предприятий)

Условные обозначения:

х - обслуживание в туристском предприятии

сп - сухой паек

пу - ночлег в полевых условиях (походные палатки)

« » 20__ г.

3 Краткое описание путешествия (повторяется в информационном листке к туристской путевке)

4 Руководитель туристского предприятия;
огбслуживающего маршрут _____

Подпись

ПРИЛОЖЕНИЕ Б
(обязательное)

ГРАФИК ЗАГРУЗКИ
туристского предприятия группами туристов на
_____ 20__ г.
(месяц)

Номера групп	Номер маршрута туристского путешествия	Даты обслуживания		
		1	2..... 30	31

ПРИЛОЖЕНИЕ В
(обязательное)

ИНФОРМАЦИОННЫЙ ЛИСТОК
к путевке туристского путешествия

Наименование путешествия
(обязательная информация)

1 Указание вида и типа туристского путешествия, основного содержания программы обслуживания в путешествии, протяженности и продолжительности всего маршрута и его походной части, категоричности походов.

2 Описание трассы путешествия – пунктов пребывания, продолжительности пребывания и условия размещения в каждом пункте обслуживания (тип здания,

число мест в номере, его санитарно-гигиеническое оборудование).

3 Краткое описание района путешествия (достопримечательности, особенности рельефа местности и т. п.), программы обслуживания в каждом пункте путешествия (в соответствии с технологической картой туристского путешествия).

4 Перечень услуг, предоставляемых за дополнительную плату.

5 Наличие и краткая характеристика спортивных сооружений и площадок, автостоянок, пассажирских канатных дорог, водоемов, пляжей, аттракционов, детских игровых площадок (комнат), библиотек, кинозалов и т.д.

6 Адрес туристского предприятия, в котором начинается туристское путешествие и проезд до него.

Примерный перечень дополнительной информации

1 Информация о возрастных ограничениях, приеме родителей с родителями, семейных.

2 Специальная информация для туристских путешествий с походом.

3 Прочая информация и рекомендации.

Примечание - Целесообразно отмечать, что «лицам, нуждающимся в лечении и постоянном врачебном наблюдении, путешествовать по туристским маршрутам не рекомендуется»

ПРИЛОЖЕНИЕ Г (обязательное)

Структура и основное содержание отчета о проведении экспедиционного обследования маршрута туристского похода

1 Отчет о проведении экспедиционного обследования маршрута туристского похода является информационной основой проектирования нового туристского путешествия, включающего поход.

2 Текстовая часть отчета может содержать следующие разделы:

2.1 Справочные сведения о районе похода: как особенности района похода определяют тактические и технические решения при подготовке и проведении похода.

2.2 Сведения о походе: содержат подробные данные о маршруте похода, его протяженности и продолжительности, перечень его отдельных этапов с различными способами передвижения.

2.3 Организация похода, в т. ч. обоснование выбора именно данного маршрута.

2.4 График движения и техническое описание похода.

Особое внимание уделяют описанию мер по обеспечению безопасности, возможным экстремальным ситуациям, способам ориентирования в условиях ограниченной видимости.

2.5 Итоги похода, выводы и рекомендации.

Наиболее характерные особенности района, похода, как облегчить прохождение маршрута похода, сделать его безопаснее и интереснее.

2.6 Список литературы, перечень использованных туристских отчетов и других источников информации при подготовке похода и составлении отчета.

2.7 Приложения:

- списки личного и группового снаряжения, рекомендации по комплектованию снаряжения и инвентаря;
- рацион питания в походе, информация о возможном пополнении продуктов в пути;

- масса продуктов и снаряжения на группу и. на одного участника;
- смета расходов на поход;
- расписания работы транспорта, узлов связи, расположение пунктов медицинской помощи;
- фотографии (зарисовки) к отчету - должны характеризовать сложные участки маршрута похода, природу и достопримечательности района. Фотографии следует занумеровать и подписать, обозначив объекты съемки;
- обзорная карта района похода с нанесенным на ней маршрутом, его запасными вариантами, обозначенными направлениями движения, местами ночлегов, препятствиями и ориентирами, местами съемок основных фотографий. Карту дополняют эскизами (кроками) наиболее сложных участков похода с указанием путей их преодоления.

3 Оформление отчета.

Отчет должен иметь машинописное исполнение (через 1,5 интервала), быть переплетенным и пронумерованным вместе с приложениями. Общий объем отчета, как правило, до 100 стр., в т. ч. текста - до 50 стр. Отчет должен иметь титульный лист с заглавием, содержание с перечислением всех разделов, фотографий, карт (схем). На внутренней стороне обложки (форзаце) приклеивают конверт для карт и документов.

ПРИЛОЖЕНИЕ Д
(обязательное)

ПАСПОРТ ТРАССЫ ПОХОДА

1 Наименование туристского предприятия _____
Вид туризма _____, трасса похода _____
наименование основных географических пунктов _____

Протяженность _____ км, продолжительность _____ сут.

Число туристов в одной группе _____ чел.

Период работы с _____ по _____

Паспорт составлен в 20 _____ г. в _____ экз.

Изменения внесены в 20 _____ г. на стр. _____

в 20 _____ г. на стр. _____

Экземпляры паспорт направлены:

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____
- 4 _____
- 5 _____

2 План прохождения трассы похода

День пути	Участки трассы	Км	Способ передвижения
-----------	----------------	----	---------------------

Итого с активными способами передвижения _____ км.

3 Схема трассы похода (допускается вклейка типографски изданных карт и схем масштабом не менее 1:200000 с обозначением трассы похода).

Условные обозначения:

трасса похода
запасные варианты трассы
места ночлегов приюты

места укрытий
пункты медицинской помощи
пункты связи (указать вид связи)

Краткая характеристика трассы похода
Описание сложных участков трассы похода

4 Сведения о климате в районе трассы похода (заполняют только на период работы данного маршрута)

Сведения	Месяцы	06	07	08	09
Температура	средняя				
	минимальная				
	максимальная				
Скорость, ветра, м/с	средняя				
	максимальная				
Среднее количество осадков					

5 Возможные стихийные явления и действия группы при их возникновении.

6 Требования к предпоходной подготовке туристов.

Теоретические и практические занятия на турбазе

№ п/п	Тема	Число часов занятий	Форма проведения

7 Рекомендации для текста информационного листка к путевке

В текст путевки вносятся рекомендации, касающиеся туристского снаряжения, одежды, обуви и т. д. _____

8 Туристское снаряжение для прохождения трассы:

а) предоставляемое туристским предприятием по путевке, в т. ч.

- групповое (на ___ туристов и одного инструктора)
- личное (на ___ туристов)

б) предоставляемое за дополнительную плату _____

9 Благоустройство трассы похода _____

Маркировка _____

Приюты, места ночлегов и укрытий, благоустройство трассы _____

Директор предприятия _____

Ст. инструктор _____

«СОГЛАСОВАНО»

(подписи согласующих организаций)

Указания по составлению паспорта:

1 Паспорт составляют отдельно на трассу каждого основного или тренировочного похода продолжительностью более 1 сут.

2 Паспорт составляет то туристское предприятие, где начинается поход.

3 Сведения о климате и возможных стихийных явлениях в районе путешествия заносят поданным наблюдений гидрометеослужбы.

4 Паспорт направляют каждому туристскому предприятию, участвующему в обслуживании туристов на трассе похода.

5 Изменения, возникшие в процессе эксплуатации трассы похода, должны быть в месячный срок внесены во все экземпляры паспорта. При необходимости заменяют отдельные листы или составляют новый паспорт.

ПРИЛОЖЕНИЕ Е **(обязательное)**

УТВЕРЖДАЮ

Руководитель туристского
предприятия _____
ф, и. о., дата, печать

ТЕХНОЛОГИЧЕСКАЯ КАРТА ЭКСКУРСИИ

Тема экскурсии _____
Продолжительность (ч.) _____
Протяженность (км) _____
Автор-разработчик _____
(автор, коллектив авторов, предприятие)

Содержание экскурсии _____
Маршрут экскурсии, _____
в т. ч. вариантами маршрута (летний, зимний) _____

Учистки (этапы) перемещения по маршруту от места сбора экскурсантов до последнего пункта на конкретном участке маршрута	Места остановок	Объект показа	Продолжительность осмотра	Основное содержание информации	Указания по организации *	Методические указания **

* Укалываются предпочтительные точки, ракурсы обзора объектов показа; выходы экскурсантов из автобуса; конкретные моменты предоставления информации.

** Указания по созданию определенного эмоционально-психологического настроения экскурсантов, по использованию конкретных методических приемов ведения экскурсии.

ПРИЛОЖЕНИЕ Ж
(обязательное)

УТВЕРЖДАЮ	СОГЛАСОВАНО
Руководитель туристского Предприятия _____	Представитель Госавтоинспекции _____
(ф. и. о., дата, печать)	(ф. и. о., дата, печать)

**СХЕМА МАРШРУТА ТРАНСПОРТНОЙ
ЭКСКУРСИИ**

Маршрут экскурсии _____
(перечень объектов показа)

Продолжительность (ч.) _____

Протяженность (км) _____

Схема маршрута

(графическое представление участков перемещения, мест остановок с обозначением продолжительности (мин) и протяженности (км))

Расшифровка схемы маршрута

1 Перечень географических точек следования транспорта по маршруту.

2 Перечень остановок.

3 Обозначение места начала экскурсии.

Анотації

У посібнику подано модульний курс „Екологічний туризм”, який представлено робочою програмою курсу, стислим конспектом лекцій, розробленими завданнями до практичних занять, завданнями для самостійної роботи та питаннями до двох модульних контрольних робіт. У посібнику коротко описано теоретико-методологічні підходи до визначення сутності екологічного туризму, його історичні та ґносеологічні основи; розглянуто принципи, функції, завдання, види та об’єкти екотуризму; охарактеризовано регіони й центри екологічного туризму, розглянуто технологію розробки, організації та проведення екологічних маршрутів, особливості розвитку екологічного туризму в Україні та в Луганській області, обґрунтовано необхідність екологічного виховання школярів у процесі туристичних подорожей, розроблено маршрути екологічних турів для Луганської області.

Видання адресовано природознавцям, працівникам туристичної галузі, викладачам спеціальностей „Туризм”, „Географія”, „Екологія”, туристам, а також аспірантам та студентам вищих навчальних закладів.

В пособии представлен модульный курс „Экологический туризм”, который содержит рабочую программу курса, сжатый конспект лекций, разработанные задания к практическим занятиям, задания для самостоятельной работы студентов и вопросы к двум модульным контрольным работам. В пособии кратко описаны теоретико-методологические подходы к определению сущности экологического туризма, его исторические и ґносеологические основы; рассмотрены принципы, функции, задачи, виды и объекты экотуризма; охарактеризованы регионы и центры экологического туризма, рассмотрена технология разработки, организации и проведения экологических маршрутов, особенности развития экологического туризма в Украине и Луганской области, обоснована необходимость экологического воспитания

школьников в процессе туристических путешествий, разработаны маршруты экологических туров для Луганской области.

Издание адресовано природоведам, работникам туристической отрасли, преподавателям специальностей „Туризм”, „География”, „Экология”, туристам, а также аспирантам и студентам высших учебных заведений.

In this manual describes modular course of “Ecological tourism”, which presents by work program of the course, brief lections notes, developed objectives for practices, tasks for individual study and questions for two modular examinations. In manual shortly describes theoretical and methodological approaches to determining the nature of ecotourism, it’s historical and epistemological foundations; examined principles, functions, tasks, types and objects of ecotourism; characterized regions and centers of ecotourism, reviewed technology of технологию development, organization and providing ecological routes, features if ecotourism developing in Ukraine and Luhansk region, reasonably the necessity of ecological education of students in time of travelling, developed routes of ecological tours for Luhansk region.

This publication addressed to naturalists, tourism industry workers, lecturers of “Tourism”, “Geography”, “Ecology” specialty, tourists and also graduate students and institutional students.

ДЛЯ ЗАПИСІВ

Навчальне видання

СОРОКІНА Галина Олександрівна

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ

Навчальний посібник

За редакцією автора
Комп'ютерний макет – Г. О. Сорокіна
Коректор – Ю. М. Воронцова

Здано до склад. 28.01.2013 р. Підп.до друку 28.02.2013 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 11,97. Наклад 500 прим. Зам. № 58.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. т/ф: (0642) 58-03-20.
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №3459 від 09.04.2009 р.